

ქუთაისის
უნივერსიტეტი

ეკონომიკური პროფილი
ECONOMIC PROFILE

ტომი 18, N2 (26), 2023
VOLUME 18, ISSUE 2 (26) 2023

ქუთაისის უნივერსიტეტი
KUTAISI UNIVERSITY
2023

ქუთაისის უნივერსიტეტის რეფერირებადი და
რეცენზირებადი საერთაშორისო სამეცნიერო-
პრაქტიკული ჟურნალი

ჟურნალში გამოქვეყნებული სტატიის სიზუსტეზე
პასუხისმგებელია ავტორი.

ამასთან, მისი პოზიცია შესაძლოა არ ემთხვეოდეს ჟურნალის სარედაქციო
კოლეგიის მოსაზრებებს.

აკრძალულია ჟურნალში გამოქვეყნებული მასალების გამრავლება და
გამოქვეყნება კომერციული მიზნებისათვის.

REFEREED AND PEER-REVIEWED
INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL
JOURNAL
OF KUTAISI UNIVERSITY

Each author is responsible for the accuracy of the
article in this journal. His/her position may not coincide
with the opinions of the editorial board

Reproduction or distribution of the materials
published in this journal for commercial purposes is
strictly prohibited

<http://economicprofile.org/>
ISSN 1512-3901
eISSN 2587-5310
DOI: <https://10.52244/ep>

2023

სარედაქციო კოლეგია:

პროფესორი **ნიკოლოზ ჩიხლაძე** (მთავარი რედაქტორი, ქუთაისის უნივერსიტეტი); პროფესორი **გოჩა თუთბერიძე** (ევროპის უნივერსიტეტი); პროფესორი **იოსებ არჩვაძე** (ქუთაისის უნივერსიტეტი); პროფესორი **გივი ბედიანაშვილი** (გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი **თეონა გრიგოლაშვილი** (ქუთაისის უნივერსიტეტი); პროფესორი **ზადრი გეჩხაია** (ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი **ლია ელიაშვილი** (საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი); პროფესორი **მირზა ხიდაშელი** (ქუთაისის უნივერსიტეტი); პროფესორი **პანტელეიმონ კლდიაშვილი** (ქუთაისის უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი **ნაირა ვირსალაძე** (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი **ხათუნა შალამბერიძე** (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი **გურამ უფლისაშვილი** (ქუთაისის უნივერსიტეტი); პროფესორი **ლაშა ბერიძე** (წმ. ტბელ აბუსერისძის უნივერსიტეტი); პროფესორი **აზა იფშირაძე** (ქუთაისის უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი **გოდერძი შანიძე** (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი **ნანა შონია** (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი **აკაკი ბაკურაძე** (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი **მურმან ცეცხლაძე** (ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი **ციური დურული** (გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი **იური პაპასქუა** (სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი **გიორგი ღავთაძე** (საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი); პროფესორი **რევაზ შენგელია** (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი); პროფესორი **პაატა კოლუაშვილი** (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი); პროფესორი **ევგენი ბარათაშვილი** (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი); პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი **ავთანდილ სილაგაძე** (ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი **ლოიდ ქარჩავა** (კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი); პროფესორი **ნანა რინკიაშვილი** (იაკობ გოგებაშვილის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი **ინეზა გაგნიძე** (ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი **ნინო ფარესაშვილი** (ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი **მიხეილ თოქმაზიშვილი** (წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახელობის საქართველოს საპატრიარქოსთან არსებული ქართული უნივერსიტეტი); პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი **მიხეილ ჯიბუტი** (ანდრია პირველწოდებულის სახელობის საქართველოს საპატრიარქოსთან არსებული ქართული უნივერსიტეტი);

სარედაქციო კოლეგიის უცხოელი წევრები: პროფესორი **სერგეი ლუკინი** (ბელორუსის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოცირებული პროფესორი **იულიან იგნატოვი** (ალექსანდრუ იოან კუზას უნივერსიტეტი, რუმინეთი); ასოცირებული პროფესორი, წამყვანი მეცნიერ-თანამშრომელი, **ვერა კომაროვა** (დაუგავპილის უნივერსიტეტი, ლატვია); ასოცირებული პროფესორი **ევგენი გაიდანკა** (ტრნავას უნივერსიტეტი, სლოვაკეთი); პროფესორი **ლევან ჩიხლაძე** (რუსეთის ხალხთა მეგობრობის უნივერსიტეტი); პროფესორი **სერგეი ზახარინი** (ეკონომიკური განვითარების კვლევითი ინსტიტუტი, უკრაინა); ასოცირებული პროფესორი **თეიმურაზ აბესაძე** (სამხრეთ ნორვეგიის უნივერსიტეტი, ნორვეგია); პროფესორი **ელენა ბაკულიძე** (ტრანსპორტის ნაციონალური უნივერსიტეტი, უკრაინა); პროფესორი **გინდრუტ კასნაუსკიენე** (ვილნიუსის უნივერსიტეტის, ლიეტუვა)

EDITORIAL BOARD:

Professor **Nikoloz Chikhladze** (Chief Editor, Kutaisi University); Professor **Gocha Tutberidze** (European University University); Professor **Joseph Archvadze** (Kutaisi University); Associated Professor **Teona Grigolashvili** (Kutaisi University); Professor **Givi Bedianashvili** (Grigol Robakidze University); Professor **Badri Gechbaia** (Batumi Shota Rustaveli State University); Professor **Lia Eliava** (Georgian National University); Professor **Mirza Khidasheli** (Kutaisi University); Professor **Panteleimon Kldiashvili** (Kutaisi University); Associated Professor **Guram Uphlisashvili** (Kutaisi University); Professor **Tsiuri Duruli** (Gori State Teaching University); Professor **Aza Iphshiradze** (Kutaisi University); Associated Professor **Akaki Bakuradze** (Akaki Tsereteli State University); Associated Professor **Khatuna Shalamberidze** (Akaki Tsereteli State University); Professor **Lasha Beridze** (St. Tbel Abuserisdze University); Associated Professor **Naira Virsaladze** (Akaki Tsereteli State University); Associated Professor **Goderdzi Shanidze** (Akaki Tsereteli State University); Professor **Iury Papasqua** (Sokhumi State University); Associated Professor **Murman Tsetskhladze** (Batumi Shota Rustaveli State University); Professor **Revaz Shengelia** (Georgian Technical University); Professor **Paata Koguashvili** (Georgian Technical University); Professor **Nana Shonia** (Akaki Tsereteli State University); Professor **Evgeniy Baratashvili** (Georgian Technical University); Professor, Academician of the National Academy of Science of Georgia **Avtandil Silagadze** (Ivane Javakhishvili Tbilisi State University); Professor **George Ghavtadze** (Georgian National University); Associated Professor **Loyd Karchava** (Caucasus International University); Associated Professor **Ineza Gagnidze** (Ivane Javakhishvili Tbilisi State University); Associated Professor **Nino Paresashvili** (Ivane Javakhishvili Tbilisi State University); Professor **Mikheil Tokmazishvili** (St. Andrew the First Called Georgian University of Patriarchate of Georgia); Professor **Nana Rinkiashvili** (Iakob Gogebashvili Telavi State University); Professor, Academician of the National Academy of Science of Georgia **Mikheil Jibuti** (St. Andrew the First Called Georgian University of Patriarchate of Georgia);

FOREIGN PART OF EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Professor **Gindrute Kasnauskiene** (Vilnius University, Lithuania); Professor **Levan Chikhladze** (Peoples' Friendship University of Russia, Russia); Associate Professor **Iulian Ichnatov** (Alexandru Ioan Cuza University, Romania); Professor **Siarhei Lukin** (Belarus State University, Belarus); Lead Researcher, Ph.D., **Vera Komarova** (Daugavpils University, Latvia); Professor **Sergii Zakharin** (Research Institute for Economic Development, Ukraine); Associated Professor **Teimuraz Abesadze** (University of Southeast Norway, Norway); Professor **Olena Bakulich** (National Transport University, Ukraine); Associate Professor **Yevheniy Haydanka** (Trnava university, Slovakia);

სარჩევი – CONTENT

ეკონომიკური პოლიტიკა და რეფორმები ECONOMIC POLICY & REFORMS

პაატა კოლუაშვილი, ნიკო ჩიხლაძე აგრარული პოლიტიკის ფორმირების რეგიონული გამოწვევები საქართველოში _____	7
Paata Koghuashvili, Niko Chikhladze REGIONAL CHALLENGES IN THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL POLICY IN GEORGIA _____	13
გურამ უფლისაშვილი საქართველოს საგადასახადო სისტემის რეფორმირება: პრობლემური საკითხები _____	15
Guram Uphlisashvili REFORMING THE TAX SYSTEM OF GEORGIA: PROBLEMATIC ISSUES _____	23
ალექსანდრე ვაჭარაძე ეკონომიკური პოლიტიკის როლი „მწვანე ენერჯეტიკაზე“ გადასვლის პროცესში _____	24
Aleksandre Vatcharadze THE ROLE OF ECONOMIC POLICY IN THE PROCESS OF TRANSITION TOWARD “GREEN ENERGY” _____	30
თენგიზ ვერულავა რეცეპტის ინსტიტუტის დანერგვის გამოწვევები საქართველოს ჯანდაცვის ინსტიტუციურ განვითარებაში _____	32
Tengiz Verulava THE PROBLEMS OF THE IMPLEMENTATION OF PRESCRIPTION INSTITUTION IN THE INSTITUTIONAL DEVELOPMENT OF HEALTH CARE IN GEORGIA _____	41
ნანა ლუხუტაშვილი ინოვაციები განათლების სისტემაში და მასთან დაკავშირებული გამოწვევები Nana Lukhutashvili INNOVATIONS IN THE EDUCATION SYSTEM AND RELATED TO IT PROBLEMS _____	43 48
რამინ ცინარიძე, გიორგი აბუსელიძე, ლაშა ბერიძე საინვესტიციო გარემოს შეფასების აქტუალური საკითხები _____	50
Ramin Tsinaridze, George Abuselidze, Lasha Beridze ACTUAL ISSUES OF ASSESSMENT OF THE INVESTMENT ENVIRONMENT _____	60

მარკეტინგი, მენეჯმენტი
MARKETING, MANAGEMENT

Jemal Mamaiashvili	
OUTSOURCING AS AN ACTOR IN HUMAN RESOURCES MANAGEMENT ____	63
ჯემალ მამაიაშვილი	
აუტსორსინგი, როგორც ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის აქტორი ____	68
თეა ვალიშვილი, ლია გენელიძე	
დასაქმებულთა კმაყოფილება და შიდა მარკეტინგის პრობლემები საქართველოში ____	69
Tea Valishvili, Lia Genelidze	
EMPLOYEE SATISFACTION AND INTERNAL MARKETING PROBLEMS IN GEORGIA__	75

ტურიზმი, ეთნოეკონომიკა
TURISM, ETHNO-ECONOMICS

გოდერძი შანიძე	
სახელმწიფოს როლი ტურისტული ბიზნესის განვითარებაში _____	77
Goderdzi Shanidze	
The role of the state in the development of tourism business _____	83
დავით შავიანიძე, გიორგი ღავთაძე	
ეთნოეკონომიკის ზოგიერთი საკითხი _____	85
David Shavianidze, George Gvartadze	
SOME ISSUES OF ETHNO-ECONOMICS _____	93

გამოხმაურება ახალ წიგნებზე
RESPONSE TO NEW BOOKS

იოსებ არჩვაძე, ნიკოლოზ ჩიხლაძე	
წლის საუკეთესო ნაშრომი აგრარულ სფეროში _____	95
Joseph Archvadze, Nikoloz Chikhladze	
THE BEST PAPER OF THE YEAR IN THE AGRICULTURAL FIELD _____	98

აგრარული პოლიტიკის ფორმირების რეგიონული გამოწვევები საქართველოში

პაატა კოლუაშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი
paata_koguashvili@hotmail.com

ნიკო ჩიხლაძე

ქუთაისის უნივერსიტეტის პროფესორი,
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
nikoloz.chikladze@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: რეგიონული ეკონომიკა; სოფლის მეურნეობა; ინსტიტუციური ეკონომიკა; საწარმოო ოპტიმიზაცია.

J.E.L. classification: Q18, R0

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.01>

ციტირებისთვის: კოლუაშვილი პ., ჩიხლაძე ნ., (2023) აგრარული პოლიტიკის ფორმირების რეგიონული გამოწვევები საქართველოში. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 2(26), გვ. 7-14 DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.01>

ანოტაცია. თანამედროვე მსოფლიო შევიდა მუქეცევადი ცვლილებების და გლობალურ-ეკონომიკური ტრანსფორმაციის განხორციელების გადაუდებელ ფაზაში. დღევანდელ ვითარებაში აქტუალური ხდება სახელმწიფოს მიერ შექმნილი გონივრული, თანმიმდევრული, მოქნილი და კრიზისულ ვითარებებში ადაპტირებადი ეროვნული ეკონომიკური სტრატეგიული დოქტრინა, რომელშიც სათანადო როლი და ფუნქცია განისაზღვრება ქვეყნის რეგიონული და აგრარული პოლიტიკისათვის.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის და სოფლის განვითარების 2021-2027 წლების სტრატეგია მის მთავარ მიზნად კონკურენტული პროდუქციის შექმნას განიხილავს, თუმცა ერთიანი სამოქმედო გეგმა და დღეს სამინისტროს ხელთ არსებული სერვის-პროგრამები არ ტოვებს განცდას, რომ ჩვენ გააზრებული გვაქვს ყველა პრობლემა-გამოწვევა, რაც სხვა და სხვა ეტაპზე, საფეხურზე თუ ფაზაში ბუნებრივად იქმნება. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე მიზანშეწონილია რეგიონებში განსაკუთრებულ სიმალლეზე ავიყვანოთ სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების ხელშეწყობის მასტიმულირებელი პოლიტიკა

შესავალი

უკანასკნელ პერიოდში მსოფლიოში სულ უფრო ხშირად ვხვდებით მცდელობებს მოხდეს სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემა-გამოწვევების რეგიონალიზაცია. ეს ტენდენცია მოსალოდნელი დიდი გლობალური ცვლილებების და გავლენათა გადანაწილების მხოლოდ ნაწილია. პრობლემების კომპლექსურად მაკრო დონეზე მართვის და მიზნობრივი მიკრო პროექტების განხორციელების ეფექტიანად უზრუნვეყოფის საქმეში აქტიურად უნდა გამოვიყენოთ ინსტიტუციური და რეგიონული ეკონომიკის პრინციპების კომპლექსურ-სინერგიული მოქმედების მოდელირება. ღრმა სტატისტიკური ანალიზი არატრადიციული ინდიკატორებით, სიტუაციურ-კონტექსტუალური კვლევა და ინსტიტუციური „თამაშის წესების“ განსაზღვრა მოგვცემს საფუძველს შევქმნათ რეგიონების სოფლის მეურნეობის და სოფლის განვითარების მიზანზე და შედეგზე ორიენტირე-

ბული სტრატეგია, პროგრამა მოდელი, რომელიც სრულად გაიაზრებს არსებულ სოციალურ-ეკონომიკურ გამოწვევებს და ამავდროულად შექმნის ადგილზე სასოფლო-სამეურნეო კულტურების პირველადი წარმოების ინოვაციურ, მაღალტექნოლოგიურ და რენტაბელურ პროდუქტს, სადაც დაინერგება შედარებითი (კონკურენტული) უპირატესობის განმსაზღვრელი მეთოდოლოგია, რაც დღეს უმნიშვნელოვანესი გამოწვევაა. რეგიონული ეკონომიკის პრინციპების და შესაძლებლობების ეფექტიანად გამოყენება საშუალებას მოგვცემს რეგიონულ და მიკროზონულ დონეზე ჩავწვდეთ ყველა მნიშვნელოვან ფაქტორს.

ძირითადი ნაწილი

უკვე საქვეყნოდ აღიარებული თემაა, რომ პოსტსაბჭოთა ქვეყნების ეკონომიკის რეფორმირება საკმაოდ წარუმატებელი და ქაოტური პროცესი იყო. საქართველომ ეს ყველაზე მტკივნეულად გაიარა და ჯერაც არ მომხდარა განვითარების ისეთი მოდელის ფორმირება, სადაც გამოკვეთილი იქნება ზრდა-განვითარების შეუქცევადი ტენდენციები. განსაკუთრებული სიმძაფრით ეს იგრძნობა სოფლის მეურნეობის, რეგიონული მმართველობის და თვითმმართველობის საკითხებში (ჭითანავა, 2021). დღეს ჩვენ ვიმყოფებით ლიბერალური მიდგომების პრიორიტეტულობის და პროგრამულ-პროექტული არამიზნობრივი პროტექციონიზმის ტყვეობის ქვეშ, სადაც არსებითად

ვერ გავგირჩევია რა ეკონომიკური დოქტრინის მიმდევარია ქვეყანა, რომლის მოსახლეობის სოლიდური ნაწილი გარბის ქვეყნიდან და ასევე მნიშვნელოვანი ნაწილი სიღარიბის ზღვარზეა. ამ მოცემულობაში განსაკუთრებული როლით იკვეთება ინსტიტუციური ეკონომიკის პრინციპების ამოქმედების შესაძლებლობები, სადაც სა-

ხელმწიფო მის მიერ წარმართული გონივრული პოლიტიკით ადგენს კონკრეტულ სფეროში, ეკონომიკის სექტორში თუ რეგიონში სამოქმედო ე.წ. „თამაშის წესებს“, რომელიც განსაზღვრავს მასტიმულირებელ-მარეგულირებელი პოლიტიკის პროგრამულ მოდელს, რომელიც როგორც წესი გამოირჩევა შედეგზე ორიენტირებულობით და მოქმედების დინამიურობა-თანმიმდევრულობით. სწორედ ინსტიტუტები აყალიბებენ საზოგადოებაში თამაშის წესების შემზღვევად ჩარჩოებს, მასტიმულირებელ ან მაპროვოცირებელ მოქმედებებს (North, 2006).

გასათვალისწინებელია უდავო ფაქტი, რომ დღევანდელ მოცემულობაში ჩვენი საზოგადოებისთვის უაღრესად მნიშვნელოვანია საკუთრების და საკუთრების და ადამიანის თავისუფლების თემა, დემოგრაფიული სურათი და რეგიონებში მოსახლეობის ღირსეულად დამაგრება-დამკვიდრების საკითხები, კოოპერაციის განვითარება და ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფა. ჩვენი სპეციფიკის და მდგომარეობის ქვეყნებისთვის ინსტიტუციონალიზმი აჩენს მრავალმხრივ შესაძლებლობას მდგრადი ეკონომიკური განვითარების და სოციალური დაცულობის თვალსაზრისით, რადგან მას აქვს უნარი ჩამოაყალიბოს ქვეყნის წესების ისეთი მოდელი, რომელიც მიზანმიმართულად შეცვლის არსებულ რეალობას. მისი მოქმედების არეალია, როგორც საკანონმდებლო-ადმინისტრაციული ხელისუფლების თვალთახედვა, ასევე სამეურნეო და ბიზნესის განვითარების სფერო (კოლუაშვილი, 2015).

ჩვენს მოცემულობაში ინსტიტუციური „თამაშის წესების“ განმსაზღვრელი ცენტრალური ხელისუფლებას, თუმცა მან უნდა გააცნობიეროს, რომ თუ სათანადო

კვლევები არ არსებობს რეგიონულ, მუნიციპალურ და სოფელ-თემის დონეზე და ამავდროულად პროექტ-პროგრამის სამოქმედო არეალი არ ითვალისწინებს რეგიონული ეკონომიკის კონცეპტუალურ პრინციპებს, არ მოიაზრებს მას როგორც პროექტის გაგრძელება-დასრულების ფაზას. ამიტომ, უნდა ველოდოთ პროგრამის ფრამენტულობას, არათანმიმდევრულობას და შედეგზე ორიენტირებულობის დაბალ ალბათობას. ასევე უმნიშვნელოვანესი სამოქმედო პრინციპი „ინიციატივა - ქვემოდან ზემოთ“ საერთოდ არ იმუშავებს თუ ადგილობრივი დონე არ გახდა ე.წ. „თამაშის წესების მონაწილე და შესაბამისად არ შეიძინა ეკონომიკური აქტორის როლი, რაც კიდევ უფრო საქმიანს და პასუხისმგებლიანს გახდის ნებისმიერ პროექტ-პროგრამას.

სექტორული და რეგიონული განვითარების სტრატეგიებს სჭირდება არა მხოლოდ დეკლარირებული ამოცანების წარმოდგენა, არამედ უმნიშვნელოვანესია მათი შესრულების უზრუნველმყოფელი სამოქმედო გეგმების ისე ჩამოყალიბება, სადაც დაყვანილი იქნება არა მიმდინარე ბიუჯეტის ხარჯვითი ნაწილის თანხები, არამედ აწყობილი იქნება მიზანზე ორიენტირებული მოქმედებების უზრუნველმყოფელი რეფორმირებით, განსაზღვრული არეალით, პროცესუალური ეტაპებით და ფაზებით (Hypreev, 2019).

კლასიკური ეკონომიკის სწავლობს ჩამოყალიბებულ, განვითარებულ საბაზრო ეკონომიკის მდგომარეობას. იგი არ იცნობს გარდამავალ მდგომარეობას და ამ საკითხში მსოფლიო ეკონომიკური აზრი არ აღმოჩნდა მოწოდების სიმალეზე, რასაც პროფესორი ვ. პაპავა თავის ნაშრომებში ზუსტად აღწერს (პაპავა, 2005)

მიგვაჩნია, რომ სწორედ ჩვენს მდგო-

მარეობაში მყოფი ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიების და სამოქმედო მოდელების განსაზღვრაში ფასდაუდებელია ინსტიტუციონალიზმის შესაძლებლობების სრულფასოვნად ათვისება. აგრარულ-რეგიონულ პოლიტიკაში სამთავრობო სტრატეგიას და ცენტრიდა-ნული პოლიტიკის განსაზღვრას თან უნდა ერთვოდეს ცენტრისკენული ხედვები, რომლის გააზრებისას აუცილებელია მოხდეს სინერგიულ-პარტნიორული თანხვედრა ფორმირებულ ინსტიტუციურ წესებს და რეგიონული ეკონომიკის პრინციპებს შორის (Алиев, 2002). დღის წესრიგში დგება საკითხი შეიქმნას აგრარული განვითარების სტრატეგია, რომლის მთავარი ამოცანა იქნება სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების კვლევა-იდენტიფიცირება და მართვა, აგრო კულტურების მართებული განსაზღვრა-დარაიონება, დასაქმების და საყოველთაო კეთილდღეობის უზრუნველყოფა, სისტემურ-სტრუქტურული რეფორმირება, ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვა, ლოჯისტიკა-მარკეტინგი, ინკლუზიური ეკონომიკის ზრდის ხელშეწყობა და მრავალი სხვა მიმართულება.

ოპტიმიზაციის ნაწილში მეთოდოლოგიურად განვიხილოთ აგრარულ სფეროში ჩართული მიწის რესურსები და მართებულად შევაფასოთ გამოყენების საწარმოო-სამეურნეო ფუნქციონალი, სადაც უნდა გამოიკვეთოს მისი ფიზიკური, ქიმიური, ბიოლოგიური და სხვა მნიშვნელოვანი მახასიათებლები. საფუძველთა საფუძველი პროცესში არის ნიადაგის და მიკროკლიმატის ოპტიმალური შერჩევა. პროცესის ფორმირებაში გამოყენებულ უნდა იქნას სპეციალური ინდიკატორები. დღევანდელ საქართველოში რთულდება დარგის და ბიზნესის სისტემურ-დინამიური მართვა, რადგან გათითოკაცებული ფერმერული მე-

ურნეობები ვერ ახერხებენ სამეურნეო კოოპერირებას ან კლასტერიზებას, ხოლო სტრუქტურული რეფორმის გარეშე კი წარმოუდგენელია თანამედროვე გამოწვევების დაძლევა.

ჩვენი აზრით, საწარმოო ოპტიმიზაციის ძირითადი ეკონომიკურ-ფუნქციონალური აქტორები სოფლის მეურნეობაში არის შემდეგი:

1. მიწის მდგომარეობის შეფასება (კატეგორია, ხარისხი, ფასი-გადასახადი, ქიმიური, ფიზიკური და ბიოლოგიური მახასიათებლები, მდებარეობის შეფასება);
2. გარემო და მიკროკლიმატი (ბოლო 20-30 წლის კლიმატური რუკებში ასახული ტემპერატურა, წვიმის მოცულობა--პერიოდულობა, ქარის სიჩქარე-მოდრაობა)
3. მელიორაცია (ირიგაცია-დრენაჟი, სისტემის გამართულობის და მოწოდების პერიოდულობის შეფასება, მორწყვის ინოვაციურ-ტექნოლოგიური საშუალებები);
4. სერთიფიცირებული სათესლე და სარგავი მასალა (მაღალი მოსავლიანობა, არსებულ პირობებში ჯიშურად ადაპტირებული, ბაზარზე მოთხოვნადი)
5. საწარმოო პროცესის ოპტიმიზაცია (მიწის ოპტიმალური ფართობი, მანქანა-იარაღები, კვალიფიციური მუშა-მოსამსახურეები, სასაწყობე-სამაცივრე ფართი);
6. წარმოების ინოვაციური ტექნოლოგია; (შხამ-ქიმიკატები, ორგანული სასუქები, მცენარეთა კვების თანამედროვე ტექნოლოგიური რუკა, მიკვლევადობა-ხარისხი).

მსოფლიო გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ უკანასკნელ პერიოდში სულ უფრო რთულდება უცხო ქვეყნის ბაზრებზე შეღ-

წევა, რაც უპირობოდ გვიბიძგებს სიღრმისეულად ჩავწვდეთ მოცემულ თემატიკას და ჩავრთოთ ყველა ეკონომიკური სისტემა და მექანიზმი. არსებულ მოცემულობაში კონკურენტული უპირატესობის დადგენა--განვითარების რეჟიმში მნიშვნელოვანია განვაზოგადოთ და ჩავშალოთ თეორიაში დამკვიდრებული ხუთი მიმართულება:

1. სახელმწიფოს კონკურენტული შესაძლებლობები:
 - ა) სავაჭრო ხელშეკრულებები და საერთაშორისო ვალდებულებები;
 - ბ) ბიზნესის თავისუფლება და რეალური კონკურენტული გარემო;
 - გ) სტრატეგიული პოლიტიკის თანმიმდევრულობა და ტერიტორიული არეალი;
2. ეკონომიკის შეფასება და ეფექტიანობა:
 - ა) მაკროეკონომიკური გარემო და გაცხადებული პრიორიტეტები;
 - ბ) მასტიმულირებელი პროტექციონიზმი და რეგულაცია-დერეგულაციის დონე;
3. დარგის მდგომარეობის შეფასება-ანალიზი:
 - ა) სისტემურ-ორგანიზაციული და სტრუქტურულ ლოჯისტიკური მდგომარეობა;
 - ბ) ცოდნა-ექსტენციის დონე და ტრადიცია-მენტალიტეტის შეფასება;
 - გ) კლიმატურ-ნიადაგობრივი შესაძლებლობების შეფასება-ანალიზი;
4. ფირმის კონკურენტული შესაძლებლობები:
 - ა) ინოვაციურ-ინტეგრირებული ტექნოლოგია და მისი დანერგვა-გავრცელება;
 - ბ) რენტაბელობის დონე, ხარჯების ოპტიმიზაცია და საფასო პოლიტიკა;
 - გ) საწარმოო ჯაჭვი, მარკეტინგულ-ლოჯისტიკური უპირატესობა;
5. პროდუქტის კონკურენტუნარიანობა:

- ა) მიკროზონული უპირატესობა და პროდუქტის დარაიონების მოდელირება;
- ბ) ორგანოლექტიკა და ინოვაციურ-ინტეგრირებული ტექნოლოგიები;
- გ) მიკვლევადობა-სერთიფიცირების სისტემა და ხარისხის კონტროლი.

აღნიშნული თითოეული პუნქტი და ქვეპუნქტი მოიცავს ტევად ინფორმაციას, რომელიც რომელიც მოითხოვს სტრუქტურულიზაციას „კოგნიტური რუკების” მეშვეობით. სოფლის მეურნეობის რეგიონული სტრატეგიების მთავარ ღირსებებად რჩება ინსტიტუციური მოქნილობა, ლოკალურ ტერიტორიაზე პროდუქტის წარმოების სრულფასოვანი ინფორმაციული ანალიტიკა და მართვაში მოდელირების საუკეთესო საშუალება.

დასკვნა

საქართველოს სოფლის მეურნეობა და რეგიონული განვითარება აბსოლუტურად უსისტემოდ მოძრაობს. სწორედ ასეთ ინერციას სჭირდება შეჩერება და სასწრაფო წესით რეფორმირება-ტრანსფორმაცია, სადაც ინსტიტუციური ეკონომიკის „თამაშის წესების” განსაზღვრა და რეგიონული სტრუქტურების აქტიურობა სტატისტიკურ-ანალიტიკური და სიტუაციურ-კონტექსტუალური კვლევების თვალსაზრისით, მიზნობრივ-პროგრამული მოქმედებებისთვის და დარგის განვითარების წინაპირობად იქცევა.

რეგიონის სოფლის მეურნეობის და სოფლის განვითარების სტრატეგიის შექმნა თამამად შეიძლება ითქვას, რომ დღევანდელ მოცემულობაში აქტუალური და ამავდროულად რთული საქმეა. პირველ რიგში პრობლემა იკვეთება ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული მოწყობის და საკანონმდებლო არასრულფასოვნების ნაწილში. რაც

შეეხება სოციალურ-ეკონომიკურ ასპექტებს აქ მოქმედების დიაპაზონი და თემატური მრავალფეროვნება გვიბიძგებს აზრობრივი კრეატიულობისკენ და სამოქმედო მიზანშედეგობრივი პროგრამების უპირატესობის განსაზღვრისკენ.

თანამედროვე მსოფლიო გამოწვევები ბოლო წლებში კიდევ უფრო მეტ ყურადღებას იჩენს რეგიონალიზაციის საკითხებზე და ზოგადად პროცესებში დეცენტრალიზაცია-დეკონცენტრაციის პრინციპების დანერგვაზე. რეგიონებში დამუშავებული პროგრამები, რომლებიც თავისი შინაარსით „ქვემოდან ზემოთ” პრინციპით უნდა ჩამოყალიბდეს, ექცევა ინსტიტუციური წესრიგის ბადეში, რადგან ის მთავრობის ცენტრიდანული მაკროეკონომიკური სტრატეგიის გაგრძელება იქნება და რეგიონული ეკონომიკის პრინციპების დახმარებით შექმნის ცენტრისკენული პოლიტიკის მოთხოვნილებებს.

უმნიშვნელოვანესია გაჩნდეს მოქნილი და ეფექტიანი ინსტიტუციური ცვლილებები რეგიონებში, რითაც შევძლებთ ეკონომიკის რესურსული პოტენციალის და შესაძლებლობების ანალიზს, აქტიური ქცევის მოტივირებას, რაც ევოლუციურ ინერციას და ფრაგმენტულობას შეცვლის კომპლექსური, სტრუქტურულ-ორგანიზაციულად ჩამოყალიბებული, ტექნიკურ-ეკონომიკურად გამართული პოლიტიკით.

ნაშრომში წარმოდგენილი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ოპტიმიზაციის ხუთი მიმართულება მიწის ოპტიმიზაციის ფორმულიდან დაწყებული და ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვის მნიშვნელობით დამთავრებული, ერთიანი კომპლექსური მოქმედების მოდულია, სადაც თითოეულს თავისი განუმეორებელი ფუნქცია-მოვალეობა აქვს და მათი გათიშვა ან რომელიმეს გაუთვალისწინებლობა დაუშ-

ვებელია ბიზნეს-სამეურნეო თვალსაზრისით.

ლიტერატურა:

1. კოლუაშვილი პ., (2015) რომელია სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სპეციფიკა. ახალი აგრარული საქართველო N-8;
2. ჭითანავა ნ., (2021) გლობალური პროცესები ერთ პოლუსიან მსოფლიოში - საქართველოს ეკონომიკის როლი და უხილავი პრობლემები. მონოგრაფია. თბილისი.
3. Алиев В., (2002) Региональные проблемы переходной экономики: Вопросы теорий и практики. М., Изд-во „Экономика“.
4. ხარაიშვილი ე., (2011) კონკურენციისა და კონკურენტუნარიანობის პრობლემები საქართველოს აგროსასურსათო სექტორში. მონოგრაფია. თბილისი;
5. North, D. C. (2006) Institutions, Institutional Change and Economic Performance;
6. შაპავა პ., (2005) პოსტკომუნისტური გარდამავალი პერიოდის მაკროეკონომიკა, თსუ-ს გამომცემლობა, თბილისი;
7. Нуреев Р., (2019) Институциональная экономика. М., Изд-во „НОРМА“.

REGIONAL CHALLENGES IN THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL POLICY IN GEORGIA

Paata Koghuashvili

Professor of Technical University of Georgia

paata_koguashvili@hotmail.com

Niko Chikhladze

Professor of Kutaisi University

nikoloz.chikhladze@unik.edu.ge

KEY WORDS: *regional economy; Agriculture; institutional economics; production optimization.*

J.E.L. classification: Q18, R0

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.01>

For citation: Koguashvili P., Chikhladze N., (2023) Regional challenges in the development of agricultural policy in Georgia (in Georgian). Economic Profile, Vol. 18, 2(26), p. 7-14. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.01>

Summary

The modern world has entered an acute phase of irreversible changes and implementation of global economic transformation. In today's situation, a sensible, coherent, flexible and adaptable national economic strategic doctrine created by the state, delineating the proper role and function of the country's regional and agrarian policy, is becoming urgent.

The Strategy of Agriculture and Rural Development of Georgia for 2021-2027 considers the creation of competitive products the main objective, however, the single action plan and the service programs available to the Ministry today do not leave the feeling that we have understood all the problems and challenges that arise at different stages, step or phase. Based on the foregoing, it is appropriate to raise the issue of policy options to promote production of agricultural products in the regions.

Georgia's agriculture and regional development are moving absolutely haphazardly. It is this kind of inertia that needs to be stopped and urgently reformed and transformed, where the determination of the "rules of the game" of the institutional economy and the activity of regional structures in terms of statistical-analytical and situational-contextual studies become a prerequisite for targeted-program actions and the development of the field.

It is safe to say that creating a regional agriculture and rural development strategy is an urgent and at the same time difficult task in today's situation. First of all, the problem is specified in the area of – administrative-territorial system and imperfections of legislation. As for the socio-economic aspects and the range of actions and thematic diversity here encourage us to think creatively and determine the advantages of causal programs.

Contemporary world challenges in recent years show even more attention to issues of regionalization and the introduction of decentralization-deconcentration principles in the processes generally. The programs developed in the regions, which should be formed according to the "bottom-up" principle, fall under the institutional order network, because they become a continuation of the centripetal macroeconomic strategy of the government and create the needs of the centrist policy with the help of the principles of the regional economy.

It is of the utmost importance that flexible and effective institutional changes appear in the regions, thus we will be able to analyze the resource potential and prospects of the economy, motivate active behavior, which will replace evolutionary inertia and fragmentation with a complex, structurally-organizationally formed, technical-economically sound policy.

The five directions of agricultural production optimization presented in the paper, starting from the land optimization formula and ending with the importance of introducing innovative technologies, are a single complex action module, where each has its own unique function-duty, and it is not unacceptable to disable or ignore them from a business and economical point of view.

References:

1. Koghuashvili P., (2015) What is the specificity of agricultural production. New Agrarian Georgia N-8;
2. Chitanava N., (2021) Global processes in a unipolar world - the role of Georgian economy and invisible problems. Monograph. Tbilisi.
3. Алиев В., (2002) Региональные проблемы переходной экономики: Вопросы теории и

- практики. М., Изд-во „Экономика“.
4. Kharaishvili E., (2011) Problems of competition and competitiveness in the agro-food sector of Georgia. Monograph. Tbilisi;
 5. North, D. C. (2006) Institutions, Institutional Change and Economic Performance;
 6. Papava P., (2005) Macroeconomics of the Post-Communist Transition Period, TSU Publishing House, Tbilisi;
 7. Нуреев Р., (2019) Институциональная экономика. М., Изд-во „НОРМА“.

საქართველოს საგადასახადო სისტემის რეფორმირება: პრობლემური საკითხები

გურამ უფლისაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, ქუთაისის უნივერსიტეტის

ასოცირებული პროფესორი guram.uphlishashvili@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: გადასახადები; საგადასახადო სისტემა; გადასახადების ადმინისტრირება.

J.E.L. classification: K2, H2

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.08>

ციტირებისთვის: უფლისაშვილი გ., (2023). საქართველოს საგადასახადო სისტემის რეფორმირება: პრობლემური საკითხები. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 2(26), გვ. 15-23. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.08>

***ანოტაცია.** სტატიაში განხილულია საქართველოს საგადასახადო სისტემის რეფორმირების პროცესში გამოვლენილი ზოგიერთი პრობლემური საკითხი, რაც უკავშირდება საგადასახადო კულტურის განვითარების ამჟამინდელ ეტაპს. ყურადღება გავამახვილეთ რისკებზე, რომელიც გამოვლინდა საგადასახადო დაფალიანებების ჩამოწერის, ზედმეტად გადახდილი თანხების დაბრუნების პროცედურების გამარტივების, სააქციზო პოლიტიკის ღონისძიებების მიმართულებით.*

მიგვაჩნია, რომ საგადასახადო სისტემის რეფორმირების დაგეგმვისას უნდა იქნას გათვალისწინებული დაბეგვრის ტვირთის მიმართ გადასახადის გადამხდელთა მზობის ხარისხი. ამასთან, ღონისძიებები უნდა დაიგეგმოს ისე, რომ სწორი პოზიტიური თუ ნეგატიური სტიმულების მიცემის გზით გადასახადის გადამხდელთა მოტივაცია და მთლიანად საზოგადოების განწყობები გრძელვადიან პერსპექტივაში განვითარდეს სასურველი მიმართულებით.

შესავალი

საგადასახადო სისტემა მოიცავს საგადასახადო ურთიერთობების სხვადასხვა ასპექტებს, როგორცაა გადასახადების დაწესების, შეცვლის და გაუქმების საკანონმდებლო პრინციპები, გადასახადების სახეების, საგადასახადო განაკვეთების და საგადასახადო შეღავათების ერთობლიობა, საგადასახადო ადმინისტრირების და კონ-

ტროლის მეთოდები, ასევე ურთიერთობების ფორმები საგადასახადო ადმინისტრირების ორგანოებსა და გადასახადის გადამხდელებს შორის.

ნებისმიერი ქვეყნის საგადასახადო სისტემის აგების აუცილებელი პირობა არის მის გარკვეულ პრინციპებზე დაფუძნება. ამ პრინციპებს შორისაა კანონით რეგლამენტირებულობის, სავალდებულობის, უნიფიცირებულობის, სამართლიანობის, სტაბილურობის, ეკონომიურობის და სხვა პრინციპები. ცხადია, რომ ქვეყნის საგადასახადო სისტემა დროთა განმავლობაში უცვლელი ვერ იქმნება, მაგრამ ამ ძირითადი პრინციპების დაცვა აუცილებელია. ამასთან, საგადასახადო სისტემის მშენებლობისას ყურადღება უნდა მიექცეს ადგილობრივი საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი საგადასახადო კულტურის თავისებურებებს.

ძირითადი ტექსტი

გადასახადები სახელმწიფო შემოსავლების ფორმირების ძირითადი წყარო და სახელმწიფოს ფუნქციონირების ფინანსური საფუძველია. საქართველოს საგადასახადო სისტემას დიდი ხნის ისტორია არ გააჩნია.

გადასახადები რა თქმა უნდა მანამდეც არსებობდა, მაგრამ დამოუკიდებელი საქართველოს საგადასახადო სისტემის ინსტიტუციონალური ჩამოყალიბება მხოლოდ 1990-იანი წლების შუახანებიდან იწყება. 1997 წელს ძალაში შევიდა პირველი ერთიანი საგადასახადო კოდექსი. მართალია საგადასახადო კანონმდებლობა ეფუძნებოდა დასავლეთის ქვეყნების გამოცდილებას, მაგრამ ის ვერ ითვალისწინებდა ჩვენს ეროვნულ სპეციფიკას. რეალობაში სახეზე იყო უამრავი პრობლემა: ჩრდილოვანი ეკონომიკის მაღალი დონე, კორუფციის და ნეპოტიზმის მაღალი ხარისხი და მოსახლეობის უკიდურესად არალოიალური დამოკიდებულება გადასახადების მიმართ. ამ პრობლემებს გარკვეულად აღვივებდა საკმაოდ რთული და ბუნდოვანი საგადასახადო კანონმდებლობა, მრავალი მ.შ. არაეფექტური (არაადმინისტრირებადი) გადასახადების, საკმაოდ მაღალი საგადასახადო განაკვეთების და დაუსაბუთებელი შეღავათების არსებობა, ასევე არაეფექტიანი საგადასახადო ადმინისტრირება.

2000-იანი წლების შუახანებიდან დაიწყო რადიკალური ცვლილებების განხორციელება საგადასახადო სისტემაში. ამოქმედდა ახალი საგადასახადო კოდექსი, რომლითაც გადასახადების რაოდენობა 22-დან ჯერ 6-მდე შემცირდა, შემცირდა საგადასახადო განაკვეთებიც, დაიწყო საგადასახადო სერვისების გამარტივება და გადაყვანა ელექტრონულ მომსახურებაზე. გამარტივდა, თუმცა ამავე დროს განმტკიცდა საგადასახადო ადმინისტრირება. ამასთან, საგადასახადო წნეხის თითქოსდა შემცირების მიუხედავად, მრავალჯერ გაიზარდა ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლები.

საგადასახადო შემოსავლების მკვეთრი ზრდა მნიშვნელოვანწილად განაპირობა

ჩრდილოვანი ეკონომიკის დღის სინათლეზე გადმონაცვლებამ, ანტიკორუფციულმა ღონისძიებებმა, სახელმწიფო აპარატის და ფისკალური დისციპლინის დონის ამაღლებამ. შედეგად, მიუხედავად გადასახადების რაოდენობის და საგადასახადო განაკვეთების შემცირებისა, დასაბეგრი ბაზის მკვეთრმა გაფართოებამ უზრუნველყო მობილიზებული გადასახადების მრავალჯერადი ზრდა.

2011 წელს ძალაში შევიდა ახალი საგადასახადო კოდექსი, რაც შეიცავდა მნიშვნელოვან მომენტებს მეწარმეობის სტიმულირებისათვის. კერძოდ, შემოღებულ იქნა სპეციალური დაბეგვრის სტატუსები მცირე და მიკრო მეწარმეებისათვის. დაინერგა მთელი რიგი სიახლეები, მ.შ. საგადასახადო ომბუდსმენის ინსტიტუტი, პირადი საგადასახადო აგენტის ინსტიტუტი, წინასწარი გადაწყვეტილების მექანიზმი, საგადასახადო შეთანხმების გაფორმების შესაძლებლობა, გაფრთხილების მექანიზმი ფულადი სანქციების ალტერნატივად და ა.შ. გადამხდელები მომსახურებების უმეტესობას უკვე იღებდნენ საკუთარი RS ელექტრონული გვერდების მეშვეობით, ელექტრონულად დაიწყო გადასახადების დეკლარირება, საგადასახადო დოკუმენტების (ზედნადებების და ანგარიშ-ფაქტურების) გამოწერა და მიღება, ინფორმაციის და დოკუმენტაციის გაცვლა საგადასახადო ორგანოებთან და ა.შ.

საგადასახადო სისტემის რეფორმირება მომდევნო პერიოდებშიც გაგრძელდა. კერძოდ, შემცირდა საგადასახადო ხანდაზმულობის ვადები, საწარმოები გადავიდნენ მოგების გადასახადის ახალ ე.წ. ესტონური მოდელზე, ძირეულად შეიცვალა დამატებული გადასახადით დაბეგვრის წესები. ასევე გაგრძელდა სერვისების მასშტაბური გადაყვანა ელექტრონულ მომსახურებაზე,

რითაც საგადასახადო ადმინისტრირება, როგორც გადასახადის გადამხდელებისთვის, ისე საგადასახადო ორგანოებისათვის, გახდა უფრო მარტივი და მოწესრიგებული.

აღსანიშნავია, რომ ორგანული კანონით ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ დადგინდა, რომ ახალი საერთო-სახელმწიფოებრივი გადასახადის შემოღება ან უკვე არსებული განაკვეთების ზრდა, გარდა აქციზისა, შესაძლებელი იქნებოდა მხოლოდ რეფერენდუმის გზით. ამასთან, დაუშვებლად იქნა მიჩნეული რეფერენდუმის საგნად გადასახადის პროგრესულობის პრინციპის ან რეჟიმის აღება (ორგანული კანონი, 2021).

საგადასახადო სისტემის ძირეული რეფორმირების კვალობაზე იცვლებოდა გადასახადის გადამხდელთა დამოკიდებულება საგადასახადო სისტემის მიმართ. გადასახადების შემცირება, საგადასახადო სერვისების გამარტივება, საგადასახადო ორგანოებში კორუფციის აღმოფხვრა, საგადასახადო ადმინისტრირების მოწესრიგება და ამავე დროს გამკაცრება, სწორი მასტიმულირებელი ფაქტორები აღმოჩნდა საგადასახადო კულტურის ფორმირების კუთხით. გადამხდელთა უმეტესობას ამაჟამად გათავისებული აქვს გადასახადის სავალდებულობის პრინციპი და მათთვის ცნობილია, რომ საგადასახადო დისციპლინის დარღვევა სანქციების მძიმე რისკებს გულისხმობს.

ამასთან, მიუხედავად უდავოდ პოზიტიური ცვლილებებისა საზოგადოების დამოკიდებულებაში გადასახადების მიმართ, სახეზე მაინც რჩება მნიშვნელოვანი მენტალური პრობლემები. საქმე იმაშია, რომ საგადასახადო ადმინისტრირების შედეგები დამოკიდებულია არა მარტო საგადასახადო კანონმდებლობაზე და საგადასახადო

ადმინისტრირების ხარისხზე, ასევე მოქალაქეთა მენტალიტეტზე, კანონმორჩილებაზე და ლოიალურობაზე დაბეგვრის დადგენილი ტვირთის მიმართ.

ჩვენთან კი მიუხედავად გარკვეული პოზიტიური ძვრებისა, გადასახადის გადამხდელთა შინაგანი ლოიალურობა და ბეგვრის მიმართ ჯერ კიდევ მყიფე და სათუთაა. ტრადიციულად ჯერ კიდევ მაღალია მოსახლეობის უნდობლობა ზოგადად სახელმწიფოს მიმართ, რისი დამლევაც მხოლოდ თანდათან გრძელვადიანი ხელსაყრელი ფაქტორების ზემოქმედებით არის შესაძლებელი. გადამხდელთა მნიშვნელოვანი ნაწილი ჯერ კიდევ არ გრძნობს საკმარის მორალურ პასუხისმგებლობას საგადასახადო დისციპლინის დარღვევასთან დაკავშირებით. ცალკეული პირები, რისკების სათანადო შეფასების საფუძველზე, აირჩევენ და გადასახადისაგან თავი არიდებენ, თუ მომეზინდა კანონმდებლობის წინააღმდეგობრივ განმარტებებს და საგადასახადო ადმინისტრირების სუსტ ადგილებს.

ამიტომ, საგადასახადო სისტემის რეფორმირების ღონისძიებები სხვადასხვა, მ.შ. დაბეგვრის ლიბერალიზაციის მიმართულებით, უნდა ითვალისწინებდეს ზემოთაღწერილ რისკებს. საჭიროა საგადასახადო სისტემის რეფორმირების ყოველი დაგეგმილი ღონისძიების ფისკალური და სხვა შედეგების წინასწარ შეფასება გრძელვადიან პერსპექტივაში. აუცილებელია, რომ ღონისძიებები არ იწვევდეს გადასახადის გადამხდელთა მოტივაციის არასწორი მიმართულებით განვითარებას.

ბოლო წლებში რადიკალური ცვლილებები შევიდა საქართველოს საგადასახადო კანონმდებლობაში დამატებული ღირებულების გადასახადთან (დღგ) დაკავშირებულ ნაწილში. ეს აუცილებლობა განაპირობა ევროკავშირთან 2014 წელს გაფორმე-

ბულმა ასოცირების შეთანხმებამ, რომლითაც საქართველომ აიღო საგადასახადო კანონმდებლობის ევროკავშირის შესაბამის სამართლებრივ სტანდარტებთან ეტაპობრივი დაახლოების ვალდებულება. ევროკავშირი წარმოადგენს ერთიან სავაჭრო-ეკონომიკურ სივრცეს, ამიტომ მასში გაერთიანებული ქვეყნების კანონმდებლობები, მ.შ. გადასახადების კუთხით, საჭიროებს ჰარმონიზირებას. აუცილებელია, როგორც ორმაგი დაბეგვრის, ისე გადასახადის თავიდან არიდების შემთხვევების პრევენცია.

საგადასახადო კანონმდებლობაში დღეს კუთხით განხორციელებული მასშტაბური ცვლილებები მეტად საყურადღებოა და მას შეიძლება ჰქონდეს მნიშვნელოვანი შედეგები ევროინტეგრაციის პროცესების განვითარების კუთხით, ასევე სამეწარმეო გარემოს ცვლილების და საგადასახადო ურთიერთობების ლიბერალიზაციის მიმართულებით. ამავე დროს არ უნდა დავავიწყდეს ისიც, რომ სახელმწიფოს შემოსავლების მეტი წილი სწორედ ამ გადასახადებზე მოდის, ხოლო ზემოთაღნიშნული ცვლილებები, ისევე როგორც საგადასახადო კანონმდებლობაში ჯერ კიდევ დარჩენილი ხარვეზები, გარკვეული ფისკალური რისკების მატარებელია.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი რისკების შემცველი აღმოჩნდა საგადასახადო ზედმეტობების დაბრუნების წესების გამარტივება. ეს ღონისძიებები ძირითადად სწორედ დამატებული გადასახადის რეფორმის ფარგლებში განხორციელდა. ავტომატიზირებული გახდა დღეს-ის ზედმეტობის დაბრუნების სისტემა, რამაც მართალია გადამხდელებს გაუმარტივა ზედმეტობის დაბრუნება, მაგრამ ახალი დატვირთვის მომტანი აღმოჩნდა, როგორც საგადასახადო მონიტორინგის, ისე საგადასახადო აუდიტის კუთხით.

ზედმეტად გადახდილი თანხების დაბრუნების პროცედურების გამარტივების შედეგად, გადამხდელებს, რომელთაც დღეს თავისებურებებიდან გამომდინარე ჰქონდათ ზედმეტობები, მნიშვნელოვანი ბარიერისა და დაყოვნების გარეშე მიეცათ ბიუჯეტიდან თანხების უკან დაბრუნების შესაძლებლობა. 2019-2021 წლებში გადამხდელთა მიერ ბიუჯეტიდან დაბრუნებული თანხების ოდენობამ 2,3 მლრდ ლარს გადააჭარბა.

ამან საგადასახადო ადმინისტრირების კუთხით გარკვეული სიძნელეებიც წარმოშვა. ცალკეულმა არაკეთილსინდისიერმა პირებმა ისარგებლეს იმით, რომ საგადასახადო ადმინისტრირების სისტემა ჯერ კიდევ არ იყო სინქრონიზირებული ზედმეტად გადახდილი თანხების დაბრუნების პროცედურების გამარტივების საფრთხეებთან. წარმოიქმნა ფიქტიური პირები, რომლებიც ყალბი საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურების გამოწერის გზით დიდი ოდენობის ჩასათვლელი დღეს-ის თანხას უქმნიდნენ სხვა ე.წ. „შემსყიდველ“ პირებს, რომლებიც ავტომატური დაბრუნების წესით ცდილობდნენ მის დაბრუნებას ან გამოეყენებინათ საკუთარი საგადასახადო ვალდებულებების დასაფარავად.

ასეთმა სიტუაციამ გაზარდა რისკები სახელმწიფო შემოსავლების მობილიზების კუთხით. ამან მოითხოვა დამატებით შრომითი და დროითი რესურსები საგადასახადო კონტროლის ღონისძიებებზე მზარდი ოდენობის ასეთი შემთხვევების სამართავად. საგადასახადო ადმინისტრირების თანამედროვე პირობებში, საგადასახადო ინფორმაციის ელექტრონიზაციის მაღალი ხარისხი გარკვეულად აადვილებს კონტროლს, მაგრამ პრობლემა გააღრმავა მცდელობათა მასშტაბებმა. ამასთან, საგადასახადო ორგანოებს დამდგარი სამარ-

თალდარღვევების შედეგების აღმოფხვრაზე უფრო უწყვედად მუშაობა, ვიდრე მსგავსი პრობლემების წარმოქმნის პრევენზიაზე.

სწორედ ამგვარი გამოწვევების საპასუხოდ, საგადასახადო ადმინისტრირების სისტემაში პრევენციული მექანიზმების შექმნის მიმართულებით მნიშვნელოვანი ცვლილებები განხორციელდა, კერძოდ: გაუმჯობესდა კანონშესაბამისობის რისკების იდენტიფიცირების და მართვის პროცესი; განხორციელდა გადასახადის გადამხდელთა ელექტრონული ბაზის სრულყოფა; მოხდა დღგ-ის არაკვალიფიციური გადამხდელის სტატუსის შემოღება და მათ შეუზღუდათ საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურების გამოწერის, დადასტურების და ჩათვლის უფლება; გაჩნდა სავარაუდო დარიცხვის მექანიზმი დღგ-ის იმ გადამხდელისათვის, რომელთაც შესაბამის ვადაში დღგ-ის დეკლარაცია არ აქვთ წარმოდგენილი.

ვფიქრობთ, რომ პრევენციული სისტემების შექმნამ და ამოქმედებამ აღნიშნული რისკების შესამცირებლად გარკვეულად დააგვიანა. ასევე აღვნიშნავთ, ამ ნოვაციებთან დაკავშირებით ასევე გასათვალისწინებელია სხვადასხვა კოლიზიური შემთხვევების აღმოცენების შესაძლებლობები და საგადასახადო ადმინისტრირების სისტემის კიდევ უფრო გართულების ნეგატიური შედეგები.

საგადასახადო სისტემის მიმდინარე ცვლილებების ნაწილია აგრეთვე წინა პერიოდებში დაგროვილი საგადასახადო დავალიანებების ჩამოწერის ღონისძიებები. საგადასახადო კოდექსში შეტანილი ცვლილებების შედეგად. ჩამოწერა ძირითადად ეხებოდა არაღიარებულ ან ვადაგასულ დავალიანებებს. 2015-2019 წლებში ჩამოწერას დაექვემდებარა 3,5 მლრდ ლარზე მეტი და-

ვალიანება.

საგადასახადო დავალიანებების ჩამოწერა ერთის მხრივ ობიექტური გარემოებით იყო განპირობებული. საგადასახადო ადმინისტრირება გათავისუფლდა ამოღების თვალსაზრისით უპერსპექტივო დავალიანებების ტვირთისაგან. მაგრამ, მეორე მხრივ, საგადასახადო ვალდებულებების ჩამოწერის ღონისძიებებისათვის განმეორებადი და განგრძობადი ხასიათის მიცემა გრძელვადიანი თვალსაზრისით საკმაოდ მძიმე ფისკალური რისკების მატარებელი აღმოჩნდა. მსოფლიო გამოცდილებაც ადასტურებს, რომ მსგავსი მექანიზმების პერმანენტული გამოყენება იწვევს ნეგატიურ ფისკალურ შედეგებს, რადგან შეუძლია საზოგადოების საგადასახადო მორალის სერიოზულად შერყევა. ამიტომაც, ჩვეულებრივ, ასეთი პროგრამები წარმოადგენს ხოლმე დროის ფარგლებით შეზღუდულ ღონისძიებებს, სადაც ხასიათით არის დეკლარირებული ამ ღონისძიების ერთჯერადი ხასიათი.

საგადასახადო ამნისტიები, განსაკუთრებით მაშინ, თუკი ისინი ხშირად მეორდება, ახალისებს არაკონკურენტულ გარემოს და იწვევს უსამართლობის შეგრძნებას კეთილსინდისიერ გადამხდელებში. მათაც უძლიერდებათ მოტივაცია, რომ გადასახადების კანონისმიერად გადახდის ნაცვლად, დაელოდოს საგადასახადო ამნისტიის იოლად პროგნოზირებად მორიგ ეტაპს. იქმნება დესტრუქციული მოლოდინები, რაც იწვევს გადასახადის გადამხდელთა ქცევის მოდელის ტრანსფორმირებას არასწორი მიმართულებით. ამიტომაც, დროთა განმავლობაში, საგადასახადო ამნისტიის ყოველი ახალი ეტაპის შემდეგ, კეთილსინდისიერ გადამხდელთა რაოდენობა სულ უფრო იკლებს, ხოლო საპატიებელ საგადასახადო დარღვევათა მასშტაბე-

ბი სულ უფრო იზრდება. პრობლემა რომ სახეზეა, ამას ისიც ადასტურებს, რომ იმავე 2015-2019 წლების შუალედში (როცა 3,5 მლრდ მეტი ლარის საგადასახადო დავალიანება ჩამოიწერა) მთლიანი საგადასახადო დავალიანებები მხოლოდ 1,8 მლრდ ლარით შემცირდა. ანუ ამავე პერიოდში ამოუღებელი საგადასახადო დავალიანება კიდევ 1,7 მლრდ ლარით გაიზარდა (უფლისაშვილი, 2021).

საყურადღებოა ასევე საექციზო პოლიტიკის პრობლემატური საკითხები, განსაკუთრებით თამბაქოს ნაწარმის დაბეგვრასთან დაკავშირებით. ბოლო წლებში აქციზის განაკვეთები მკვეთრად გაიზარდა. ერთი მხრივ, ამის მიზეზია ქვეყნის საერთაშორისო ვალდებულებები თამბაქოს მოხმარების შესამცირებლად, აგრეთვე ტარიფების ეტაპობრივი გაზრდის ვალდებულებები ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების ფარგლებში. მეორე მხრივ სახეა ფისკალური მოტივაცია - ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ ორგანული კანონის მიხედვით, აქციზი საქართველოში არის ერთადერთი საერთო-სახელმწიფო გადასახადი, რომლის განაკვეთის გაზრდა შესაძლებელია რეფერენდუმის გარეშე.

ასეთი ცვლილებების შედეგად, 2011 წლის შემდეგ მკვეთრად დაბეგვრის ტვირთი თამბაქოს მოხმარებაზე გაიზარდა - ჩვენი შეფასებით ფილტრიან სიგარეტზე - საშუალოდ 5,6-ჯერ, ხოლო უფილტრო სიგარეტზე - 19-ჯერ. აღნიშნულმა კი გამოიწვია მთელი რიგი არასასურველი შედეგები. მართალია ოფიციალური სტატისტიკით შემცირდა თამბაქოს ნაწარმის ადგილობრივი წარმოება და იმპორტი, სინამდვილეში გაიზარდა თამბაქოს ნაწარმის კონტრაბანდის და არალეგალური მიმოქცევის შემთხვევები. ეს ფაქტი დასტურდება არამართო ემპირიული დაკვირვებებით, ასევე

სტატისტიკური მონაცემებითაც - მკვეთრად გაზრდილი აქციზურ მარკებთან დაკავშირებული ადმინისტრაციული სამართალდარღვევების და სისხლის სამართლის დანაშაულებების დაფიქსირებული რაოდენობა (უფლისაშვილი, 2022).

საქმე იმაშია, რომ მოთხოვნა თამბაქოს ნაწარმზე გამოირჩევა მაღალი არაელასტიურობით, რომელიც ფასების გაზრდაზე ნაკლებად რეაგირებს. თუკი მაინც, სხვადასხვა მეთოდით, მ.შ. აქციზის გაზრდით ხდება სიგარეტის გაძვირება გონივრულ ფარგლებს ზემოთ, მყისვე ჩნდება ძლიერი მოტივაცია და საკმაოდ მალევე იმართება საქონელის მოწოდების არალეგალური არხები. მხედველობაშია მისაღები უაქციზო სიგარეტით ვაჭრობაში მონაწილე მხარეთა მოტივირებულობის მაღალი ხარისხი. მწვევლებისათვის თამბაქო წარმოადგენს აუცილებელი მოხმარების საქონელს, რომლის აქციზით დაბეგრილი ფასები უახლოვდება მწვევლთა საბიუჯეტო შესაძლებლობების საზღვრებს. მეორე მხრივ, შესაძლო მოგების მაღალი მარჟა უაქციზო საქონელით კონტრაბანდაზე და ვაჭრობაზე, ააქტიურებს ადამიანთა საკმაოდ ფართო წრეს, რომელთათვის მისაღებია ამ უკანონო ბიზნესთან დაკავშირებული რისკების არსებული დონე. გასათვალისწინებელია, რომ აქციზის ტვირთი გაცილებით ნაკლებია სომხეთში, რუსეთში და თვითალიარებულ აფხაზეთშიც, რომელთანაც ნაკლებად კონტროლირებადი ნაცრისფერი ტერიტორიული ზონები გვაკავშირებს. თამბაქოს ნაწარმი კი გამოირჩევა მაღალი თანაფარდობით სასაქონლო ერთეულის ღირებულებასა და მის მასას/მოცულობას შორის, რის გამოც ის განსაკუთრებით მიმზიდველია, როგორც კონტრაბანდის საგანი.

ასეთი მაღალი დესტრუქციული ეკონომიკური დაინტერესებულობის პირობებში

სახელმწიფო მაკონტროლებელი ორგანოების ადმინისტრაციული ქმედებები ნაკლებად ქმედითია. უფრო მეტიც, კონტრაბანდის რისკები სამომავლოდ ააქტიურებს კორუფციის რისკებსაც. ამასთან, ასეთი სიტუაციის ხანგრძლივი ვადით შენარჩუნება იწვევს ნეგატიურ ფისკალურ შედეგებს როგორც მოკლე, ისე გრძელვადიან პერსპექტივაში, რადგან ცუდ გავლენას ახდენს გადასახადის გადამხდელთა საგადასახადო მორალზე.

დასკვნა

ვფიქრობთ, რომ საგადასახადო სისტემის მშენებლობისას ყურადღება უნდა მიექცეს ადგილობრივი საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი საგადასახადო კულტურის თავისებურებებს. მძიმე საგადასახადო ტვირთი, რომლის მიმართ ლოიალურია განვითარებული ქვეყნების საზოგადოება, იმავე ხარისხით მისაღები ვერ იქნება საქართველოსთვის. თანაც საგადასახადო სისტემის ფორმირების და საგადასახადო ადმინისტრირების ღონისძიებები უნდა დაიგეგმოს ისე, რომ სხვადასხვა პოზიტიური თუ ნეგატიური სტიმულების მიცემის გზით კონკრეტულ გადასახადის გადამხდელთა და მთლიანობაში საზოგადოების განწყობები განვითარდეს სასურველი მიმართულებით.

ზემოთაღნიშნული გარემოების გათვალისწინებით, ვფიქრობთ, რომ საგადასახადო კანონმდებლობის და ადმინისტრირების სისტემის რეფორმირება გაგრძელდეს შემდეგი პირობების დაცვით:

- საგადასახადო ადმინისტრირების პროცედურების შემდგომი გამარტივება. ელექტრონულ სერვისების კიდევ უფრო გაძლიერება;
- დაბეგვრის არსებული დაბალი ნაკვეთების შენარჩუნება. საგადასახადო კულტურის არსებული დონის პირობებში მა-

ღალი განაკვეთები გადამხდელებს ჩრდილოვანი ოპერაციებისკენ უბიძგებს, რითაც ძირს ეთხრება გადასახადებისადმი მათ ლოიალურობას;

- ამ ეტაპზე გაუმართლებლად მიგვაჩნია გადასახადის გადამხდელთათვის დამატებითი (მით უმეტეს არასაგადასახადო სახის) რეგულაციების შემოღების ბოლო ხანებში გავრცელებული პრაქტიკა;
- სიფრთხილესა და საჭირო საგადასახადო დავალიანებების ჩამოწერების ღონისძიებებში. ასეთი, მით უმეტეს განგრძობადი ხასიათის პრეცედენტები ამახინჯებს გადამხდელთა მოტივაციას;
- საჭიროა საგადასახადო კანონმდებლობაში და ადმინისტრირებაში არსებული ცალკეული სუსტი ადგილების მოწესრიგება. ეს ეხება არა მხოლოდ ზედმეტობების დაბრუნების პროცედურებს, ასევე დაბეგვრის სპეციალური რეჟიმებით და რიგი შეღავათებით უკანონოდ სარგებლობის შესაძლებლობებს;
- მნიშვნელოვანია საზოგადოებაში საგადასახადო პრაქტიკის სტაბილურობის აღქმის დამკვიდრება. საჭიროა გადასახადების სავალდებულობის, კანონით რეგულაციების სავალდებულობის, უნიფიცირებულობის, სამართლიანობის და სხვა პრინციპების დაცვა. მხოლოდ ამ შემთხვევაში საზოგადოების საგადასახადო კულტურა გრძელვადიან პერსპექტივაში განვითარდება სწორი მიმართულებით.

ლიტერატურა:

1. ასოცირების შესახებ შეთანხმება ერთის მხრივ, საქართველოსა და მეორეს მხრივ, ევროკავშირს და ევროპის ატომური ენერჯის გაერთიანებას და მათ წევრ სახელმწიფოებს შორის. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2496959?publication=0>
2. საქართველოს ორგანული კანონი ეკონომი-

- კური თავისუფლების შესახებ, URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1405264?publication=3> (ხელმისაწვდომია 17.11.2023);
3. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი (კოდიფიცირებული) (სსკ), URL: <https://matsne.gov.ge/document/view/1043717?publication=204> (ხელმისაწვდომია 17.11.2023);
4. უფლისაშვილი, გ. (2021). საქართველოს საგადასახადო სისტემის ლიბერალიზაციის ზოგიერთი პრობლემატური საკითხი, “ეკონომიკური პროფილი”, ტომი 16, 1 (21), 2021, URL: <http://economicprofile.org/pdf/f903b66020df2dc2f852e4afc70ebe3b.pdf> (ხელმისაწვდომია 17.11.2023);
5. უფლისაშვილი, გ. (2022). საქართველოს სააქციზო პოლიტიკის პრობლემური საკითხები, “ეკონომიკური პროფილი”, ტომი 17, 1 (23), 2022, URL: <http://economicprofile.org/pdf/Guram%20Uplisas hvili.pdf> (ხელმისაწვდომია 17.11.2023);

REFORMING THE TAX SYSTEM OF GEORGIA: PROBLEMATIC ISSUES

Guram Uphlisashvili

PhD, associate professor of
Kutaisi University, guram.uphlishashvili@unik.edu.ge

KEY WORDS: *Tax; payment system; Tax administration.*

J.E.L. classification: K2, H2

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.08>

For citation: Uphlisashvili G., (2023) Reforming the tax system of Georgia: problematic issues (in Georgian). Economic Profile, Vol. 18, 2(26), p. 15-23. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.08>

Summary

The article deals with some problematic issues identified in the process of reforming the tax system of Georgia. We focused on the risks identified in the direction of writing off tax debts, simplifying the procedures for refunding overpaid amounts, as well as excise policy measures.

Forms of the relationship between tax administration bodies and taxpayers are part of the tax system. The results of the functioning of the tax system depend not only on the tax legislation and the quality of tax administration, but also on the mentality of citizens, their obedience to law, their commitment concerning the established tax burden, and public tax culture. It is clear that different societies differ from one another in their specific tax culture.

We believe that the level of readiness of taxpayers for the tax burden should be considered when planning for reforming the tax system. In this context, the measures should be planned in such a way that by providing the right positive or negative incentives, the motivation of tax payers and the attitudes of society as a whole proceed in the way that could be desired in the long run.

Taking into consideration the above circumstances, we think that the reform of tax legislation and administration system should continue under the following conditions:

- A further simplification of procedures of tax administration. The further strengthening of electronic services;
- Keeping the existing low tax rates. Under the conditions of the current level of tax culture, high tax rates push taxpayers to shady operations, thereby undermining their loyalty to taxes;
- At the current stage, we consider unfounded the recent practice of introducing additional (especially non-tax) regulations for tax payers;
- Caution should be exercised when writing off tax debts. Such precedents, especially those of a continuous nature, undermine the motivation of

taxpayers;

- There is a need to correct some weaknesses in the tax legislation and administration. This applies not only to the procedures for refunding overpaid amounts, but also to the possibilities of illegal use of special taxation regimes and a number of benefits;
- It is important to give a sense of the stability of tax practices in society. It is necessary to comply with tax liabilities, regulation by law, uniformity, justice and other principles. Only in this case, the public tax culture will develop in the right direction in the long run.

References

1. Association Agreement between Georgia, of the one part, and the European Union and the European Atomic Energy Community and their member states, of the other part. Legislative Bulletin of Georgia, URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2496959?publication=0>
2. Organic law of Georgia on economic freedom, URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1405264?publication=3> (available 17.11.2023);
3. Tax Code of Georgia (codified) (TCG), URL: <https://matsne.gov.ge/document/view/1043717?publication=204> (available 17.11.2023);
4. Uphlisashvili, G. (2021). On some problem issues related to liberalization of the tax system in Georgia (in Georgian). Economic Profile, Volume 16, Issue 1(21), 2021, URL: <http://economicprofile.org/pdf/f903b66020df2dc2f852e4afc70ebe3b.pdf> (available 17.11.2023);
5. Uphlisashvili, G. (2022). Problematic issues of the excise policy of Georgia (in Georgian). Economic Profile, Volume 17, Issue 1(23), 2022, URL: <http://economicprofile.org/pdf/Guram%20Uphlishashvili.pdf> (available 17.11.2023);

ეკონომიკური პოლიტიკის როლი „მწვანე ენერჯეტიკაზე“ გადასვლის პროცესში

ალექსანდრე ვაჭარაძე

ქუთაისის უნივერსიტეტის ასისტენტ პროფესორი

aleksandre.vatcharadze@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: გლობალური დათბობა; გარემოს ეკონომიკა; ეკონომიკური პოლიტიკა; მწვანე ენერჯეტიკა

J.E.L. classification: P18, Q40, Q54

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.04>

ციტირებისთვის: ვაჭარაძე ა., (2023) ეკონომიკური პოლიტიკის როლი „მწვანე ენერჯეტიკაზე“ გადასვლის პროცესში. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 2(26), გვ. 24-31. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.04>

ანოტაცია. გარემოზე ნეგატიური გავლენის შესამცირებლად სხვადასხვა საერთაშორისო მოლაპარაკებებში, მათ შორის, პარიზის შეთანხმებაში, განიხილება ტრადიციული წიაღისეული საწვავის ჩანაცვლება განახლებადი - მწვანე ენერჯორესურსებით. მიუხედავად ამისა, ნახშირორჟანგის ემისიის დონე განუწყვეტლივ იზრდება. აღნიშნული პრობლემის გასაანალიზებლად, ნაშრომი მიმოიხილავს ეკონომიკური პოლიტიკის როლს, რამდენიმე საბაზრო ჩავარდნას და ამ ჩავარდნების აღმოფხვრის პრაქტიკულ გზებს. სახელმწიფო პოლიტიკას შეუძლია ცვლილების წახალისება მოგების შესაძლებლობების „გადასროლით“ დამაბინძურებელი ინვესტიციებიდან მწვანე ინვესტიციებზე. ამ გარდაქმნის სირთულის გათვალისწინებით, მოლოდინი იმისა, რომ სამთავრობო პოლიტიკა ერთპიროვნულად შეძლებს აღნიშნულს - არარეალურია. საჭიროა ისეთი პოლიტიკის შემუშავება, რომელიც არასახელმწიფოებრივ ძალებსაც გააერთიანებს.

შესავალი

ენერჯეტიკას მნიშვნელოვანი როლი უკავია მსოფლიოს ეკონომიკურ და სოციალურ განვითარებაში. მეტიც, კაცობრიობის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ისტორია შეიძლება კიდევ ჩაითვალოს ენერჯეტიკის განვითარების ისტორიად (Li..., 2021). ინდუსტრიული რევოლუციის შემდეგ წიაღისეულ საწვავზე დაფუძნებუ-

ლი ენერჯეტიკის (ქვანახშირი, ნავთობი და გაზი) აღმოჩენამ და გამოყენებამ მნიშვნელოვნად გაზარდა პროდუქტიულობა. თუმცა, ამ სახის ენერჯეტიკით გამოწვეული გარემოს დაბინძურება თანდათან გახდა თანამედროვე მსოფლიოს გამოწვევა. ბოლოდროინდელი კვლევები ადასტურებს, რომ წიაღისეული საწვავის მოხმარება იწვევს გარემოზე უარყოფით ზემოქმედებას (Wu MR..., 2018).

გარემოზე ნეგატიური გავლენის შესამცირებლად სხვადასხვა საერთაშორისო მოლაპარაკებებში, მათ შორის, პარიზის შეთანხმებაში, განიხილება ტრადიციული წიაღისეული საწვავის ჩანაცვლება განახლებადი - მწვანე ენერჯორესურსებით. საუბარია მზის, ქარის, წყალბადის, ჰიდრო და სხვ. ენერჯეტიკაზე, რომელთა გამოყენება არ იწვევს გარემოზე მავნე ზემოქმედებას. ასევე, მწვანე ენერჯეტიკაზე გადასვლა მდგრადი განვითარებისათვის აუცილებელ პირობადაც მიიჩნევა.

1980-იანი წლებიდან მოყოლებული, კლიმატის სხვადასხვა გლობალური პოლიტიკის მიუხედავად, ნახშირორჟანგის ემისიის დონე განუწყვეტლივ იზრდებოდა, თუ არ ჩავთვლით COVID-19-ის პანდემი-

ით გამოწვეულ შეფერხებას (BP..., 2022). საგულისხმო ფაქტია, რომ ემისიის შემცირების ვალდებულებები ნებაყოფლობითია და თვით შესრულებაზეა დამოკიდებული, ყოველგვარი სამართლებრივი ჯარიმების გარეშე (Ganda, 2019). შესაბამისად, ამ პოლიტიკას არც მნიშვნელოვანი სარგებელი მოუტანია ქვეყნებისთვის და არც რაიმე სადამსჯელო ღონისძიება მათი დარღვევისთვის. გამომდინარე აქედან, აუცილებელია ადგილობრივ დონეზე ხელის შემწყობი ფაქტორების გამოკვლევა და ეფექტიანი ეკონომიკური პოლიტიკის უზრუნველყოფა. აღნიშნული საკითხის გასაანალიზებლად, წინამდებარე ნაშრომი თეორიულად მიმოიხილავს რამდენიმე საბაზრო ჩავარდნას და ამ ჩავარდნების აღმოფხვრის პრაქტიკულ გზებს.

ძირითადი ტექსტი

მწვანე ენერგეტიკაში სამთავრობო პოლიტიკის მნიშვნელობაზე მსჯელობისას საგულისხმოა *გარემოსდაცვითი კუზნეცის მრუდი (EKC)*. ეს ჰიპოთეზა გვთავაზობს თეორიულ კავშირს ნახშირორჟანგის გამოყოფასა და მოსახლეობის ერთ სულზე შემოსავალს შორის. ამ თეორიის მიხედვით, ეკონომიკური ზრდის ადრეულ ეტაპებზე, იზრდება ნახშირორჟანგის გამოყოფა და მცირდება გარემოს ხარისხი. განვითარების შემდგომ ეტაპზე, ტექნოლოგიური ეფექტები ძლიერდება და ხელს უწყობს ნახშირორჟანგის შემცირებას. ამ თეორიის მიხედვით, გარეშე ძალების დახმარების გარეშე, შესაძლებელია მივიღოთ სასურველი შედეგი. თუმცა, პრაქტიკაში არსებობს *კეკონსის პარადოქსი*, რომლის მიხედვითაც ტექნოლოგიური მიღწევებით გამოწვეული ენერგოეფექტიანობის ზრდა ტრადიციულ ენერგეტიკაში ზრდის პროდუქტიულობას და ინტუიციის საპირისპიროდ, ზრდის მოთხოვნას ენერჯის სწორედ ტრადიციულ წყაროებზე (იგულისხმება წიაღისეული საწვავი), რაც შემდგომში ზრდის დაბინძურებასაც (Jevons, 1866).

იმის გასაგებად, თუ როგორ უწყობს ხელს ეკონომიკური პოლიტიკა მწვანე ენერგეტიკაზე გადასვლას, მნიშვნელოვანია რამდენიმე საბაზრო ჩავარდნის ანალიზი. მათ შორის მნიშვნელოვანია (1) გარემოს დაცვის „*გარეგანი ეფექტი*“ და (2) ცოდნის გავრცელების „*გარეგანი ეფექტი*“.

იმის გასაგებად, თუ როგორ უწყობს ხელს ეკონომიკური პოლიტიკა მწვანე ენერგეტიკაზე გადასვლას, მნიშვნელოვანია რამდენიმე საბაზრო ჩავარდნის ანალიზი. მათ შორის მნიშვნელოვანია (1) გარემოს დაცვის „*გარეგანი ეფექტი*“ და (2) ცოდნის გავრცელების „*გარეგანი ეფექტი*“.

(1) შესაბამისი პოლიტიკის ინტერვენციის არარსებობის შემთხვევაში, დაბინძურების ღირებულება არ შედის ენერგორესურსის საბაზრო ფასში, რაც მცირე სტიმულს აძლევს საწარმოებს ან საოჯახო მეურნეობებს შეამცირონ ენერჯის მოხმარება. შესაბამისად ნახშირორჟანგის ემისია არ მცირდება. ასეთ დროს მწვანე ტექნოლოგიების ბაზარი შეზღუდულია ინვესტორთა მხრიდან სტიმულების არარსებობის გამო. სამთავრობო პოლიტიკა, რომელიც ხელს უწყობს მწვანე ინოვაციას გარემოსდაცვითი „*გარეგანი ეფექტის*“ აღმოფხვრით, ცნობილია, როგორც „*მოთხოვნის მოზიდვის (demand-pull) პოლიტიკა*“.

(2) ცოდნის „*საზოგადოებრივი საქონლის*“ თვისება გულისხმობს, რომ მწვანე ენერგეტიკაში ინოვაცია სარგებელს მოუტანს არამხოლოდ ნოვატორს, არამედ საზოგადოებას მთლიანად. შედეგად, კვლევებისა და განვითარების (R&D) სოციალური სარგებელი უფრო მაღალია, ვიდრე ინვესტორის კერძო სარგებელი (Jones C..., 1998). ამგვარად, პოტენციური ნოვატორები აკეთებენ ნაკლებ კვლევებს, ვიდრე საზოგადოების საჭიროებაა. შესაბამისად, „*ცოდნის გავრცელების*“ პრობლემა მაშინაც იქნება, თუ არსებობს გარემოსდაცვითი „*გარეგანი ეფექტის*“ მოგვარების პოლიტიკა. სამთავრობო პოლიტიკა, რომელიც მიმართულია ცოდნის გავრცელების „*საბაზრო ჩავარ-*

დნის“ გამოსასწორებლად, ეწოდება „ტექნოლოგიის წახალისების“ (*technology-push*) პოლიტიკა.

უშუალოდ სამთავრობო პოლიტიკის ინსტრუმენტად ნახსენები საბაზრო ჩავარდნების აღმოსაფხვრელად შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს, როგორც *პირდაპირი*, ისე *ირიბი* გზები. *პირდაპირი* გზა გულისხმობს სამთავრობო დაფინანსებას „მწვანე“ კვლევებზე და განვითარებაზე. *ირიბ* გზად ითვლება სახელმწიფო ხელშეწყობი პოლიტიკა. მაგალითად, საგადასახადო შეღავათები. უფრო კონკრეტულად, ცოდნის საბაზრო ჩავარდნა, რომელიც ზოგადად ყველა ტიპის ტექნოლოგიას ეხება, შეიძლება აღმოიფხვრას ეკონომიკის პოლიტიკით, რომელიც ხელს უწყობს ზოგადად ცოდნის შექმნას. გარემოსდაცვითი საბაზრო ჩავარდნა საჭიროებს უფრო ვიწრო პოლიტიკას, რათა გათვალისწინებული იყოს ამა თუ იმ საქმიანობის „რეალური ფასი“. მწვანე ენერგეტიკის ხელშეწყობის შემთხვევაში შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას „ნახშირბადის გადასახადი“. თუმცა, ბოლოდროინდელმა კვლევებმა აჩვენა, რომ ასეთი ფართო და ზოგადი პოლიტიკა არ არის საკმარისი მწვანე ენერგეტიკაში ინოვაციის ხელშეწყობისთვის (Popp..., 2020)

სანაცვლოდ, მრავალი სახელმწიფო იყენებს „ვიწრო პოლიტიკას“, რათა ხელი შეუწყოს ტრანსფორმაციის პროცესს და ემისიების შემცირებას. ეს მოიცავს მაგალითად, საწვავის ხარისხის სტანდარტებს ავტომობილებისათვის, განახლებადი ენერჯის მანდატებს და საგადასახადო შეღავათებს მზის ფოტოელექტრული სისტემების დასამონტაჟებლად.

მწვანე ენერგეტიკის ხელშეწყობი პოლიტიკა (მიზნობრივი თუ ზოგადი), შეიძლება კვალიფიცირდეს, როგორც „ტექნოლოგიურად ნეიტრალური“, ან „ტექნოლო-

გიურად სპეციფიკური.“ ტექნოლოგიურად ნეიტრალურია ისეთი ზოგადი ხელშეწყობი პოლიტიკა, რომელიც საწარმოებსა და საოჯახო მეურნეობებს აძლევს არჩევანის საშუალებას. მაგალითად, ნახშირბადის გადასახადი, რომელიც მიზნად ისახავს ყველა სახის ემისიის შემცირებას. ასევე უფრო ფოკუსირებული პოლიტიკა, როგორცაა „განახლებადი ენერჯის მანდატი“, რომელიც ავალდებულებს საწარმოებს მოხმარებული ენერჯის გარკვეული ნაწილი მოდიოდეს ენერჯის განახლებადი წყაროებიდან, მაგრამ კონკრეტულად არ კარნახობს გამოყენებული განახლებადი წყაროების ტიპებს, ესეც ტექნოლოგიურად ნეიტრალურ პოლიტიკას მიეკუთვნება. ტექნოლოგიურად სპეციფიკური პოლიტიკა კი, მეორე მხრივ, განსაზღვრავს კონკრეტული ტექნოლოგიების გამოყენებას. მაგალითები მოიცავს საგადასახადო შეღავათებს ელექტრო სატრანსპორტო საშუალებებზე ან მზის ენერჯიაზე და სხვ.

ხელშეწყობი პოლიტიკის ინსტრუმენტების უმეტესობა, როგორცაა *რეგულაციები*, *სუბსიდიები* და *საგადასახადო შეღავათები*, დიდი ხანია ცნობილია ინდუსტრიული პოლიტიკიდან. ეს მეთოდები ათწლეულების განმავლობაში გამოიყენება სტრუქტურული ცვლილებების დასაწყებად და გასამარტივებლად. ბოლოდროინდელი კვლევების მიხედვითაც, ინდუსტრიული პოლიტიკის ისეთმა მიდგომამ, როგორცაა გარემოს დაცვის საკითხების მოგვარება კონკურენტუნარიანობის პრინციპით, შესაძლოა სასურველ შედეგამდე მიგვიყვანოს (Dai, 2015; Morris..., 2015; Schmitz, 2017). თუმცა, იმისთვის, რომ მწვანე ტრანსფორმაცია იყოს რეალური და ეფექტიანი, საჭიროა მთავრობის ჩარევის დოზა აღემატებოდეს იმ ნორმებს, რომლებსაც აწესებს „ტრადიციული ინდუსტრიუ-

ლი პოლიტიკა“ (Altenburg..., 2015). აქედან გამომდინარე, ტერმინი „მწვანე ინდუსტრიული პოლიტიკა“ სწრაფად იძენს მნიშვნელობას. ბოლო წლების განმავლობაში, ეს ტერმინი ფართოდ გამოიყენება საერთაშორისო ხელშეკრულებებში (მაგ., გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კონფერენცია მდგრადი განვითარების შესახებ) და მას სულ უფრო მეტად იყენებენ ეკონომიკური განვითარებისა და პოლიტიკის მკვლევრები (Altenburg..., 2015).

ტრადიციული სამრეწველო პოლიტიკა მხარს უჭერს ინოვაციებს, მაგრამ ტექნოლოგიების განაწილებას განსაზღვრავს საბაზრო მოთხოვნა და მიწოდება. სწორედ ბაზრის დინამიკა განაპირობებს გარკვეული ტექნოლოგიების შერჩევას. შერჩეული ძირითადი ტექნოლოგიები კი ჯერჯერობით ისევ ენერჯის წიაღისეული წყაროებია. მწვანე ენერჯეტიკა ჯერაც ფინანსურად არაკონკურენტუნარიანია წიაღისეულ საწვავთან შედარებით. შესაბამისად, ეფექტიანი მწვანე ტრანსფორმაციის მისაღწევად საჭიროა მიზანმიმართული ზეწოლა, რათა შეიცვალოს დადგენილი გზები და ჩანაცვლდეს ისინი ახალი, მდგრადი/„მწვანე“ გზებით. ეს მოითხოვს მხარდაჭერას არა მხოლოდ იმ ტექნოლოგიებისა, რომლებიც გამოირჩევა ნახშირორჟანგის ემისიის დაბალი დონით, არამედ ამ ტექნოლოგიების განაწილების პროცესშიც მიზანმიმართული პოლიტიკის ჩართულობას. ამასთან, სამთავრობო პოლიტიკა უნდა ცდილობდეს შეცვალოს არამდგრად ტექნოლოგიებზე მოთხოვნაც.

სამთავრობო პოლიტიკამ არა მხოლოდ უფრო აქტიური როლი უნდა შეასრულოს ბაზრების წარმართვაში, არამედ საჭიროა დაინერგოს დამატებითი და ფუნდამენტურად ახალი პოლიტიკის ინსტრუმენტები. მწვანე გარდაქმნის სირთულის გათვალის-

წინებით, მოლოდინი იმისა, რომ სამთავრობო პოლიტიკა ერთპიროვნულად შეძლებს აღნიშნულს, არარეალურია. ეს ტრანსფორმაცია მნიშვნელოვნად ცვლის არსებულ ეკონომიკას და გავლენას ახდენს მთლიანად საზოგადოებაზე. გამომდინარე აქედან, ზოგიერთი მკვლევარის აზრით (Lovio..., 2011; Schmitz, 2017), მთავრობის ჩართულობის გარდა (რეგულაციები, გადასახადები, სუბსიდიები და სხვ.) საჭიროა ისეთი პოლიტიკის შემუშავება, რომელიც გააერთიანებს არასახელმწიფოებრივ ძალებსაც. აქ ვგულისხმობთ როგორც გარემოს დაცვით არასამთავრობო ორგანიზაციებს და სამომხმარებლო ასოციაციებს, ასევე ეკონომიკაში მოქმედ ძალებს, მათ შორის საწარმოებს, ინვესტორებს და საოჯახო მეურნეობებს, რომლებსაც აქვთ შესაძლებლობა ხელი შეუწყონ ან შეუშალონ მწვანე ტრანსფორმაციას (Hess, 2014).

მსოფლიო ეკონომიკურმა ფორუმმა (WEF, 2013) შეაფასა, რომ საინვესტიციო საჭიროება გარემოზე ნეგატიური ზეგავლენის შესამცირებლად (2°C-ანი სცენარისთვის) შეადგენს 5.7 ტრილიონ აშშ დოლარს წელიწადში. ასეთი ინვესტიციების მოსაზიდად საჭიროა მნიშვნელოვანი ცვლილებები ამ არასახელმწიფოებრივი ძალების გადაწყვეტილებებში.

ეკონომიკური პოლიტიკით შესაძლებელია ცვლილების წახალისება მოგების შესაძლებლობების გადასროლით დამაბინძურებელი ინვესტიციებიდან სუფთა — მწვანე ინვესტიციებზე. თუმცა, სადაც ხდება მოგების შესაძლებლობების გადასროლა, ყოველთვის არიან ჯგუფები, რომლებიც ცდილობენ მათ სასარგებლოდ წარმართონ პროცესები. ამასთან, აღნიშნულ ცვლილებებს ყოველთვის ეყოლება დამარცხებული მხარეები - ტრანსფორმაცია ნაკლებად არის პროცესი, რომელშიც ყველა მხარე პოუ-

ლობს სარგებელს. გარდაუვალი შედეგია ცვლილებებისადმი წინააღმდეგობა. სავარაუდოა, რომ მწვანე ტრანსფორმაციით წაგებული მხარეები, შეეცდებიან სამთავრობო ძალებში თავიანთი ინტერესების ლობირებას, რაც რისკს უქმნის როგორც პოლიტიკურ, ისე ეკონომიკურ სტაბილურობას (Krueger, 1974). იმისათვის, რომ მწვანე ტრანსფორმაცია წარმატებული იყოს, ეს ინტერესები უნდა იყოს კარგად შესწავლილი და მართვადი.

დასკვნა

გარემოზე ნეგატიური გავლენის შესამცირებლად სხვადასხვა საერთაშორისო მოლაპარაკებებში, მათ შორის, პარიზის შეთანხმებაში, განიხილება ტრადიციული წიაღისეული საწვავის ჩანაცვლება განახლებადი - მწვანე ენერჯორესურსებით. ემისიის შემცირების ვალდებულებები ნებაყოფლობითია და თვით შესრულებაზეა დამოკიდებული. საკითხის გამოსასწორებლად, საჭიროა ადგილობრივ დონეზე ხელშემწყობი ფაქტორების გამოკვლევა და ეფექტიანი პოლიტიკის უზრუნველყოფა.

მწვანე ენერჯეტიკაზე გადასასვლელად გამოყენებული პოლიტიკის ინსტრუმენტების უმეტესობა (*რეგულაციები, სუბსიდიები და სავადასახადო შეღავათები*) დიდი ხანია ცნობილია ინდუსტრიული პოლიტიკიდან. თუმცა, იმისთვის, რომ მწვანე ტრანსფორმაცია იყოს რეალური და ეფექტიანი, საჭიროა მთავრობის ჩარევის დოზა აღემატებოდეს იმ ნორმებს, რომლებსაც აწესებს „ტრადიციული“ ინდუსტრიული პოლიტიკა.

ხელშემწყობ სახელმწიფო პოლიტიკას შეუძლია ცვლილების წახალისება მოგების შესაძლებლობების გადასროლით დამაბინძურებელი ინვესტიციებიდან მწვანე ინვესტიციებზე. თუმცა, აღნიშნული ცვლილებები ყოველთვის გულისხმობს „წაგებულ“

მხარეებს, რომლებიც შეეცდებიან სამთავრობო ძალებში თავიანთი ინტერესების ლობირებას. აღნიშნული რისკს შეუქმნის როგორც პოლიტიკურ, ისე ეკონომიკურ სტაბილურობას. საჭიროა ეს ინტერესები იყოს კარგად შესწავლილი და მართვადი.

ამასთან, მწვანე გარდაქმნის სირთულის გათვალისწინებით, მოლოდინი იმისა, რომ სამთავრობო პოლიტიკა ერთპიროვნულად შეძლებს აღნიშნულს - არარეალურია. საჭიროა მთავრობის ჩართულობის გარდა, ისეთი პოლიტიკის შემუშავება რომელიც გაერთიანებს არასახელმწიფოებრივ ძალებსაც. იგულისხმება, როგორც გარემოს დაცვის არასამთავრობო ორგანიზაციები და სამომხმარებლო ასოციაციები, ისე ეკონომიკაში მოქმედი სხვა ძალებიც, მათ შორის სწარმოები, ინვესტორები და საოჯახო მეურნეობები.

ლიტერატურა:

1. Altenburg, T., & Lu tkenhorst, W., (2015) Industrial policy in developing countries: Failing markets, weak states. *Edward Elgar*
2. BP, Statistical Review of World Energy (2022) <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2022-full-report.pdf> (გადამოწმებულია 01.10.2023)
3. Dai, Y. (2015) Who drives climate-relevant policy implementation in China? *IDS Evidence Report 134*
4. Ganda, F., (2019) The impact of innovation and technology investments on carbon emissions in selected organisation for economic Cooperation and development countries. *J. Clean. Prod.* 217: 469–483.
5. Hess, D. J., (2014) Sustainability transitions: A political coalition perspective. *Research Policy*, 43(2):278–283.
6. Jevons, W.S., (1866) The coal question; an inquiry concerning the progress of the nation, and the probable exhaustion of our coal-mines. *Macmillan and Co, London.*
7. Jones C., and J. Williams. (1998) Measuring the

- Social Return to R&D. *Quarterly Journal of Economics*, 113:1119–1135
8. Krueger, A., (1974) The political economy of the rent-seeking society. *American Economic Review*, 64:291–303
 9. Li N., Yang JS and Chen JR. (2021) Opportunities and challenges of energy industry under the background of carbon emission peak and carbon neutrality. *Natural Resource Economics of China*, 12:1–10
 10. Lovio, R., Mickwitz, P., & Heiskanen, E. (2011) Path dependence, path creation and creative destruction in the evolution of energy systems. *Handbook of research on energy entrepreneurship*: 274–301
 11. Morris, M., & Martin, L., (2015) Political economy of climate-relevant policies: The case of renewable energy in South Africa *IDS Evidence Report 128*.
 12. Popp, David C. and Pless, Jacquelyn and Hascic, Ivan and Johnstone, Nicholas, (2020) Innovation and Entrepreneurship in the Energy Sector *NBER Working Paper* No. w27145,
 13. Schmitz, H. (2017). Who drives climate-relevant policies in the rising powers? *New Political Economy*, 22(5):521–540
 14. World Economic Forum (2013) The Green Investment Report: The ways and means to unlock private finance for green growth.
 15. Wu MR, Zhao M and Wu ZD. (2018) The coordination and dynamic relationship of the industrial energy consumption, economic growth and CO2 emission—analysis of time series data of China from 1990 to 2016. *Environmental Processes*, 5: 789–806.

THE ROLE OF ECONOMIC POLICY IN THE PROCESS OF TRANSITION TOWARD “GREEN ENERGY”

Aleksandre Vatcharadze

Assistant professor at Kutaisi University
aleksandre.vatcharadze@unik.edu.ge

KEY WORDS: *global warming; environmental economics; economic policy; green energy*
J.E.L. classification: *P18, Q40, Q54* DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.04>

For citation: Vacharadze A., (2023) The Role of Economic Policy in the Process of Transition Toward “Green Energy” (in Georgia). *Economic Profile*, Vol. 18, 2(26), p.24-31. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.04>

Summary

Energy plays an important role in the economic and social development of the world. Moreover, the history of economic and social development can be considered as the history of energy development (Li N..., 2021). After the Industrial Revolution, use of fossil fuel-based energy (coal, oil, and gas) greatly increased productivity. However, environmental pollution caused by these kinds of energies has gradually become a challenge of the modern world. Recent studies confirm that the consumption of fossil fuels causes negative effects on the environment (Wu MR..., 2018).

In order to reduce the negative impact on the environment, in various international negotiations, including the Paris Agreement, the replacement of traditional fossil fuels with renewable - green energy resources, is considered. Including solar, wind, hydrogen, hydro energies and etc; which does not cause harmful effects on the environment. Also, the transition to green energy is considered a necessary condition for sustainable development.

Since the 1980s, despite various global climate policies, carbon dioxide emission levels have been steadily increasing; Excluding the disruption caused by the COVID-19 pandemic (BP..., 2022). It is a significant fact that emission reduction obligations are voluntary and self-fulfilling, without any legal penalties (Ganda, 2019). Consequently, these policies have neither brought significant benefits to countries nor any punitive measures for their violations. Based on this, it is necessary to investigate the contributing factors at the local level and ensure an effective economic policy. To analyze this issue, this paper reviews economic theory, several market failures, namely: environmental and knowledge spillover “externalities” and practical ways to overcome these failures.

Most of the policy instruments used to drive the green energy transition, such as regulations, subsidies and tax incentives, have been known from industrial policy. However, for the green transformation to be

real and effective, the dose of government intervention needs to exceed the norms imposed by “traditional” industrial policy.

Supportive public policies can encourage change by shifting profit opportunities from polluting investments to green investments. However, these changes always involve “losing” parties who will try to lobby their interests in government forces; This will create a risk for both political and economic stability. These interests need to be well studied and managed.

However, given the complexity of the green transformation, it is unrealistic to expect that government policy alone will be able to achieve this. In addition to the involvement of the government, there is a need to develop a policy that will unite non-state forces as well. For example, environmental non-governmental organizations and consumer associations, as well as other forces operating in the economy, including firms, investors and households.

References:

1. Altenburg, T., & Lu tkenhorst, W., (2015) Industrial policy in developing countries: Failing markets, weak states. *Edward Elgar*
2. BP, Statistical Review of World Energy (2022) <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2022-full-report.pdf> (გ ა და მ იწ მ ე ბ ული ა 01.10.2023)
3. Dai, Y. (2015) Who drives climate-relevant policy implementation in China? *IDS Evidence Report 134*
4. Ganda, F., (2019) The impact of innovation and technology investments on carbon emissions in selected organisation for economic Co-operation and development countries. *J. Clean. Prod.* 217: 469–483.
5. Hess, D. J., (2014) Sustainability transitions: A political coalition perspective. *Research Policy*, 43(2):278–283.
6. Jevons, W.S., (1866) The coal question; an

- inquiry concerning the progress of the nation, and the probable exhaustion of our coal-mines. *Macmillan and Co, London.*
7. Jones C., and J. Williams. (1998) Measuring the Social Return to R&D. *Quarterly Journal of Economics*, 113:1119–1135
 8. Krueger, A., (1974) The political economy of the rent-seeking society. *American Economic Review*, 64:291–303
 9. Li N, Yang JS and Chen JR. (2021) Opportunities and challenges of energy industry under the background of carbon emission peak and carbon neutrality. *Natural Resource Economics of China*, 12:1–10
 10. Lovio, R., Mickwitz, P., & Heiskanen, E. (2011) Path dependence, path creation and creative destruction in the evolution of energy systems. *Handbook of research on energy entrepreneurship*: 274–301
 11. Morris, M., & Martin, L., (2015) Political economy of climate-relevant policies: The case of renewable energy in South Africa *IDS Evidence Report 128.*
 12. Popp, David C. and Pless, Jacquelyn and Hascic, Ivan and Johnstone, Nicholas, (2020) Innovation and Entrepreneurship in the Energy Sector *NBER Working Paper* No. w27145,
 13. Schmitz, H. (2017). Who drives climate-relevant policies in the rising powers? *New Political Economy*, 22(5):521–540
 14. World Economic Forum (2013) The Green Investment Report: The ways and means to unlock private finance for green growth.
 15. Wu MR, Zhao M and Wu ZD. (2018) The coordination and dynamic relationship of the industrial energy consumption, economic growth and CO2 emission—analysis of time series data of China from 1990 to 2016. *Environmental Processes*, 5: 789–806.

რეცეპტის ინსტიტუტის დანერგვის გამოწვევები საქართველოს ჯანდაცვის ინსტიტუციურ განვითარებაში

თენგიზ ვერულავა

მედიცინის დოქტორი, კავკასიის უნივერსიტეტის

პროფესორი, tverulava@cu.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: რეცეპტი; მედიკამენტის ხელმისაწვდომობა; ფარმაცევტული პროდუქტები.

J.E.L. classification: I10, I18

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.05>

ციტირებისთვის: ვერულავა თ., (2023) რეცეპტის ინსტიტუტის დანერგვის გამოწვევები საქართველოს ჯანდაცვის ინსტიტუციურ განვითარებაში. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 2(26), გვ. 32-42. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.05>

ანოტაცია. კვლევის მიზანია რეფორმის შედეგად არსებული ვითარების ანალიზი, რეცეპტის ინსტიტუტის დადებითი და უარყოფითი მხარეების გამოვლენა, მედიკამენტების ხელმისაწვდომობაზე რეფორმის გავლენის შესწავლა. რადენობრივი კვლევის ფარგლებში გამოიკითხნენ სამედიცინო დაწესებულების ექიმები, ფარმაცევტები. თვისებრივი კვლევის ფარგლებში განხორციელდა ჩაღრმავებული ინტერვიუები ჯანდაცვის ექსპერტებთან. გამოკითხული ექიმებისა და ფარმაცევტების უმრავლესობა დადებითად აფასებს განხორციელებულ რეფორმას. მათი აზრით, ფარმაცოთერაპიაში ექიმის როლი გაძლიერდა და ფარმაცევტის კომპეტენცია შესაბამის ჩარჩოებში მოექცა, მედიკოსის მიერ რეცეპტის გამოწერის და ფარმაცევტის მიერ რეცეპტით მედიკამენტის გაცემის უნარ-ჩვევები თანდათან დამკვიდრდა. ამავდროულად თვალსაჩინოა სისტემური შეცდომები და ტექნიკური ხარვეზები, რომლებიც თან ახლავს რეფორმას. ამ მხრივ, საყურადღებოა ფარმაცევტების მიერ გარკვეული ჯგუფის მედიკამენტების ურეცეპტოდ გაცემა, „სააფთიაქო“ ექიმის ე.წ. სამედიცინო საქმიანობა. შედეგებით გართულდა ქრონიკული პაციენტებისთვის მედიკამენტებზე ხელმისაწვდომობა.

შესავალი

საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად, ფარმაცევტული პროდუქტი იყოფა სამ ჯგუფად: პირველ ჯგუფს განეკუთვნება სპეციალურ კონ-

ტროლს დაქვემდებარებული ფარმაცევტული პროდუქტი; მეორე ჯგუფს განეკუთვნება ისეთი ფარმაცევტული პროდუქტი, რომლის არასათანადო გამოყენებამ შეიძლება მნიშვნელოვანი ზიანი მიაყენოს ადამიანის ჯანმრთელობასა და სიცოცხლეს ან/და რომლის მიღებაც არ არის შესაძლებელი მხოლოდ ინსტრუქციის შესაბამისად, ექიმის დანიშნულების გარეშე; ხოლო მესამე ჯგუფს განეკუთვნება ფარმაცევტული პროდუქტი, რომლის მიღებაც ინსტრუქციის შესაბამისად შესაძლებელია ექიმის დანიშნულების გარეშე.

რეცეპტი არის ფარმაცევტისადმი ექიმის წერილობითი მიმართვა ფარმაცევტული პროდუქტის მომზადების, გაცემისა და მოხმარების წესების შესახებ (საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 2009). მეორე ჯგუფს მიკუთვნებული, რეცეპტით გასაცემი მედიკამენტების ნუსხის განსაზღვრა დინამიური პროცესია მთელს მსოფლიოში და დროის მიხედვით იცვლება მიდგომა ამა თუ იმ მედიკამენტის მიმართ. განვითარებულ ქვეყნებში მედიკამენტის ერთი ჯგუფიდან მეორეში გადასვლას სპეციალური წესები არეგულირებს. რეცეპტით გასაცემი პრეპარატის თავისუფალ გაყიდვაში გადას-

ვლას კი განაპირობებს პრეპარატის, როგორც ფარმაცოლოგიური, ასევე ფინანსური (ბიუჯეტის შესაძლო დანახოვები) და სოციალური ასპექტები. ისიც აღსანიშნავია, რომ ერთი და იგივე პრეპარატი შესაძლოა ევროპის ერთ ქვეყანაში რეცეპტით გაიცემოდეს და მეორეში თავისუფალ გაყიდვაში იყოს. როგორც წესი, რეცეპტით გასაცემი მედიკამენტის ღირებულებას მთლიანად, ან ნაწილობრივ სადაზღვევო ფონდები ანაზღაურებენ, მაშინ როცა თავისუფალ გაყიდვაში მყოფი მედიკამენტის საფასურის გადახდა უმეტეს შემთხვევაში თავად მყიდველს უწევს.

საქართველოში 2014 წლამდე მედიკამენტების რეცეპტზე გამოწერის კონკრეტული პოლიტიკა პრაქტიკაში არ არსებობდა. მთელი ამ ხნის განმავლობაში ქვეყანაში რეცეპტის ინსტიტუტი არ მოქმედებდა. შესაბამისად, ქართულ ფარმაცევტულ ბაზარზე ნებისმიერი მედიკამენტის შემენა (ნარკოტიკების, ანტიდოტების, ფსიქოტროპული მედიკამენტების გარდა) შეზღუდული არ იყო და რეცეპტის გარეშე შეიძლებოდა. სამედიცინო მომსახურების საჭიროების შემთხვევაში პაციენტები თავს არიდებდნენ ექიმთან კონსულტაციას, მიმართავდნენ პირდაპირ აფთიაქს და თავიანთი სურვილით ან ფარმაცევტის რჩევით ყიდულობდნენ მედიკამენტს.

ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მიხედვით, მედიკამენტების შეუზღუდავი ფიზიკური ხელმისაწვდომობა, მათი გადაჭარბებული, ან თვითმკურნალობისას არასათანადო დოზირების ძირითადი მიზეზებია (WHO, 2019). აღნიშნული უფრო ართულებს პაციენტის ჯანმრთელობის მდგომარეობასთან დაკავშირებულ პრობლემებს, რადგან თვითმკურნალობის მიზნით შეძენილ ზოგიერთ სამკურნალო საშუალებას გააჩნია მაღალი რისკი მოსა-

ლოდნელ სარგებელთან შედარებით. ასევე, იგი იწვევს მოსახლეობაში ანტიმიკრობული საშუალებების მიმართ რეზისტენტობის განვითარებას, მედიკამენტების მიღებით განპირობებულ გვერდით ეფექტებს, რესურსების არასათანადო ხარჯვას (Sakeena და სხვ., 2018).

საქართველოში ჯანდაცვის ხარჯების უდიდეს ნაწილს შეადგენს მედიკამენტებზე დანახარჯები, რაც წლიდან წლამდე განუხრელად იზრდება (ვარდუჯაძე და ვერულავა, 2023). სამკურნალწამლო საშუალებებზე დანახარჯების წილი ჯანდაცვის მთლიანი დანახარჯების თითქმის 40%-ს შეადგენს და ამით საქართველოს პირველი ადგილი უკავია ევროპის რეგიონის ქვეყნებში, სადაც ეს მაჩვენებელი საშუალოდ 16-17%-ის ფარგლებში მერყეობს (აზიკური და ვერულავა, 2022).

მედიკამენტებზე მაღალი დანახარჯი ძირითადად არარაციონალური ფარმაცოთერაპიის, გენერიკული მედიკამენტების ნაკლებად გამოყენების/დანაშვინის, რეცეპტურის მექანიზმების ნაკლოვანების/არასაკმარისი გამოყენების, პაციენტთა თვითმკურნალობის, ჯანდაცვის სახელმწიფო პროგრამებში მედიკამენტების არასაკმარისი ლიმიტის, ფარმაცევტული ინდუსტრიის მხრიდან აგრესიული მარკეტინგის შედეგია (ვერულავა, 2020).

2014 წლის 1 თებერვლიდან საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრომ დაიწყო რეცეპტის ინსტიტუტის ეტაპობრივი დანერგვა, რომლის მიზანია სწორი მკურნალობა, წამალზე დანახარჯების წილისა და თვითმკურნალობით მიღებული ზიანის შემცირება (საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 2014). რეცეპტის შემოღებამ უნდა უზრუნველყოს მედიკამენტების რაციონალური გამოყენება, ხელი უნდა შეუწყოს პაციენ-

ტის თვითმკურნალობით გამოწვეული რისკების შემცირებას.

კვლევის მიზანია რეფორმის შედეგად არსებული ვითარების ანალიზი, რეცეპტის ინსტიტუტის დადებითი და უარყოფითი მხარეების გამოვლენა, მედიკამენტების ხელმისაწვდომობაზე რეფორმის გავლენის შესწავლა.

კვლევის მეთოდოლოგია

რაოდენობრივი კვლევის ფარგლებში ჩატარდა სამედიცინო დაწესებულებების ექიმებისა და ფარმაცევტების გამოკითხვა. რესპოდენტები შეირჩა თოვლის გუნდას პრინციპით. კითხვარი შეავსო სხვადასხვა სპეციალობის 96 ექიმმა 31 სამედიცინო დაწესებულებაში და მსხვილი ფარმაცევტული კომპანიების 62 ფარმაცევტმა, როგორც ქსელურ, აგრეთვე არაქსელურ აფთიაქებში. თვისებრივი კვლევის ფარგლებში განხორციელდა ჩაღრმავებული ინტერვიუ ჯანდაცვის ექსპერტებთან, მათ შორის, სამედიცინო საქმიანობის სახელმწიფო რეგულირების სააგენტოს ფარმაცევტული საქმიანობის დეპარტამენტის, ჯანდაცვის ექსპერტთა კლუბის, საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს ჯანმრთელობის დაცვის დეპარტამენტის სპეციალისტებთან.

შედეგები

რეცეპტების შემოღებაზე მუშაობისას მთელი წლის განმავლობაში მიმდინარეობდა კონსულტაციები სამედიცინო და ფარმაცოლოგიის სფეროს წარმომადგენლებთან. ექსპერტთა აზრით, ზოგიერთი მედიკამენტი რეცეპტებით გასაცემი წამლების ნუსხაში მოხვდა, რასაც მოსახლეობის მძაფრი რეაქცია მოჰყვა. მაგრამ მათი გარკვეული ნაწილის უკონტროლო, ქრონიკულმა გამოყენებამ შესაძლებელია უარყოფითად იმოქმედოს ადამიანის ჯანმრთე-

ლობაზე და ფატალური შედეგი გამოიწვიოს.

ფარმაცევტული კომპანიები უარყოფითად შეხვდნენ რეცეპტების ინსტიტუტის დანერგვას. ზოგი ექსპერტის აზრით, რეცეპტების ინსტიტუტის შემოღება ნაადრევია. მხოლოდ რეცეპტის ინსტიტუტის ამოქმედებით დასახული ძირითადი მიზნის მიღწევა - თვითმკურნალობის შეზღუდვა და სააფთიაქო ნარკომანიის აღმოფხვრა - ვერ მოხერხდება. რეცეპტი ეფექტური ინსტრუმენტია რაციონალური ფარმაცოთერაპიისთვის. მედიკამენტების რაციონალური დანიშნულება უნდა ითვალისწინებდეს მაქსიმალურ თერაპიულ ეფექტს, მინიმალურ დანახარჯებს, წამლის მიღებით გამოწვეულ მინიმალურ რისკს და პაციენტის უფლებების პატივისცემას. სამწუხაროდ, ფარმაცევტული პროდუქტის უსაფრთხოება და ეფექტურობა არ იზომება საქართველოში, რაც ფარმაცოთერაპიის მთავარი პრობლემაა. რეცეპტების სისტემა არცერთ ქვეყანაში არ ფუნქციონირებს სუბსიდირების გარეშე. რეცეპტის ინსტიტუტმა პაციენტს მედიკამენტის ფინანსური ტვირთი უნდა შეუმსუბუქოს: სახელმწიფომ ან სხვა მზღვეველმა სრულად ან ნაწილობრივ უნდა აანაზღაუროს წამლის ღირებულება. მაგ. ევროპაში სუბსიდირებით სრულად გადაფარულია Rx სტატუსის მქონე მედიკამენტების ფინანსური ტვირთი. მაგრამ ავსტრალიაში მოსალოდნელ სარგებელთან შედარებით მაღალი რისკის შემცველი, რეცეპტით გასაცემი ყველა წამალი არ სუბსიდირდება. რეცეპტი ძალიან მნიშვნელოვანი სისტემური ინსტრუმენტია, რომელსაც კონკრეტული დანიშნულება აქვს. განვითარებულ ქვეყნებში წარმატებით მუშაობს რეცეპტის ინსტრუმენტი. იგი ოთხკომპონენტია: 1. პაციენტი; 2. სამედიცინო დაწესებულება, რომელიც მომსახურებას

უწევს პაციენტს; 3. ფარმაცევტული დაწესებულება; 4. დამფინანსებელი კომპანია. საქართველოში პაციენტს არ აქვს ექიმთან მისვლის მოტივაცია და რეცეპტის ინსტიტუტმა იგი იძულებით მიიყვანა ექიმთან.

სააფთიაქო ექიმები

რეცეპტების ინსტიტუტის ამოქმედების შემდეგ დიდმა ფარმაცევტულმა კომპანიებმა აფთიაქებში ექიმის კაბინეტები გაიხსნეს, სადაც ე.წ. სააფთიაქო ექიმები პაციენტებზე გამოწერენ რეცეპტებს. ფარმაცევტული ბიზნესი მოტივირებულია გააძვიროს და გაყიდოს ბევრი მედიკამენტი. ექსპერტთა აზრით, ფარმაცევტული ბიზნესის მიერ მართული ექიმის დანიშნულება ვერ იქნება რაციონალური. ასეთი რეცეპტი ფსევდორეცეპტია. დღეს არსებული სისტემა არ აძლევს საშუალებას საზოგადოებას, რომ რაციონალურად დანიშნული წამალი მიიღოს და აიცილოს ის რისკები, რომელიც წამლის უკონტროლო მიღებით შეიძლება იყოს გამოწვეული.

კვლევის ფარგლებში, რომელიც ჩატარდა თბილისში, გორში, ქარელში, ბათუმში, ქობულეთში, სენაკსა და ზესტაფონში, გამოკითხვა ჩატარდა ამბულატორიული და სტაციონარული ტიპის 31 სამედიცინო დაწესებულებაში მოღვაწე სხვადასხვა სპეციალობის 96 ექიმთან, 65 ფარმაცევტთან და მენეჯერებთან. მონაცემები შეგროვდა თბილისის, გორის, ბათუმის, ქობულეთის, ქარელის, სენაკის, ზესტაფონის 62 აფთიაქის ქსელური (ავერსი, პსპ, ჯი-პი-სი, ფარმადეპო, სახალხო აფთიაქი, იმპექსი და ა.შ.) და არაქსელური აფთიაქების თანამშრომლების დახმარებით. კვლევის პროცესში გამოკითხული აფთიაქების 72%-ს შეადგენს ავერსის, პსპ-ს, ჯიპისის, ფარმადეპოს აფთიაქები.

გამოკითხული ექიმების 75% და ფარმაცევტების 67.2% მიესალმება რეცეპტების

ინსტიტუტის დანერგვას. აღსანიშნავია, რომ რეცეპტების ინსტიტუტის დამკვიდრების პროცესს დროში თითქმის დაემთხვა საყოველთაო ჯანდაცვის პროგრამის ამოქმედება, რამაც გაზარდა პირველადი ჯანდაცვის რგოლში პაციენტთა მიმართვიანობა. შედეგად, რეცეპტის ინსტიტუტის შემოღებას არ მოჰყოლია პაციენტთა მიმართვიანობის შემცირება. ექიმების 60,4% აღნიშნავს, რომ რეფორმის შედეგად პაციენტთა მიმართვიანობა მათთან არ შეცვლილა. ექიმების მხოლოდ 5,2%-მა დააფიქსირა პაციენტების ნაკადის შემცირება.

გამოკითხული ფარმაცევტების 47,5%-მა აღნიშნა, რომ პაციენტების ნაკადი შემცირდა. ამის მიზეზებად დაასახელეს ექიმთან მიუსვლელობა ან არაქსელურ აფთიაქებში გადამისამართება, სადაც მედიკამენტებზე ხელმისაწვდომობა გამარტივებულია.

ექიმების 95% აღნიშნა, რომ რეცეპტების ინსტიტუტის შემოღებამ მნიშვნელოვნად გაართულა მათი პროფესიული საქმიანობა; ექიმი ორჯერ აფორმებს დანიშნულებას: იგი ავსებს აფთიაქისთვის განკუთვნილ A4 ფორმატის რეცეპტის ბლანკს და დამატებით ჩვეულებრივ ფურცელზე პაციენტისთვის წერს იმავე წამლის მიღების წესსა და დოზირების რეჟიმს, რადგან გამოწერილი ფარმაცევტული პროდუქტის სრულად შემენის შემთხვევაში რეცეპტი აფთიაქში რჩება. შესაბამისად, ექიმს მეტი დრო ეხარჯება. თუმცა, მიუხედავად დატვირთვის გაზრდისა, გამოკითხული ექიმების 81% თვლის, რომ მათი ხელფასები არ გაზრდილა.

ფარმაცევტების გამოკითხვით, მათი საქმიანობა გარკვეულ ჩარჩოებში მოექცა. ფარმაცევტების 64%-მა აღნიშნა, რომ ფარმაცევტის მიერ მედიკამენტის შეთავაზების პროცესი შეიზღუდა.

რეცეპტის ადგილზე ამობეჭდვის დადებით მხარედ ექიმებმა დაასახელეს ფართო ხელმისაწვდომობა რეცეპტის ბლანკზე, მაგრამ უარყოფით მხარედ აღნიშნეს სამედიცინო დაწესებულების/ექიმის მხრიდან დამატებითი სახსრების მობილიზება (კომპიუტერი, ქსეროქსის აპარატი, ფურცლები, პერსონალი), რაც შესაძლოა სამედიცინო მომსახურების და/ან სამკურნალო საშუალებების გაძვირების საბაზი გახდეს. სამწუხაროდ, კვლევის პერიოდს დაემთხვა ლარის მიმართ აშშ დოლარის გაცვლის კურსის მნიშვნელოვანი გაზრდა, რის გამოც გაძვირდა სამედიცინო მომსახურების ცალკეული სახეები და სამკურნალო საშუალებები. ამიტომ ძნელი დასადგენია რეცეპტის ინსტიტუტმა რამდენად გააძვირა სამედიცინო მომსახურება და/ან მედიკამენტები.

რეცეპტების ბლანკებზე ხელმისაწვდომობის ტექნიკური ხარვეზებია: რეცეპტების ბლანკების მიწოდების სისწრაფე (ზოგიერთი დაწესებულება სტამბაში ბეჭდავს რეცეპტების ბლანკებს, ხოლო სტამბა ხშირად აგვიანებს მოწოდებას, რაც პრობლემებს უქმნის ექიმებს); ზოგიერთი სამედიცინო დაწესებულების ადმინისტრაცია ზღუდავს ბლანკების რაოდენობას; შესაბამისად, ექიმიც ზღუდავს დანიშნულებას (მაგ. ერთ-ერთი სამედიცინო დაწესებულების პედიატრს პაციენტის მშობელმა 1000 ცალი რეცეპტის ბლანკი აჩუქა და ექიმი ამით ძალიან კმაყოფილია).

ზოგიერთი კერძო დაწესებულება მკაცრად აკონტროლებს რეცეპტების ნუმერაციას: ექიმებს ამარაგებს დაბეჭდილი ბლანკებით მხოლოდ კლინიკაში რეგისტრირებული პაციენტებისთვის; ამიტომ სისტემაში რეგისტრირებული ექიმი ოჯახის წევრებისთვის, სახლში მიღებული პაციენტებისთვის საკუთარი ფინანსებით ბეჭდავს

რეცეპტებს. ზოგიერთი ექიმი კი კლინიკაში დარეგისტრირებული პაციენტის ისტორიაში წერს ისეთ მედიკამენტს, რომლის დანიშნულება რეალურად არ გაუცია, აფიქსირებს რეცეპტის ნომერს და ამ ნომრით ამობეჭდილ რეცეპტს საკუთარი ახლობლისთვის იყენებს. ზოგიერთ კლინიკაში ექიმებს ბლანკებს მხოლოდ მთავარი ექიმი უბეჭდავს. როცა იგი დაკავებულია, მაშინ ბლანკზე

რესპოდენტთა აზრით, რეცეპტურის ბლანკზე ფინანსური და ფიზიკური ხელმისაწვდომობა სერიოზულ პრობლემას წარმოადგენს. გაიზარდა დაწესებულების ხარჯები, რადგან რეცეპტურისათვის საჭირო პრინტერის ქაღალდის ფურცლები და კარტრიჯი ძვირი ჯდება.

რეცეპტის ბლანკში დიაგნოზის ამსახველი გრაფა არ არის მითითებული. რესპოდენტთა აზრით, იმისთვის, რომ რეცეპტს აზრი ჰქონდეს, მასში მითითებული უნდა იყოს დიაგნოზი, რაც გამოავლენს ექიმის დანიშნულების დიაგნოზთან და გაიდლაინებთან შესაბამისობას. შესაბამისად, ხელს შეუწყობს მედიკამენტებზე დანახარჯების შემცირებას.

მხოლოდ 5 ექიმმა (5,2%) ისურვა რეცეპტში მედიკამენტის გენერიკული დასახელებით მითითება და უმრავლესობამ (47,9%) მოითხოვა სავაჭრო დასახელების მითითება. საქართველოში მხოლოდ გენერიკული დასახელებით გამოწერილი მედიკამენტის გაცემისას ფარმაცევტული კომპანიები მხოლოდ საკუთარ ინტერესებს გაითვალისწინებს, მისთვის პრიორიტეტულ სავაჭრო მარკას გაყიდის და ნაკლებად დაიცავს პაციენტის ინტერესს.

დასავლეთ და აღმოსავლეთ ევროპის უმრავლეს ქვეყანაში ურეცეპტოდ გასაცემი მედიკამენტების წილი მერყეობს 14-15%-ის ფარგლებში. შედარებით თავისუფლად

იყიდება მედიკამენტები უკრაინაში (44%), ბულგარეთსა (27%) და პოლონეთში (33%).

გამოკითხვით აღმოჩნდა, რომ ზოგიერთი ექიმი საერთოდ არ ფლობს ინფორმაციას ამ რეცეპტით გასაცემი მედიკამენტების ჩამონათვალის შესახებ; ექიმები ისეთ სამკურნალწამლო საშუალებებზე ითხოვდნენ ურეცეპტოდ გაცემის ნებართვას, რომლებიც მიმდინარე მდგომარეობით ისედაც ურეცეპტოა, მაგ. ლიდოკაინის ამპულები; საინექციო, გამოხდილი წყალი.

ფარმაცევტების აზრით, მომხმარებლის ძალიან მცირე ნაწილი აღიარებს რეცეპტების ინსტიტუტის სარგებლიანობას, მაგრამ მიუხედავად რეფორმის განხორციელებიდან გასული დროის მოკლე პერიოდისა, მოსახლეობაში მედიკამენტის რეცეპტით შეძენის კულტურა თანდათან მკვიდრდება.

კვლევის ერთ-ერთ მიზანს წარმოადგენს რეცეპტების ინსტიტუტის ზეგავლენა მედიკამენტების ხელმისაწვდომობაზე.

მიუხედავად იმისა, რომ ქრონიკული ან ხანგრძლივად მიმდინარე დაავადებების შემთხვევაში გამოწერილი რეცეპტის ვადა განისაზღვრება არაუმეტეს ერთი წლით, ექიმებისა და ფარმაცევტების უმრავლესობა აღნიშნავს, რომ გართულებულია ე.წ. ქრონიკული პაციენტების ხელმისაწვდომობა მედიკამენტებზე. რეცეპტით, რომლის მოქმედების ვადა ერთი წელია, პაციენტს 6-ჯერ შეუძლია მიმართოს აფთიაქს 1 წლის განმავლობაში, მაგრამ სამწუხაროდ ხშირ შემთხვევაში მათ ერთდროულად, 2 თვის მარაგის ყიდვა არ შეუძლიათ. ავადმყოფს მალე უმთავრდება მრავალჯერადი გამოყენების რეცეპტის ბლანკი და ისევ უწევს ექიმთან ვიზიტი, ხოლო სპეციალისტთან ვიზიტს სახელმწიფო მხოლოდ 70 %ით აფინანსებს.

კვლევით გამოვლინდა რეცეპტებით

სარგებლობის წესებზე პაციენტის დაბალი ინფორმირებულობა. ზოგჯერ ფარმაცევტი იქცევა არაკეთილსინდისიერად, სარგებლობს პაციენტის უცოდინარობით, იტოვებს მრავალჯერადი გამოყენების რეცეპტს და პაციენტს არ უბრუნებს. როდესაც სხვა პაციენტს აქვს იმავე მედიკამენტის მიღების საჭიროება და არ აქვს რეცეპტი, ფარმაცევტი გასცემს მედიკამენტს ურეცეპტოდ და კანონდარღვევით გაყიდული მედიკამენტის რაოდენობას რაოდენობრივად აბალანსებს წინამორბედი პაციენტისთვის „ჩამორთმეული“ ხანგრძლივი მოქმედების რეცეპტით. ამით ფარმაცევტი ცდილობს არ დაკარგოს ურეცეპტოდ შემოსული ე.წ. კლიენტი.

რეფორმის გეგმის მიხედვით, რეცეპტის ინსტიტუტის დანერგვას არ უნდა გამოეწვიოთ მედიკამენტების გაძვირება. სამწუხაროდ, არაქსელურ აფთიაქებში მედიკამენტები გაძვირდა. ფარმაცევტმა გაძვირებული მედიკამენტი გაყიდა ურეცეპტოდ, დაარღვია კანონი, ხოლო პრეპარატების გაძვირებით მიღებული მოგებით გადაიხადა ჯარიმა. იგივე აფთიაქი სხვა დასახელების შპს-დ დაარეგისტრირა და თავიდან აიცილა განმეორებითი კანონდარღვევისთვის გაზრდილი ოდენობით გამოწერილი ჯარიმა.

კვლევის პროცესში დადგინა, რომ ქსელური აფთიაქები კანონის დაცვით გასცემენ მედიკამენტებს. დღის ბოლოს აფთიაქის მენეჯერი ამოწმებს რეცეპტით გაცემული მედიკამენტებისა და აფთიაქში დატოვებული რეცეპტების ბლანკების რაოდენობრივ შესაბამისობას. ქსელური აფთიაქებისაგან განსხვავებით, არაქსელური აფთიაქები კანონდარღვევით ყიდნიან წამლებს. ქსელური აფთიაქების უმრავლესობა აფთიაქში მომხმარებლის შემცირებას რეცეპტების ინსტიტუტის ამოქმედებას უკავშირებს, რადგან მოსახლეობისთვის არაქსელურ აფ-

თიაქებში მედიკამენტებზე ხელმისაწვდომობა გამარტივდა. შედეგად, არაქსელურ აფთიაქებში შედარებით ძვირად ყიდიან რეცეპტით გასაცემ მედიკამენტებს, ხოლო ქსელურ აფთიაქებში კი პირიქით, შემოიღეს ყოველდღიური ფასდაკლება რეცეპტით გასაცემ მედიკამენტებზე.

მედიკამენტების ურეცეპტოდ გაყიდვა პოპულარულია არაქსელურ აფთიაქებში და განსაკუთრებით, რეგიონებში. მოსახლეობის ფართო მასებისთვის ცნობილია რომელი აფთიაქი ვაჭრობს რეცეპტების გარეშე. აღნიშნული ხელს უწყობს შავი ბაზრის დამკვიდრებას და ფარმაცევტული პროდუქტების ღირებულების ზრდას.

კვლევის პროცესში გამოვლინდა, რომ აფთიაქში ურეცეპტოდ შესულ მომხმარებელს ფარმაცევტი ამისამართებს მიმდებარედ არსებულ ექიმის კაბინეტში. სააფთიაქო ექიმი რეცეპტს ზოგჯერ ბეჭდით არ ამოწმებს, რათა იქ გამოწერილი რეცეპტით მომხმარებელმა სხვაგან არ შეიძინოს წამალი. ასეთი რეცეპტი რჩება აფთიაქში და დღის ბოლოს ხდება ექიმის ბეჭდით რეცეპტის დამოწმება.

ე.წ. სააფთიაქო ექიმი ნებისმიერ მოქალაქეს მეორე ჯგუფის მედიკამენტის რეცეპტს სათანადო კონსულტაციის გარეშე უწერს. თან რამდენჯერმე აფრთხილებს, რომ აუცილებლად მიმდებარედ კონკრეტულ ქსელურ აფთიაქში შეიძინოს მედიკამენტები. ხშირად, ასეთ სააფთიაქო ექიმთან „კონსულტაცია“ უფასოა. ზოგიერთ რეგიონში „სააფთიაქო“ ექიმები რეცეპტის თითო ბეჭდიან ბლანკს 50 თეთრად ყიდის.

დისკუსია

კვლევის შედეგებმა გამოავლინა რეცეპტების ინსტიტუტის დადებითი მხარეები: ამ რეფორმით სისტემა დაუბრუნდა ნორმალური კლინიკური მედიცინის ლოგიკას;

პაციენტის ფარმაცოთერაპიასთან მიმართებაში ექიმის როლი გაძლიერდა; ფარმაცევტის კომპეტენცია შესაბამის ჩარჩოებში მოექცა და სამკურნალწამლო საშუალების რეცეპტით გაყიდვის სპეციფიური უნარ-ჩვევები განვითარდა; მოსახლეობაში რეცეპტებით მედიკამენტების შეძენის კულტურა დამკვიდრდა;

ამავდროულად, კვლევის შედეგებმა გამოავლინა ისეთი აქტუალური პრობლემები, რომლებიც რეცეპტის ინსტიტუტის დაწერვისთვის დამაბრკოლებელია: რეცეპტით გასაცემი მედიკამენტები ურეცეპტოდ იყიდება; აფთიაქების მიმდებარედ გახსნილ ექიმის კაბინეტებში მედიკოსი მხოლოდ რეცეპტის გამოწერით შემოიფარგლება; ქრონიკული ან ხანგრძლივად მიმდინარე დაავადებების შემთხვევაში გამოწერილი რეცეპტით პაციენტების ხელმისაწვდომობა მედიკამენტებზე გართულებულია; ექიმები სრულყოფილად ვერ ფლობენ ინფორმაციას ამა თუ იმ ფარმაცევტული პროდუქტის აფთიაქიდან გაცემის რეჟიმის შესახებ.

ფარმაცევტები რეცეპტის გამოწერის სპეციფიური უნარ-ჩვევების ნაკლებობაზე საუბრობენ: ერთი რეცეპტის ბლანკზე გამოწერილი ერთზე მეტი მედიკამენტის შემთხვევაში რეცეპტი უქმდება; ბეჭდით დაუმოწმებელი რეცეპტები ძალადაკარგულია; შეცდომით მითითებული გენერიული დასახელება, გენერიულ და სავაჭრო დასახელებებს შორის შეუსაბამობა, კომბინირებული ფარმაცევტული პროდუქტის გენერიული დასახელებით გამოწერა მომხმარებლის მომსახურებას ახანგრძლივებს; არასწორად მითითებული მკურნალობის კურსი, პრეპარატის გამოშვების ფორმები, სამკურნალწამლო დოზა გაუგებრობის მიზეზია; მაგ. ფარმაცევტს ეკრძალება მითითებული 5 მგ-იანი ტაბლეტის ნაცვლად იმავე დასახელებული

ბის მედიკამენტის 10 მგ-იანი ტაბლეტის გაყიდვა.

ჯანდაცვის სამინისტროს მიერ დაგეგმილი რეფორმის ერთ-ერთი მიზანია სწორი მკურნალობა, წამალზე დანახარჯების წილისა და თვითმკურნალობით მიღებული ზიანის შემცირება. ჩატარებული კვლევის ფარგლებში ნაადრევია ამ მიღწევებზე საუბარი, თუმცა გამოვლინდა ერთ-ერთი დეტალი, რომელიც ხელს შეუწყობს მედიკამენტებზე დანახარჯების შემცირებას, კერძოდ: რეცეპტში დიაგნოზის მითითება ACD-10-ის მიხედვით აუცილებელია; ექიმის დანიშნულება ყოველთვის დიაგნოზთან შესაბამისობაში უნდა იყოს; რეცეპტების ინსტიტუტმა უნდა გამოავლინოს ექიმის მიერ გაცემული დანიშნულების რაციონალურობა, გაიდლაინებთან შესაბამისობა, რაც ნაწილობრივ შეამცირებს მედიკამენტებზე დანახარჯებს.

დასკვნა

საქართველოში რეცეპტების ინსტიტუტის აღდგენა-დამკვიდრებასთან დაკავშირებით განხორციელებული რეფორმა წინ გადადგმული ნაბიჯია. სამედიცინო საზოგადოება ცალსახად მიესალმება ამ ცვლილებას. ექიმის კომპეტენცია და ავტორიტეტი ამაღლდა; მედიკოსის მიერ რეცეპტის გამოწერის და ფარმაცევტის მიერ რეცეპტით მედიკამენტის გაცემის სპეციფიური წესები თანდათან მკვიდრდება.

გამოკვეთილ დადებით მხარეებთან ერთად თვალსაჩინოა მნიშვნელოვანი სისტემური შეცდომები და ტექნიკური ხარვეზები. ურეცეპტოდ მეორე ჯგუფის მედიკამენტების გაყიდვა რეცეპტების ინსტიტუტის დანერგვისთვის დამაბრკოლებელი ფაქტორია. ამ ეტაპზე პრობლემას აფთიაქის დაჯარიმება ვერ აგვარებს. ჯანდაცვის სამინისტროს ამ პრობლემის აღმოსაფხვრელად ელექტრონული რეცეპტების სისტე-

მის დამკვიდრება მიაჩნია.

„სააფთიაქო“ ექიმის ამჟამინდელი საქმიანობაც აფერხებს რეფორმას. ქრონიკული დაავადებების მქონე პაციენტებისთვის მედიკამენტებზე ხელმისაწვდომობა გართულებულია. მედიკამენტების არსებულ კლასიფიკაციას აქვს ხარვეზები.

რეკომენდაციები

ჩატარებული კვლევის საფუძველზე შემუშავდა შემდეგი სახის რეკომენდაციები:

- რეცეპტის ინსტიტუტის დანერგვის პროცესის ადმინისტრირების გაუმჯობესება;
- სამედიცინო საქმიანობის რეგულირების სააგენტოს მიერ „სააფთიაქო“ ექიმების საქმიანობის შესწავლა;
- მარეგულირებელი ნორმატიული ბაზის, ადმინისტრირების ინსტრუმენტების დახვეწა;
- ფარმაცევტული პროდუქტების კლასიფიკაციის რევიზია და პერიოდულად რაციონალური ცვლილებების განხორციელება AMEA, WHO, PSUR-ის მონაცემების გათვალისწინებით;
- მედიკამენტების რაციონალურად გამოყენების მიზნით მიზანშეწონილია ელექტრონული რეცეპტების სისტემის დანერგვა.

ლიტერატურა:

1. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე. (2009). საქართველოს კანონი წამლისა და ფარმაცევტული საქმიანობის შესახებ. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29836?publication=29>
2. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე (2014). საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის 2014 წლის 18 ივლისის ბრძანება N01-53/წ. მეორე ჯგუფს მიკუთვნებული ფარმაცევტული პროდუქტის (სამკურნალო საშუალების) რეცეპტის გამოწერის წესი და ფორმა N3-რეცეპტის ბლანკის ფორმის დამტკიცების შესახებ. URL:<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/23>

- 91429?publication=0
3. WHO (2019). Health technologies and Pharmaceuticals (HTP) programme: Annual Report. 2019.
URL:<https://www.who.int/europe/publications/item/health-technologies-and-pharmaceuticals-programme--annual-report-2019>
 4. Sakeena, M.H.F., Bennett, A.A. & McLachlan, A.J. (2018). Enhancing pharmacists' role in developing countries to overcome the challenge of antimicrobial resistance: a narrative review. *Antimicrob Resist Infect Control* 7, 63
 5. აზიკური, თ., ვერულავა, თ. (2022). მედიკამენტებზე ფასების რეგულირების პოლიტიკა: რეკომენდაციები საქართველოსათვის. *ჯანმრთელობის პოლიტიკა, ეკონომიკა და სოციოლოგია*, 6.
 6. ვარდუკამე, მ., ვერულავა, თ. (2023) საპენსიო ასაკის პირების ფინანსური ხელმისაწვდომობა გადაუდებელ ონკო-ჰემატოლოგიურ მომსახურებაზე DRG მოდელის დანერგვის შემდეგ. *ჯანდაცვის პოლიტიკა, ეკონომიკა და სოციოლოგია*. 7 (2): 16:32.
 7. ვერულავა, თ. (2020). ჯანდაცვის პოლიტიკის გამოწვევები საქართველოში: სამედიცინო მომსახურების ორგანიზაციული და ფინანსური პერსპექტივა. თბილისი.

THE PROBLEMS OF THE IMPLEMENTATION OF PRESCRIPTION INSTITUTION IN THE INSTITUTIONAL DEVELOPMENT OF HEALTH CARE IN GEORGIA

Tengiz Verulava

Doctor of Medicine, Professor of Caucasus University, tverulava@cu.edu.ge

KEY WORDS: Prescription; availability of medicine; pharmaceutical products.

J.E.L. classification: I10, I18

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.05>

For citation: Verulava T., (2023) The problems of the implementation of prescription institution in the institutional development of health care in Georgia (in Georgia). Economic Profile, Vol. 18, 2(26), p.32-42. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.05>

Summary

Ministry of Labour, Health and Social Affairs realized reform from 1th february till 1th september in 2014 for prescription system implementation. According to these changes pharmaceutical products of second group became the prescription medicines. In Georgia, access to and supply Rx medicines is governed by a regulatory framework. Second group drugs are only available to the public when prescribed by doctors on new prescription form N 3. The aim of research is to reveal and evaluate positive and negative sides of new prescription system; to study its influence on achievement process to drugs.

As part of the quantitative research, doctors and pharmacists of the medical institution were interviewed. As part of the qualitative research, in-depth interviews with healthcare experts were conducted. The special questionnaire was designed for each aimed group. The questionnaires consist of open and closed questions.

The results of the study revealed the positive aspects of the Prescription Institute: with this reform, the system returned to the logic of normal clinical medicine; The role of the doctor in relation to the patient's pharmacotherapy has been strengthened; The competence of the pharmacist was included in the appropriate framework and the specific skills of selling medicinal products by prescription were developed; The culture of purchasing medicines with prescriptions has been established among the population;

At the same time, the results of the research revealed such actual problems that are an obstacle to the introduction of the prescription institute: prescription drugs are sold without a prescription; In the doctor's offices opened next to the pharmacies, the doctor is limited to prescribing only prescriptions; In case of chronic or long-term diseases, patients' access to prescription drugs is complicated; Doctors do not have complete information about the dispensing mode of this or that pharmaceutical product from the

pharmacy.

Pharmacists talk about the lack of specific skills in prescribing prescriptions: in the case of more than one medicine prescribed on one prescription form, the prescription is cancelled; Prescriptions not certified with a seal are invalid; Incorrectly indicated generic name, inconsistency between generic and trade names, prescription of a combined pharmaceutical product with a generic name prolongs the service of the user; Incorrectly indicated course of treatment, drug release forms, medicinal dose are the cause of misunderstanding; e.g. A pharmacist is prohibited from selling a 10 mg tablet of the same name medicine instead of a specified 5 mg tablet.

One of the goals of the reform planned by the Ministry of Health is the correct treatment, the reduction of the share of expenses on medicine and the harm caused by self-medication. It is too early to talk about these achievements within the framework of the conducted research, however, one of the details was revealed that will contribute to the reduction of expenses on medicines, namely: it is necessary to indicate the diagnosis in the prescription according to ACD-10; The doctor's prescription should always be consistent with the diagnosis; The institute of prescriptions should reveal the rationality of the prescription issued by the doctor, compliance with the guidelines, which will partially reduce the costs of medicines.

The reform implemented in connection with the restoration and establishment of the Institute of Recipes in Georgia is a step forward. The medical community unequivocally welcomes this change. The competence and authority of the doctor increased; the specific rules for prescribing by a doctor and issuing prescription medication by a pharmacist are gradually being established.

Along with the highlighted positive aspects, significant systemic errors and technical flaws are visible. The sale of drugs of the second group without a prescription is an obstacle to the introduction of the

Institute of Prescriptions. At this stage, fixing the pharmacy cannot solve the problem. The Ministry of Health considers the establishment of an electronic prescription system to eliminate this problem.

The current activity of the "pharmacy" doctor also hinders the reform. Access to medicines for patients with chronic diseases is complicated. The existing classification of medicines has flaws.

Recommendations

Based on the conducted research, the following recommendations were developed:

- Improving the administration of the prescription institute implementation process;
- Study of the activities of "pharmacy" doctors by the Agency for the Regulation of Medical Activities;
- Refinement of regulatory normative base, administration tools;
- Revision of the classification of pharmaceutical products and periodically making rational changes taking into account the data of AMEA, WHO, PSUR;
- In order to use medicines rationally, it is advisable to introduce a system of electronic prescriptions.

References:

1. Legislative Matsne of Georgia. (2009). Law of Georgia on Medicines and Pharmaceutical Activities.
URL:
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29836?publication=29>
2. Legislative Matsne of Georgia. (2014). Order of

the Minister of Labor, Health and Social Protection of Georgia dated July 18, 2014 N01-53/N. The procedure for prescribing a pharmaceutical product (medicine) belonging to the second group and the form on approval of the N3-prescription blank form.

URL:

<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2391429?publication=0>

3. WHO. (2019). Health technologies and pharmaceuticals (HTP) program: Annual report. 2019.
URL:<https://www.who.int/europe/publications/m/item/health-technologies-and-pharmaceuticals-programme--annual-report-2019>
4. Sakeena, M.H.F., Bennett, A.A. & McLachlan, A.J. (2018). Enhancing pharmacists' role in developing countries to overcome the challenge of antimicrobial resistance: a narrative review. *Antimicrob Resist Infect Control* 7, 63
5. Azikuri, T., Verulava, T. (2022). Medicine price regulation policy: recommendations for Georgia. *Health policy, economics and sociology* 6.
6. Vardukadze, M., Verulava, T. (2023) Financial access of pensioners to urgent onco-hematological services after the implementation of the DRG model. *Health Policy, Economics and Sociology*. 7(2): 16:32.
7. Verulava, T. (2020). *Health Policy Challenges in Georgia: Organizational and Financial Perspective of Medical Services*. Tbilisi.

ინოვაციები განათლების სისტემაში და მასთან დაკავშირებული გამოწვევები

ნანა ლუხუტაშვილი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
Nana.lukhutashvili@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: განათლების სისტემა; ინოვაციური ტენდენციები; ინტერნეტ-ტექნოლოგიები; კომპიუტერული სწავლების პროგრამები.

J.E.L. classification: O3, I25

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.07>

ციტირებისთვის: ლუხუტაშვილი ნ., (2023) ინოვაციები განათლების სისტემაში და მასთან დაკავშირებული გამოწვევები. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 2(26), გვ. 43-49. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.07>

ანოტაცია. სტატიაში გაანალიზებულია საქართველოს განათლების სისტემაში 1990-იანი წლებიდან მოყოლებული განხორციელებული ინოვაციური პროცესები, ამ სისტემაში არსებული წინააღმდეგობები, სამაშულო უნივერსიტეტების განვითარების უმნიშვნელოვანესი პრინციპები, ინოვაციური ტენდენციებისა და ტექნოლოგიების ის ძირითად ტიპები, რომლებიც აქტიურად ინერგება უნივერსიტეტის საგანმანათლებლო პროცესებში. ნაშრომი ასევე განიხილავს უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებში ტექნოლოგიების ეფექტიანად არჩევისა და გამოყენების ძირითადი პრინციპებს და ინოვაციური პროცესების რეალიზაციასთან დაკავშირებული პრობლემებს. განსაკუთრებული ყურადღებაა გამახვილებული იმ პრობლემებზე, რომლებიც პირდაპირ უკავშირდება უმაღლესი სასწავლებლების პროფესორ-მასწავლებლებს.

შესავალი. განათლების სფერო ოდითგანვე წარმოადგენდა და წარმოადგენს ერთ-ერთ ინოვაციურ დარგს, რომელიც ფაქტობრივად განსაზღვრავს თითქმის ყველა სხვა დარგის ინოვაციურ საქმიანობას, ქმნის ინოვაციურ კლიმატსა და კონკურენტულ გარემოს ეკონომიკაში. სხვა სიტყვებით, ეკონომიკის სხვადასხვა დარგების ინოვაციური პროცესების ხასიათი, სიჩქარე და ეფექტიანობა არსებითად არის დამოკიდებული განათლების სისტემის გამარ-

თულობაზე, მასში ინოვაციური საქმიანობის ხასიათსა და ეფექტიანობაზე, მის ხელმისაწვდომობაზე, განათლებისა და მეცნიერების ინტეგრირების ხარისხზე, თანამედროვე ტექნოლოგიების სასწავლო და კვლევით პროცესში გამოყენების შესაძლებლობების განვითარებაზე და ა.შ.

ძირითადი ნაწილი

განათლების სისტემაში ინოვაციები უნდა მიეკუთვნებოდეს ოთხი სფეროდან რომელიმეს. ესენია: აღზრდა; სწავლება; მართვა და კადრების გადამზადება. სასურველია საქართველოში ინოვაციები განათლების სფეროში ინერგებოდეს ზემოჩამოთვლილი ოთხივე მიმართულებით და მათი ეფექტიანობის შესამოწმებლად არ უნდა შეეუშინდეთ მასთან დაკავშირებულ რისკებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, საქართველოს განათლების სისტემა დიდი ხნით ჩარჩება სწავლებისა და აღზრდის არაეფექტურ მოდელში, რაც გამოიწვევს მოზარდი თაობის ინტერესების შესუსტებას საქართველოს უმაღლესი განათლების დაწესებულებებისადმი და ასევე თანამედროვე ახალგაზრდობის განვითარების, აღზრდისა და განსწავლულობის ხარისხის დაცემას

(გაუარესებას).

მსოფლიოში შეინიშნება სხვადასხვა ტიპის უმაღლესი სასწავლებლების კონტინენტური, რეგიონთაშორისი და სახელმწიფო მნიშვნელობის სამეცნიერო-საგანმანათლებლო მეგაპოლისებში ინტეგრაციისაკენ სწრაფვა. სხვადასხვა ქვეყანაში ხდება უნივერსიტეტებისა და სამრეწველო კომპლექსების გაერთიანება, რაც წარმოადგენს თანამედროვე სამრეწველო საწარმოების ერთგვარ ბაზას სამეცნიერო გამოგონებებისა და საუკეთესო, უნიკალური სპეციალისტების მოსამზადებლად. შესაბამისად, სამამულო უნივერსიტეტების განვითარების უმნიშვნელოვანეს პრინციპები უნდა გახდეს:

- მეცნიერებისა და პრაქტიკის ურთიერთკავშირი სპეციალისტების მომზადების პროცესში;
- მჭიდრო თანმიმდევრული კავშირი განათლების დონეებს შორის;
- უნივერსიტეტის კურსდამთავრებულების მაღალი კორპორაციული სული;
- აღზრდის მოქალაქეობრივობა;
- ქვეყანაში პოლიტიკური წყობისა და ეკონომიკური პირობების მიუხედავად, საუნივერსიტეტო ცხოვრების ინტელიგენტურობა და მაღალი სულიერება.

ფაქტობრივად, ეს პრინციპები უნდა იყოს ყველა უნივერსიტეტის მისიისა და განვითარების სტრატეგიული გეგმის ძირითადი პოსტულატები.

საქართველოში უმაღლესი განათლების სისტემის რეფორმა სამამულო უმაღლეს სკოლაში დამკვიდრებულ ტრადიციებსა და ახალ, მსოფლიო საგანმანათლებლო სივრცეში შესვლასთან დაკავშირებულ სიახლეებს შორის ოპტიმალური შესაბამისობის ძიებით ხასიათდება.

ჩვენი აზრით, საუნივერსიტეტო განათლებაში შეიმჩნევა რიგი ინოვაციური ტენ-

დენციები:

1. მრავალდონიანი სისტემის განვითარება საქართველოს ბევრ უნივერსიტეტში. ამ სისტემის უპირატესობა მდგომარეობს იმაში, რომ იგი უზრუნველყოფს სწავლების ტემპებსა და მომავალი სპეციალობის შერჩევაში უფრო ფართო მობილობას. ის კურსდამთავრებულს უყალიბებს უნარს საუნივერსიტეტო განათლების ბაზაზე აითვისოს ახალი სპეციალობები;
2. უმაღლეს სასწავლებელთა აღჭურვა თანამედროვე ინფორმაციული ტექნოლოგიებით, მისი ფართოდ ჩართვა ინტერნეტ-სივრცეში და სტუდენტთა დისტანციური სწავლების ფორმის განვითარება;
3. უმაღლესი განათლების უნივერსიტეტიზაცია და მისი ინტეგრაციის პროცესი ქვეყნის ან მსოფლიოს წამყვან უნივერსიტეტებთან, რასაც საუნივერსიტეტო კომპლექსის ჩამოყალიბებამდე მივყავართ;
4. უმაღლესი სასწავლებლების ჩართვა პროფესიულ საგანმანათლებლო პროგრამებში, მსოფლიო სტანდარტების მოთხოვნების გათვალისწინებით.

ჩვენი ქვეყნის ისტორიულმა ტრადიციებმა დიდი გავლენა მოახდინა უმაღლესი სკოლის განვითარებაზე. უნივერსიტეტი სამეცნიერო, საგანმანათლებლო და სასაწავლო საქმიანობის ცენტრია, რომელსაც გააჩნია ზოგადკულტურული მნიშვნელობა ქვეყნის განვითარებისათვის.

საქართველოს ისტორიაში უნივერსიტეტი იყო მეცნიერებათა აკადემიასა და საშუალო ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებს შორის დამაკავშირებელი რგოლი. საქართველოს უნივერსიტეტებში მუშაობენ პროფესორები, რომლებიც იმავდროულად არიან საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიისა და სხვადასხვა დარგობრივ მეცნიერებათა აკადემიის წევრები და წევრკორესპოდენტები. ტრადიციულად, საქარ-

თველოს უნივერსიტეტები ფლობენ სამამულო სამეცნიერო და საკადრო პოტენციალს და ხელს უწყობენ საზღვარგარეთულ უნივერსიტეტებთან კულტურულ და სამეცნიერო სფეროში ურთიერთანამშრომლობასა და გაცვლას.

მძლავრმა ინოვაციურმა პროცესებმა მოიცვა საქართველოს განათლების სისტემა 1990-იანი წლებიდან. განათლების სისტემაში ინოვაციად შეიძლება ჩაითვალოს:

- კერძო უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების შექმნა. 1991 წლამდე საქართველოში მხოლოდ სახელმწიფოს მიერ დაფუძნებული უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებები არსებობდა. 1991 წლიდან კერძო უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებებსაც მიეცათ ფუნქციონირების უფლება.
- უმაღლესი განათლების უფასო სწავლების სისტემაზე უარის თქმა. ამ გადაწყვეტილებამ კარდინალური გავლენა იქონია განათლების სისტემაზე მთლიანობაში, შეცვალა შინაგანი კავშირები, სუბიექტები და მათი დამოკიდებულება ობიექტებისადმი. 2004 წელს უმაღლესი სასწავლებლების დაფინანსების სისტემა საქართველოში არსებითად შეიცვალა, რაც, უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობდა უნივერსიტეტების პირდაპირი წესით დაფინანსების ჩანაცვლებას სტუდენტზე მიბმული დაფინანსებით. (ჩახაია, 2013:8)
- საქართველოს ჩართვა ბოლონიის პროცესში. ევროპის 29 ქვეყნის უმაღლესი განათლებაზე პასუხისმგებელმა მინისტრმა 1999 წლის 19 ივნისს იტალიის ერთ-ერთ უძველეს საუნივერსიტეტო ქალაქში ხელი მოაწერა ბოლონიის დეკლარაციას. ამჟამად, ბოლონიის პროცესში ჩართულია ევროპის 47 ქვეყანა. საქართველო აღნიშნულ პროცესს შეუერთ-

და 2005 წელს, ბერგენის სამიტზე (განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო).

- ადრე არსებული ერთიანი და ერთგვარი სკოლების ნაცვლად გიმნაზიების, ლიცეუმების, კოლეჯების, სხვადასხვა პროფილისა და მიმართულების სკოლების, პროფესიული სასწავლებლებისა და სპეციალიზირებული (სამხედრო, საზღვაო, საავიაციო, ხელოვნების) სასწავლო უნივერსიტეტების დაარსება.

ამჟამად, განათლების სისტემაში ინოვაცია აღიქმება, როგორც სწავლების შედეგების ეფექტიანობის ამაღლება. გარკვეულწილად ახალი დასაწყისი ხშირად აღიქმება უარყოფითად, რასაც თან სდევს ორგანიზაციაში გაუგებრობები და კონფლიქტები.

საქართველოს საგანმანათლებლო სისტემაში ამჟამად არსებული წინააღმდეგობებიდან, შეგვიძლია გამოვყოთ შემდეგი:

- სწავლების სტანდარტებსა და სტუდენტთა ინდივიდუალურ ინტერესებსა და შესაძლებლობებს შორის წინააღმდეგობა;
- შემეცნების მხრივ მეცნიერების ტემპების ზრდასა და სტუდენტთა რეალურ შესაძლებლობებს შორის წინააღმდეგობა;
- ერთი მხრივ სპეციალობის შესწავლისაკენ სწრაფვასა და მეორე მხრივ, მრავალმხრივ განვითარებული პიროვნების ჩამოყალიბებას შორის წინააღმდეგობა.

სხვადასხვა ინოვაციების დანერგვისა და ტექნოლოგიების დახვეწის მცდელობა განათლების სფეროში უწყვეტად მიმდინარეობს. საქართველოში საგანმანათლებლო სისტემაც უწყვეტად ვითარდება და მისთვის დამახასიათებელია მუდმივი განახლება და თვითგანვითარება.

უმაღლესი საგანმანათლებლო ორგანიზაციების ინოვაციური პოტენციალის მართვის მთავარ განსაკუთრებულობას წარმო-

ადგენს ის, რომ ტექნოლოგიური ინოვაციების გამოყენებას თან სდევს რადიკალური ცვლილებები პედაგოგიურ მეთოდებსა და ხერხებში; პროფესორ-მასწავლებელთა და სტუდენტთა შრომის ურთიერთობაში; ეკონომიკურ მექანიზმებსა და თანამედროვე განათლების თეორიასა და პრაქტიკაშიც კი. ტექნოლოგიების ძირითად ტიპებს, რომლებიც აქტიურად ინერგება უნივერსიტეტის საგანმანათლებლო პროცესებში და რომელთა გამოყენება სწავლების მიზნით სულ უფრო და უფრო ფართოვდება, მიეკუთვნება: ინტერნეტ-ტექნოლოგიები, ელექტრონული ფოსტის ტექნოლოგიები, კომპიუტერული სწავლების პროგრამები, Web-ტექნოლოგიები, ელექტრონული დეკანატები და ა.შ.

განათლების სფეროში ტექნოლოგიური ინოვაციების სწრაფი განვითარებისას თავს იჩენს ისეთი მნიშვნელოვანი პრობლემა, როგორცაა ტექნოლოგიის არჩევა სასწავლო პროცესის განსახორციელებლად (Абрамешин и др., 2001:119). ინოვაციებზე ორიენტირებულ უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებში ტექნოლოგიების ეფექტიანად არჩევისა და გამოყენების ძირითადი პრინციპები შემდეგში მდგომარეობს:

- სასწავლო პროცესში მნიშვნელოვანია არა იმდენად ინფორმაციული ტექნოლოგიები, არამედ ამ ტექნოლოგიების გამოყენება საგანმანათლებლო მიზნების მიღწევის საქმეში;
- ზოგჯერ, უფრო ძვირადღირებული და ურთულესი ტექნოლოგიები ვერ უზრუნველყოფენ საუკეთესო საგანმანათლებლო შედეგს. პირიქით, ხშირად უფრო ეფექტურს წარმოადგენს მარტივი და არაძვირადღირებული ტექნოლოგიები;
- ტექნოლოგიების არჩევისას აუცილებელია გათვალისწინებულ იქნეს ზოგიერთი ტექნოლოგიის შესატყვისობა კონ-

კრეტულ საგნებთან, სასწავლო დავალებებისა და მაგალითების ტიპთან, თვით შემსწავლელის ხასიათის თვისებებთან;

- ტექნოლოგიების არჩევისას უფრო ეფექტიანია მულტიმედიური მიდგომა, რომელის დროსაც შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას დამატებით სხვადასხვა ტექნოლოგიები, რაც გავაძლევს სინერგეტიკულ ეფექტს.

პროფესორ-მასწავლებელთა საქმიანობაში ტექნოლოგიური ინოვაციების გამოყენება უკავშირდება:

- სასწავლო კურსების შექმნასთან დაკავშირებული საქმიანობის გართულებას;
- სპეციალური უნარ-ჩვევებისა და პედაგოგიური მუშაობის ხერხების ცოდნას სასწავლო კურსების დასამუშავებლად;
- ღია წვდომის გამო შემუშავებული სასწავლო მასალების ხარისხისადმი მოთხოვნების გაძლიერებას; სასწავლო მასალების ხარისხისადმი კონტროლის გაძლიერებას;
- სასწავლო პროცესში პროფესორ-მასწავლებლიდან სტუდენტისაკენ სიმძიმის ცენტრის გადანაცვლებასა და შემსწავლელის (ფასილიტატორის) როლის ზრდას;
- სტუდენტის მხარდაჭერის ფუნქციის გაძლიერებას, ინდივიდუალური სასწავლო პროცესის ორგანიზებაში დახმარების გაწევას;
- ახალი კომუნიკაციური ტექნოლოგიების გამოყენებით პროფესორ-მასწავლებელსა და კონკრეტულ შემსწავლელს შორის უკუკავშირის გაძლიერებას.

თანამედროვე კომპიუტერული ტექნოლოგიებისა და ტელეკომუნიკაციების გამოყენებით უმაღლესი განათლების სფეროში ხდება სასწავლო პროცესში პროფესორ-მასწავლებლის ადგილისა და როლის, მისი ძირითადი ფუნქციების, პედაგოგიკასთან

დაკავშირებული საქმიანობის არსებითი ცვლილებები. თუმცა, ყველა ინოვაციური პროცესების რეალიზაცია უმაღლესი განათლების სისტემაში უკავშირდება მთელ რიგ პრობლემებს. მათ შორის აუცილებელია აღინიშნოს:

- საჭირო ოდენობით ფინანსების არარსებობა;
- ხშირად მართვის უმაღლესი ორგანოების არაკომპეტენტურობა;
- უმაღლესი სასწავლო დაწესებულების ხელმძღვანელობის მხრიდან საგანმანათლებლო პროცესში ინოვაციური ტექნოლოგიების გამოყენებისადმი უყურადღებობა;
- კომპიუტერული ტექნიკითა და ელექტრონული საშუალებებით უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების არასაკმარისად აღჭურვა (ზოგიერთ სასწავლებელში არ არის სტაბილური ინტერნეტი, არასაკმარისია ელექტრონული მოწყობილობები, მეთოდური რეკომენდაციები პრაქტიკული და ლაბორატორიული სამუშაოების შესასრულებლად);
- უმაღლესი სასწავლებლების პროფესორ-მასწავლებელთა და თანამშრომელთა კონსერვატიზმი;
- უმაღლესი სასწავლებლების პროფესორ-მასწავლებელთა და თანამშრომელთა არასაკმარისი კვალიფიკაცია საინფორმაციო კომუნიკაციური ტექნოლოგიების სფეროში.

დასკვნა

თანამედროვე განათლების სისტემაში ინოვაციებისაგან თავის არიდების ძირითადი მიზეზი მდგომარეობს იმაში, რომ თითქოს იქმნება ცოცხალი შრომის ძირითადი საშუალებებით ჩანაცვლებით საფრთხე. უნდა გვახსოვდეს, რომ ეს ტექნო-

ლოგიები ძირითად გავლენას ახდენენ არა იმდენად სამუშაო ადგილების რაოდენობაზე, რამდენადაც შრომის ხარისხის (იცვლება მისი ორგანიზაცია, შინაარსი და მომუშავეს კვალიფიკაციისადმი მოთხოვნები) მოთხოვნაზე. მეტიც, ინოვაციური პოტენციალის მართვა მჭიდროდ უნდა უკავშირდებოდეს თანამშრომელთა შემოქმედებით საქმიანობას და ორგანიზაციისათვის სასურველი შედეგების მიღწევის მოტივაციას.

ინოვაციური საქმიანობის განვითარება უმაღლეს სასწავლებლებში არ უნდა იყოს მხოლოდ უნივერსიტეტების ადმინისტრაციის ზეწოლის შედეგი. უპირველეს ყოვლისა, ორიენტაცია უნდა გაკეთდეს ამ საქმიანობისათვის მოტივირების სისტემის ფორმირებაზე.

ლიტერატურა:

1. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე. საქართველოს კანონი „საგანმანათლებლო და სააღმზრდელო დაწესებულებების საქმიანობის ლიცენზირების შესახებ“ (<https://www.matsne.gov.ge/ka>)
2. ჩახაია, ლ. (2013) უმაღლესი განათლების და კვლევის დაფინანსება და ფინანსური მართვა. თბილისი, გვ. 8
3. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო ბოლონიის პროცესი <https://mes.gov.ge/index.php?lang=geo>
4. Абрамешин А.Е., Воронина Т.П., Молчанова О.П., Тихонова Е.А., Шленов Ю.В., Инновационный менеджмент: Учебник для вузов Под редакцией д-ра экон. наук, проф. О.П. Молчановой. / - М.: Вита-Пресс, 2001. - 272 с.

INNOVATIONS IN THE EDUCATION SYSTEM AND RELATED TO IT PROBLEMS

Nana Lukhutashvili

Associate Professor of Akaki Tsereteli State University,

Associate Professor of Kutaisi University

Nana.lukhutashvili@unik.edu.ge

KEY WORDS: *System of education; innovative trends; Internet technologies; Computer training programs.*

J.E.L. classification: O3, I25

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.07>

For citation: Lukhutashvili N., (2023) Innovations in the education system and related to it problems (in Georgian). Economic Profile, Vol. 18, 2(26), p. 43-49. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.07>

Summary

The field of education has always represented and represents one of the innovative sectors of the economy, which literally determines the innovative activities of almost all other sectors, creates an innovative climate and a competitive environment in the country's economy. Introduction of changes (innovations) in the education system can be associated with:

- the improvement of the goal of the education system, teaching/learning methods, the form of organization and management system;
- the style of teaching activities and organizing the teaching-cognitive process;
- the knowledge monitoring system and the assessment of education level;
- the funding system;
- educational and methodological support;
- educational activities;
- the improvement of educational curricula;
- the activities of teachers and students.

In general, the essence of innovation in education consists in searching for new approaches of young generation to education and to its successful application. The basic types of the technologies, which are being actively introduced in the universities educational processes, and the application of which for teaching purposes, are being increasingly extended, include: Internet technologies; electronic mail technologies; computer education programs; Web-technologies; the Dean's electronic offices; e-learning, the mirror teaching methods and so on. In addition, focus should be shifted from problems relating to the implementation of technological changes in higher schools to those ones, which are directly related to the expected behaviors of teaching staff in higher education institutions. These problems include:

- **Creativity barrier.** Members of the teaching staff, who are accustomed to working with the old

programs, have no desire to make a difference, conduct training, take exams, develop, much less to spent money on all this. Mostly, they are hostile to all novelties in the educational system;

- **Conformism.** Lack of desire for development, the fear of looking out of place and ridiculous. Members of the teaching staff often refused to make the unusual educational decisions;
- **Trait anxiety.** Due to self-doubt, a lack of confidence in their own abilities, low self-esteem and because of fear in expressing their own views, some members of teaching staff are opposed to any change;
- **Rigidity of thinking.** Members of teaching staff holding rigidity to past positions feel that their views are the only right solution, which they see as irreversible. They are not eager to acquire new knowledge and skills.

The main reason for evasion of innovations in the modern education system consists in fact that with the appearance of new technologies and new devices, the question arises as to whether these means will replace living labor. However, we should remember that these technologies mainly impact not on the number of jobs, but on the quality requirement of labor.

For the support and development of innovative activities, the administration of the higher education institution should, first of all, take the formation of the motivation system for this activity as an orientation. Their task is to see these motives and use its possibilities to achieve the desired goals.

References:

1. The Legislative Herald of Georgia. Law of Georgia "On Licensing the Activities of Educational and Educational Institutions" (<https://www.matsne.gov.ge>);
2. Chakhaia, L. (2013) Financing and financial management of higher education and research. Tbilisi, p. 8.

3. Ministry of Education and Science. Bologna process <https://mes.gov.ge/index.php?lang=geo>
4. Абрамешин А.Е., Воронина Т.П., Молчанова О.П., Тихонова Е.А., Шленов Ю.В.,
Инновационный менеджмент: Учебник для вузов Под редакцией д-ра экон. наук, проф. О.П. Молчановой. / - М.: Вита-Пресс, 2001. - 272 с.

საინვესტიციო გარემოს შეფასების აქტუალური საკითხები

რამინ ცინარიძე

ბიზნესის მართვის დოქტორი, ასოც. პროფესორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ბათუმი, საქართველო. ramin.tsinaridze@bsu.edu.ge

გიორგი აბუსელიძე

ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ბათუმი, საქართველო. george.abuselidze@bsu.edu.ge

ლაშა ბერიძე

ბიზნეს ადმინისტრირების დოქტორი, პროფესორი,
წმინდა ტბელ აბუსერისძეს სასწავლო უნივერსიტეტი
ხულო, საქართველო. lashalasha0103@gmail.com

საკვანძო სიტყვები: ინვესტიციები, საინვესტიციო გარემო, საინვესტიციო კლიმატი, ეკონომიკური განვითარება.

JEL classification: E22; F21; G11; H54; O16; R42 **DOI:** <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.02>

ციტირებისთვის: ცინარიძე რ., აბუსელიძე გ., ბერიძე ლ., (2023) საინვესტიციო გარემოს, როგორც ეკონომიკური ზრდის ფაქტორის შეფასების მეთოდოლოგიური საკითხები. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 2(26), 50-62. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.02>

ანოტაცია. ქვეყნის საინვესტიციო ურთიერთობების ოპტიმიზაციისათვის აუცილებელია საინვესტიციო საქმიანობის სწორი შეფასების სისტემის დანერგვა, სახელწიფოს მხრიდან ისეთი ქმედითი ღონისძიებების დაგეგმვა და გატარება, რომელიც ხელს შეუწყობს საინვესტიციო გარემოში არსებული ხარვეზების აღმოფხვრას, მის გაუმჯობესებასა და ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდას. ქვეყნის ეკონომიკური ზრდისათვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია ჯანსაღი საინვესტიციო გარემო, რაც განსაკუთრებით აქტუალური გახდა თანამედროვე გლობალური გამოწვევების ფონზე. მასადაამე, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებით წარმოებული საქმიანობა წარმოადგენს გლობალური ბიზნეს ურთიერთობის ფორმას, რომელიც ღია საბაზრო ეკონომიკის მასტიმულირებელი ფაქტორის განუყოფელი ნაწილია.

უცხოურ და ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში საინვესტიციო გარემოს არსისა და მისი შეფასების მეთოდოლოგიური საკითხების ვართოდ განხილვის მიუხედავად, ის განსაკუთრებით აქტუალური გახდა კოვიდ-პანდემიის კრიზისის, მოგვიანებით კი რუსეთ-უკრაინის საომარი კონფლიქტის შემდეგ. ბოლო წლებში ჩამოყალიბებული ტენდენციის მიხედვით, მსოფლიო ქვეყნების ეროვნული ეკონომიკური სისტემა, განსაკუთრებით განვითარებად ქვეყნებში, მიმართულია ინვესტიციათა ნაკადების ზრდისკენ. ეს ტენდენცია სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი გახდა პოსტკოვიდური პერიოდის ეკონომიკის რეაბილიტაცია და განვითარებისათვის. საქართველოს ეკონომიკის განვითარებისა და მოდერნიზაციისთვის აუცილებელია პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შესაძლებლობების მაქსიმალური გამოყენება და შესაბამისი გარემოს შექმნა, რაც განსაზღვრავს ამ პროცესის ეფექტიანობას.

კვლევის ამოცანა არის საქართველოში თანამედროვე ეტაპზე არსებული საინვესტიციო გარემოს, როგორც თეორიულ-მეთოდოლოგიური, ისე პრაგმატული ხასიათის ასპექტების გამოვლენა. კვლევის შედეგების საფუძველზე წინადადებებისა და რეკომენდაციების ფორმირება.

კვლევის ამოცანა არის საქართველოში თანამედროვე ეტაპზე არსებული საინვესტიციო გარემოს, როგორც თეორიულ-მეთოდოლოგიური, ისე პრაგმატული ხასიათის ასპექტების გამოვლენა. კვლევის შედეგების საფუძველზე წინადადებებისა და რეკომენდაციების ფორმირება.

ბა ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაში საინვესტიციო კლიმატის როლის შესახებ.

კვლევის საგანს წარმოადგენს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და მისი მნიშვნელობა მიმღები ქვეყნის ეკონომიკური ზრდისთვის. კვლევის ობიექტს წარმოადგენს საინვესტიციო კლიმატი და უცხოური ინვესტიციების როლი მისი გაუმჯობესების პროცესში.

შესავალი

ეროვნული ეკონომიკის მდგრადი და უსაფრთხო განვითარების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი არის ეკონომიკაში საინვესტიციო რესურსების არსებობის დონე, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისათვის ხელსაყრელი კლიმატისა და მათი ეფექტიანი გამოყენების მექანიზმების ჩამოყალიბება. განვითარებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნების პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ეკონომიკური განვითარების, ეკონომიკური ზრდის მისაღები პარამეტრების უზრუნველყოფაში უმნიშვნელოვანესი როლი ინვესტიციებმა უნდა შეასრულონ. ამიტომ, ინვესტიციები ეკონომიკური ზრდის ერთ-ერთ ფაქტორად არის წარმოდგენილი.

საინვესტიციო გარემო (კლიმატი), როგორც ეკონომიკური კატეგორია, წარმოადგენს ეკონომიკურ-გეოგრაფიული, სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკურ-სამართლებრივი, გეოპოლიტიკურ-ეკოლოგიური ურთიერთობების ფართო სისტემას. იგი ყალიბდება მჭიდროდ დაკავშირებული პროცესების და მოვლენების ზეგავლენით მართვის მაკრო, მეზო თუ მიკრო დონეზე და ახდენს მყარი ინვესტიციური მოტივების წარმოშობას.

საქართველოში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და მისი შეფარდება მშპ-სთან ხშირად გამოიყენება ქვეყნის საინვესტიციო კლიმატისა და კონკურენტუნარიანობის საზომად. ბლომსტორის (Blomstrom,

M., Kokko, A., 1998) თანახმად განვითარებული ქვეყნები პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მეშვეობით ახერხებენ მსოფლიო ბაზარზე კონკურენტუნარიანი პროდუქციის ექსპორტს. ინვესტიციები ადამიანურ განვითარებასთან მჭიდრო ურთიერთკავშირია (Colen Liesbeth, Miet Maertens, Johan Swinnen, 2008), უშუალოდ უზრუნველყოფენ კაცობრიობის ეკონომიკურ ზრდას და პროგრესს.

ძირითადი ნაწილი

მსოფლიო გამოცდილების მიხედვით, ბევრმა ქვეყანამ, რომლებიც გარდამავალ ეტაპზე იმყოფებოდა, ეკონომიკურ სიძლიერეს ინვესტიციების ზრდის შედეგად მიაღწია. ეროვნული ეკონომიკის მოდერნიზაცია, ინვესტიციების ზრდა დამოკიდებულია ხელსაყრელი, რაციონალური საინვესტიციო გარემოს შექმნაზე, რაც გულისხმობს იმ ფაქტორების ერთობლიობას, რომლებიც კომპანიებს აძლევს შესაძლებლობებს, სტიმულებს კაპიტალის ავანსირების გზით გააფართოვონ საქმიანობის სფეროები, ბიზნესის მასშტაბები. საქართველოსთვის ასევე მნიშვნელოვან როლს ასრულებს უცხოური კაპიტალი, რომელიც არის ახალი ტექნოლოგიების დანერგვის, თანამედროვე მართვის მეთოდების გამოყენების და ადგილობრივი ინოვაციური პროექტების განხორციელების მთავარი საშუალება. უცხოური ინვესტიციები ასევე შესაძლებელია გახდეს ადგილობრივი ინვესტიციებისთვის მამოტივირებელი ფაქტორი და ხელი შეუწყოს ჯანსაღ კონკურენციას (Tsinaridze, R., Makharadze, N., 2023). საუკეთესო, რაციონალური საინვესტიციო გარემო იწვევს ინვესტიციების დიდი ოდენობით მოზიდვას. თავის მხრივ, ინვესტიციები ასრულებს კატალიზატორის როლს ეკონომიკური ზრდისათვის, განვითარებისათვის, ის განსაკუთრებით ეფექ-

ტიანია განვითარებად ქვეყნებში (Barry P. Bosworth, Susan M. Collins and Carmen M. Reinhart, 1999), (YOEL HECHT, ASSAF RAZIN, NITZAN, GAD SHINAR, 2004). ეკონომიკური ზრდის, განვითარების მისაღები დონე და მიღწეული მიკრო, მაკროეკონომიკური პირობები, თავის მხრივ, აუცილებელია ინვესტიციური აქტიურობისთვის. ყოველივე ეს ხელს უწყობს სამამულო საქონელმწარმოებლების კონკურენტუნარიანობის და საბოლოო ჯამში მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებას.

მსოფლიო ქვეყნების საინვესტიციო მიმზიდველობის კომპლექსურ რეიტინგებს პერიოდულად აქვეყნებენ წამყვანი ეკონომიკური ჟურნალები, რომელთაგან ყველაზე პოპულარულად ითვლება „Euromoney“. აღნიშნული ჟურნალი წელიწადში ორჯერ (მარტში და სექტემბერში) აცნობს მკითხველს მსოფლიოს ქვეყნების საინვესტიციო რისკისა და საიმედოობის რეიტინგს 10 ბალანიანი სისტემით - საექსპერტო ანგარიშებით - ანალიტიკური გზით მიღებულ შედეგებს. საანალიზო მაჩვენებლად იყენებენ მაჩვენებელთა ცხრა ჯგუფს: ეკონომიკის ეფექტიანობა, პოლიტიკური რისკის დონე, ვალის მომსახურების მდგომარეობა, კრედიტუნარიანობა, საბანკო დაკრედიტების მისაწვდომობა, მოკლევადიანი ფინანსების მისაწვდომობა, გრძელვადიანი სასესხო კაპიტალის მისაწვდომობა, ფორსმაჟორული გარემოების წარმოქმნის ალბათობა (Euromoney, 2023).

საინვესტიციო გარემოს შეფასების მეთოდოლოგიის სრულყოფის თვალსაზრისით საყურადღებო პრაქტიკა აქვთ აშშ-სა და იაპონიას. აშშ-ში საინვესტიციო გარემოს შეფასების მიზნით ისეთი ფაქტორებიც გამოიყენება, როგორცაა ცალკეულ შტატებში ჩამოყალიბებული პოლიტიკური შეხედულებები და ეკოლოგიური მოძრა-

ობები. საინვესტიციო გარემოზე მოქმედი ფაქტორების ბაზაზე აქვეყნებენ ცალკეული შტატების მიხედვით „ყოველწლიურ სტატისტიკურ რუკას“, რომელიც შეიცავს ოთხ განზოგადებულ მაჩვენებელს. ეს მაჩვენებლებია: ინვესტიციების ეკონომიკური ეფექტიანობა, საქმიანი ქმედუნარიანობა, ტერიტორიის განვითარების პოტენციალი და საგადასახადო პოლიტიკის ძირითადი შემადგენლობები.

იაპონიაში დანერგილია საინვესტიციო გარემოს აღწერითი დახასიათება მისი რაოდენობრივი შეფასების გარეშე. აღნიშნული მეთოდები შედარებით მარტივია, თუმცა სუბიექტურობის ელემენტებსაც შეიცავს.

საინვესტიციო გარემოს შეფასების თეორიულ-მეთოდოლოგიური და პრაქტიკული მიმართულებით დომინირებს ძირითადად სამი მთავარი მიმდინარეობა.

პირველის მიხედვით საინვესტიციო გარემოს შეფასება ემყარება შემდეგ მაჩვენებელთა სისტემის ანალიზს: მშპ-ის, ეროვნული შემოსავლისა და სამრეწველო პროდუქციის წარმოების დინამიკა, ეროვნული შემოსავლის განაწილების დინამიკა და ერთობლივ საზოგადოებრივ პროდუქტში დაგროვებისა და მოხმარების თანაფარდობა, პრივატიზაციის მიმდინარეობა, საინვესტიციო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების მდგომარეობა, საინვესტიციო ბაზრის ცალკეული სახეების (მათ შორის საფონდო და ფულადი ბაზის) მდგომარეობა (ბასარია, რ., მესხია ი., 1995).

მეორე მიმდინარეობა ითვალისწინებს უამრავ ფაქტორთა ერთობლიობის შეფასებას, რომლებიც გავლენას ახდენენ საინვესტიციო გარემოზე. ეს ფაქტორები შვიდ გამსხვილებულ ბლოკებად არიან დაჯგუფებული, რომლებიც, თავის მხრივ, შეიცავენ მრავალ ფაქტორს.

მესამე მიდგომის მომხრეები საინვეს-

ტიციო გარემოს შემადგენელ ფაქტორებად განიხილავენ ორ ძირითად ვარიანტს: საინვესტიციო პოტენციალი და საინვესტიციო რისკი ან საინვესტიციო რისკი და სოციალურ-ეკონომიკური პოტენციალი (ქოქიაური, 2017).

პირველი ვარიანტის მიხედვით საინვესტიციო პოტენციალს აფასებენ მაკროეკონომიკური მახასიათებლების საფუძველზე, რომელიც შეიცავს: მოცემულ ტერიტორიაზე წარმოების ფაქტორების არსებობას (მათ შორის შრომით რესურსებს მათი საგანმანათლებლო დონის გათვალისწინებით), სამომხმარებლო მოთხოვნას, მოსახლეობის სამეურნეო საქმიანობის შედეგებს, მეცნიერების განვითარებისა და მისი მიღწევების დანერგვის დონეს, საბაზრო ეკონომიკის წამყვანი ინსტიტუტების განვითარებას, კომპლექსური ინფრასტრუქტურით უზრუნველყოფას (დათუნაშვილი, 2000).

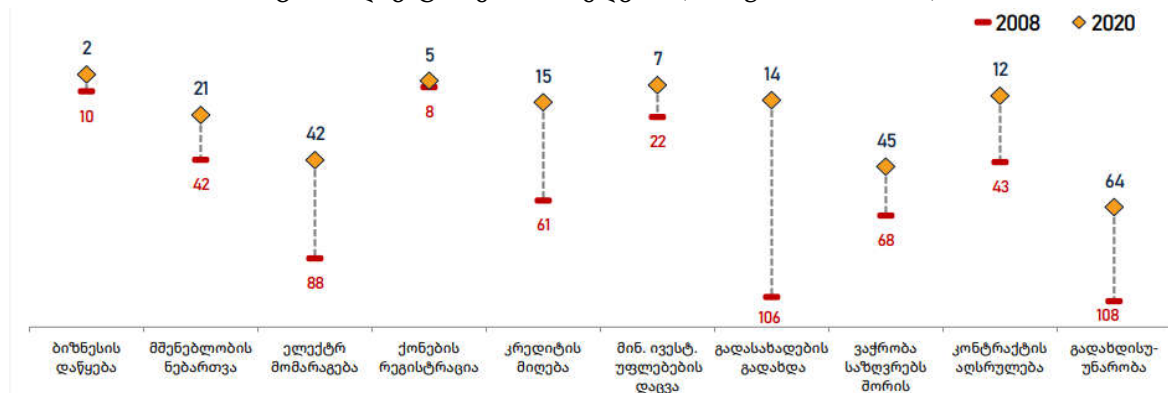
მეორე ვარიანტს საფუძველად უდევს საინვესტიციო გარემოს დონე რეგიონული საზოგადოებრივი სისტემის განვითარების თვალთახედვიდან. აქ სხვა უამრავ ფაქტორებს შორის ითვალისწინებენ: ადამიანურ

პოტენციალს, განვითარების მატერიალურ ბაზას, სოციალურ-პოლიტიკურ მდგომარეობასა და პოლიტიკური რისკის ფაქტორებს, ეკონომიკის მდგომარეობას და მისი მართვის დონეს (აბესაძე, 2002); (ქოქიაური ლ., ბებიაშვილი ნ., 2010).

განვიხილოთ საერთაშორისო სუვერენული და სარეიტინგო კომპანიების მიერ გამოქვეყნებული ანგარიშები საქართველოსთან მიმართებით. ასეთი წარმოდგენის დროს უნდა გამოიყოს და შეფასდეს განსაკუთრებით ისეთი სანდო ფაქტორები, რომლებსაც მნიშვნელოვანი ზეგავლენის მოხდენა შეუძლია ინვესტორის გადაწყვეტილებაზე, მაგალითად: Doing Business, მსოფლიო ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი, გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი.

Doing Business-ის მიერ გამოქვეყნებული ანგარიში და წარმოვადგინოთ ინფორმაცია შესაბამისი ინდიკატორების მიხედვით (დიაგრამა 1).

დიაგრამა 1. საინვესტიციო კლიმატი საქართველოში „Doing Business“-ის მიხედვით, პოზიცია ინდიკატორების მიხედვით (Doing Business, 2023)

ბოლო (2022 წელი) მონაცემების მიხედვით საერთო პოზიციის მიხედვით საქართველოს 190 ქვეყანას შორის მე-7 ადგილი უკავია, რაც უნდა შეფასდეს, როგორც

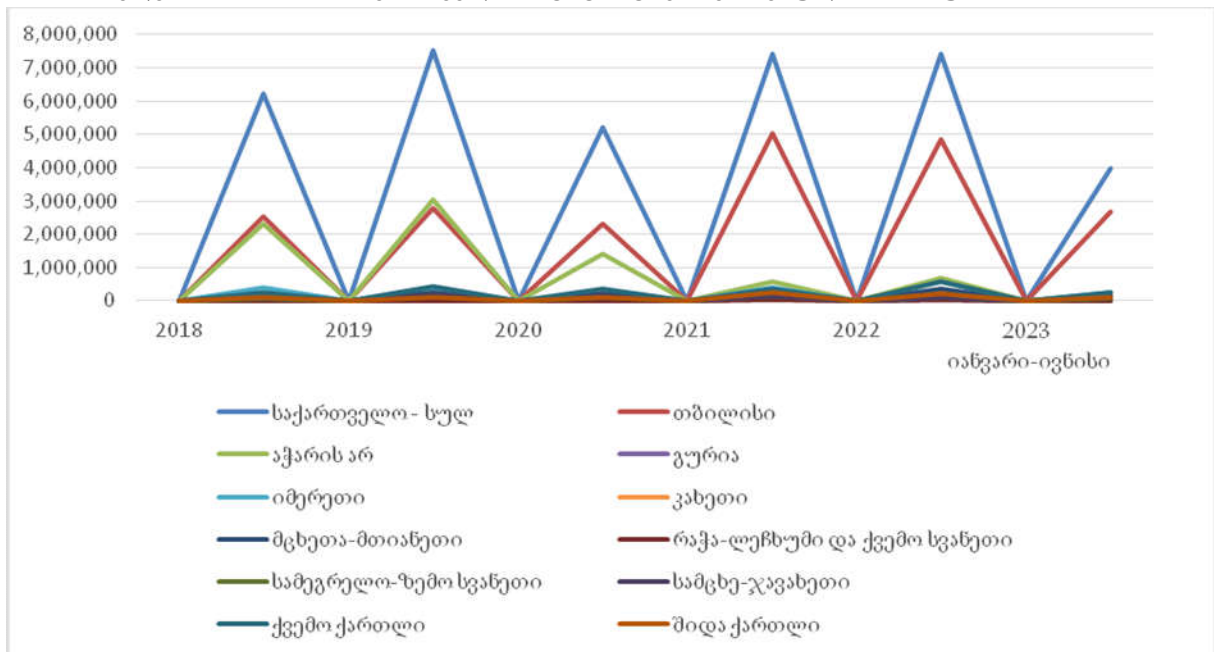
დადებითი შედეგი. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ კომპონენტების/ინდიკატორების მიხედვით საქართველოს უფიქსირდება ყველა კომპონენტში გაუმ-

ჯობებს შიშვენიერად ბოლო 12 წლის განმავლობაში, რაც ზოგადად მეტყველებს ბიზნეს გარემოს, მისი მარეგულირებელი თუ მასზე მოქმედი ფაქტორების რეგულირებაზე.

გამოწვევად რჩება გადახდისუნარიანობის კომპონენტი, აღნიშნული დაკავშირებულია ბიზნეს/საინვესტიციო საქმიანობის დახურვასთან, რაც ხშირად დროში გაწეული პროცესია და ინვესტიციებს უწევთ საწარმოს დახურვის ნაცვლად დაარეგისტრირონ ახალი საწარმოები. აღნიშნულის მოსაწესრიგებლად სახელწმიფოს მხრიდან გატარებული იქნა რამდენიმე რეფორმა 2008, 2011, 2013 და 2018 წლებში, მაგრამ როგორც ჩანს (იხ. დიაგრამა.1) მდგომარეობა არ არის სახარბიელო.

ასევე შედარებით ცუდი პოზიცია ფიქსირდება ელექტრო მომარაგებისა და მშენებლობის ნებართვის ინდიკატორების პოზიციებთან მიმართებით. ორივე ინდიკატორის შეფასების ძირითად ელემენტებს წარმოადგენს დრო და რა თქმა უნდა დანახარჯი, სამწუხაროდ განაშენიანების გეგმების არ არსებობა ძირითადი საინვესტიციო ქალაქების მიმართ კიდევ უფრო ართულებს მშენებლობის მიღების ნებართვის ვადებს, მაგალითად, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიხედვით აჭარის რეგიონი 2018-2019 წლებში გაცემული მშენებლობის ნებართვების მიხედვით მეორე პოზიციას იკავებდა თბილისის შემდეგ, ხოლო 2020 წლიდან მე-4-5 პოზიციას იკავებს. ეს ქალაქ ბათუმის მერიის მიერ გამოცხადებული კონკურსის შედეგია, რომლითაც უნდა მომზადდეს ქალაქ ბათუმის განაშენიანების გეგმა, ხოლო განაშენიანების გეგმის მომზადების დროს ნებართვების გაცემა ნაწილობრივ შეჩერებულია (ყოველ შემთხვევაში ასეთი შეჩერების საფუძველი კანონმდებლობითაა გათვალისწინებული).

დიაგრამა 2. ინფორმაცია მშენებლობაზე გაცემული ნებართვების შესახებ, რეგიონების მიხედვით 2018-2022 (საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, 2023)

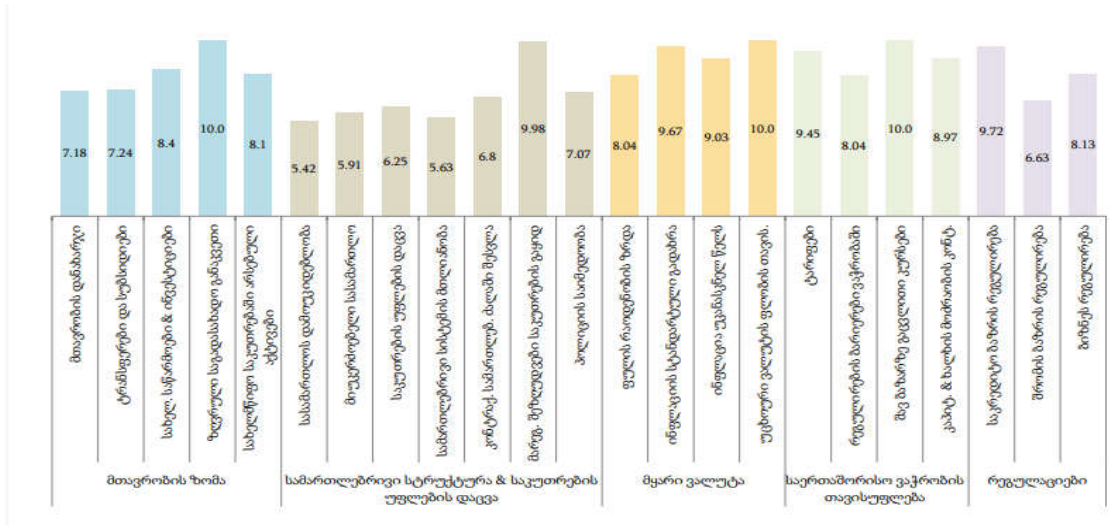

მეტი სიცხადისათვის საქართველოს-თან მიმართებით განვიხილოთ მსოფლიო ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი კომპონენტების მიხედვით (დიაგრამა 3).

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველო ამ ინდექსით მსოფლიოში მე-5 ადგილზეა, მაგრამ შედარებით დაბალი ქულები ფიქსირდება სამართლებრივი სტრუქტურისა და საკუთრების უფლების დაცვის ინდიკატორში. აქ სასამართლო დამოუკიდებლობასა და მიუკერძოებელ სასამართლოს ყველაზე დაბალი ქულები უფიქსირდება (5.42 და 5.91), რაც დადებითად არ აისახება ინვესტორის გადაწყვეტილებაზე, რამეთუ უფლების დაცვისა და რელიზაციის გარანტიებს სწორედ დამო-

უკიდებელი და სამართლიანი სასამართლო უნდა ქმნიდეს (აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მსოფლიო ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი გამოქვეყნებულია 2021 წელს, სადაც ასახულია 2019 წლის პერიოდი). საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესების თვალსაზრისით აუცილებელია ქვეყანაში არსებობდეს მიუკერძოებელი და სამართლიანი მართლმსაჯულების სისტემა, რომელიც კანონის უზენაესობის პრინციპზე იქნება დაფუძნებული. აღნიშნულ გარემოებას ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად ასახელებენ საქართველოს სტრატეგიული პარტნიორებიც (Tsinaridze, R., Rzhvadze G, 2023).

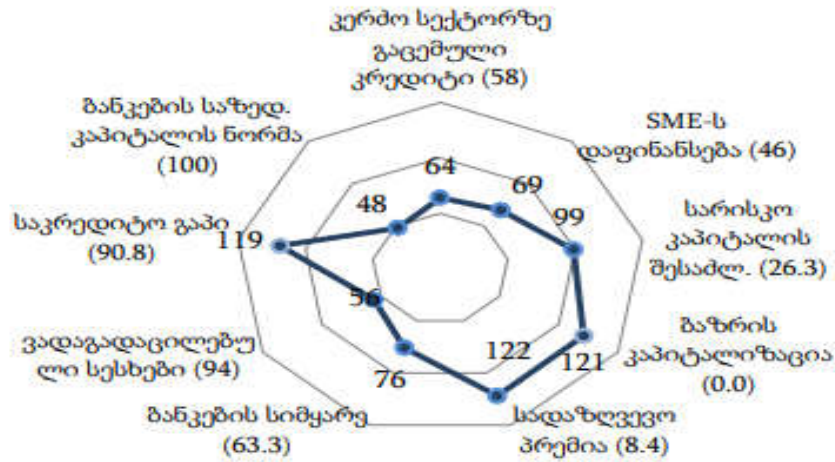
დიაგრამა 3. მსოფლიო ეკონომიკური თავისუფლება, საქართველოს ქულები ინდიკატორების მიხედვით, 2021 (მსოფლიო ეკონომიკური თავისუფლება, 2023)

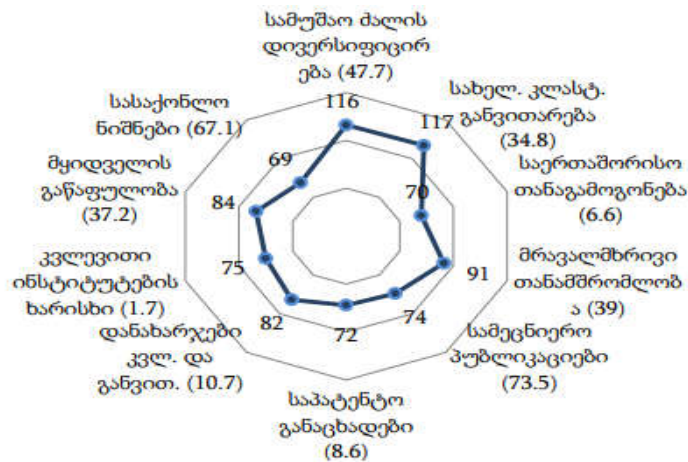
ასევე, საკმაოდ მნიშვნელოვან წარმოდგენებს საინვესტიციო გარემოზე გვაძლევს გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი (GCI), რომელიც შეიცავს 4 მიმართულებას 98 კომპონენტის მიხედვით, ყველა ამ კომპონენტის განხილვა შეუძლებელი იქნება, მაგრამ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ ინდექსით საქართველო 2018 წელს

მსოფლიოში 66-ე ადგილზეა. გამოვყოთ რამდენიმე მიმართულება თავისი კომპონენტების მიხედვით, სადაც ყველაზე დაბალი შეფასებები აქვს საქართველოს, ესენია: ფინანსური სისტემა 88-ე პოზიცია, ინოვაციური უნარ-ჩვევები 85-ე პოზიცია (დიაგრამა 4, 5). (გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი, 2023)

დიაგრამა 4. ფინანსური სისტემა - ქულა 54.1 (88-ე პოზიცია)

დიაგრამა 5. ინოვაციური უნარ-ჩვევები 32.7 ქულა (85-ე პოზიცია)

თანამედროვე ინვესტიციების მიმართულების ერთ-ერთ განსაკუთრებულ მოთხოვნას წარმოადგენს ქვეყანაში არსებული სამეცნიერო-ტექნოლოგიური უნარ-ჩვევების არსებობა, რომელიც პირდაპირ არის დაკავშირებული ინტელექტუალური და საპატენტო დარგების განვითარებასთან. ყურადღება უნდა გამახვილდეს შემდეგ კომპონენტებზე - კვლევითი ინსტიტუტების ხარისხი, დანახარჯები კვლევასა და განვითარებაზე, ასევე საერთაშორისო თანამოგონება, რაშიც საქართველოს მაღლიან დაბალი ქულები უფიქსირდება (მაქსიმალური 10.7 ქულა), მაშინ, როცა თანამედროვე სამყაროში ინვესტიციების გარე-

მოს ფორმირების ერთ-ერთ ძირითად კომპონენტს სწორედ ეს მიმართულება წარმოადგენს. ამ მხრივ სახელმწიფოს მართლაც ბევრი რეფორმის გატარება მოუწევს.

დადებითი მხარეების მიუხედავად, ზემოთ ჩამოთვლილი მაჩვენებლები შეიცავენ მთელ რიგ უარყოფით მომენტებს, რომლებიც ამწიფებენ, ზოგჯერ შეუძლებელსაა კი ხდიან მათ პრაქტიკულ გამოყენებას. უარყოფით მომენტებს შორის, უწინარეს ყოვლისა, უნდა დასახელდეს მაჩვენებელთა სიმრავლე და მათი მოპოვების, დამუშავების სირთულე, მაღალი შრომატევადობა. საინვესტიციო გარემოს შეფასებას ართულებს და მიღებულ შედეგებს არასაიმედოდ

აქცევს ცალკეულ მეთოდიკებში სხვადასხვა ბლოკებში ჩართული რიგი მაჩვენებლების განმეორება. ამას ისიც ემატება, რომ ყოველი ცალკეული მაჩვენებელი, ან მაჩვენებელთა სისტემა, უმეტესწილად ეფუძნება რა დარგობრივი სიდიდეების ანალიზს და განზოგადებას, რომლებიც, როგორც წესი, ყალიბდებიან რიგი თავისებურებების ზემოქმედების შედეგად, თავისთავში ასახვენ სწორედ მათი დინამიკის კანონზომიერებას, შესაბამისად დარგობრივი და არა მთლიანი სახელმწიფოებრივი, ან რეგიონული ინვესტიციური გარემოს ფორმირებას.

სწორედ ამის გამო იზრდება შესაძლებლობა იმისა, რომ მაგალითად, ერთი რომელიმე მაჩვენებლის (მაჩვენებელთა ჯგუფის) მიხედვით ესა თუ ის ქვეყანა (რეგიონი) მივაკუთვნოთ ხელსაყრელი ინვესტიციების ზონას, ხოლო მეორე მაჩვენებლის (მაჩვენებელთა ნაკრების) მიხედვით – არახელსაყრელს. ასეთი მდგომარეობა არ გვადლევს იმის საფუძველს, რომ საბოლოო დასკვნა გამოვიტანოთ მაჩვენებელთა ისეთი ერთობლიობითაც კი, როგორცაა ინვესტიციების მოცულობის დაცემა, კაპიტალური დაბანდებების ტექნოლოგიური დარგობრივი სტრუქტურა, მოსახლეობის განწყობა მთავრობის მიმართ და სხვა.

ცალკე უნდა აღინიშნოს შემოთავაზებულ მეთოდიკებში მაჩვენებელთა ჩართვის მიზნით მათ მისაღებად ჩატარებული ძვირადღირებული გამოკითხვები, გამოკვლევები, რომლებშიც მრავალრიცხოვან ექსპერტთა ჯგუფები მონაწილეობენ და სხვა.

დასკვნა

საინვესტიციო გარემოს შეფასებისას თეორიულ-მეთოდოლოგიური მიდგომების გარდა გათვალისწინებული უნდა იქნეს მოცემული ქვეყნის, რეგიონის სივრცეზე არსებული ტრადიციული ფაქტორებიც,

რომლებიც ხშირ შემთხვევაში უარყოფითად ზემოქმედებენ ინვესტიციური პროცესების მსვლელობაზე და ამ სივრცეში ეკონომიკური რეფორმების შედეგებზე. მხედველობაში გვაქვს ცალკეულ სახელმწიფოების გლობალური პოლიტიკურ-ეკონომიკური ინტერესები ამა თუ იმ ქვეყნის მიმართ, საომარი კონფლიქტები, მეზობელი ქვეყნების ეკონომიკაზე დამოკიდებულება, ბაზარის მცირე ტევადობა და ორიენტირება მხოლოდ საექსპორტო პროდუქციის წარმოებაზე და სხვა.

უცხოურ კაპიტალზე დაყრდნობა სრულიადაც არ ნიშნავს სამამულო ინვესტორთა იგნორირებას, მათ ფინანსური შესაძლებლობის შეზღუდვას. ეკონომიკის იმ სექტორში, სადაც ადგილობრივ ინვესტორებს შესწევთ უნარი აამოქმედონ წარმოება, უპირატესობა მათ უნდა მიენიჭოთ, მაგრამ არ შეიძლება იმის დავიწყებაც, რომ მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ინვესტიციების რაოდენობა, არამედ მათი ხარისხი. უცხოური ინვესტიციები კი ეს არის უმთავრესად ახალი ტექნოლოგიები, ინოვაციები, უფრო სრულყოფილი მართვის სისტემები, პროდუქციის მაღალი ხარისხი.

უცხოური კაპიტალისათვის მომგებიანი ე.წ. სპეციალიზაციის გავლენით საქართველოში უპირატესად ვითარდება შრომატევადი და არა მეცნიერება და კაპიტალტევადი დარგები, რადგან უცხოური კაპიტალი, ძირითადად კვლავ იაფი მუშახელისა და ბუნებრივი რესურსების გამო შემოდის ჩვენს ქვეყანაში.

საერთო შეფასებით საქართველოში მიმდინარე რეფორმების განვლილი პერიოდის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ დღეს ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემოს ფორმირება ისევ და ისევ გადაუდებელ ამოცანას წარმოადგენს და სახელმწიფო ინვესტიციური პოლიტიკის განხორციელებაში შეტა-

ნილი ცვლილებები შეიძლება შევავსოთ, როგორც დადებითი მოვლენა, რომელიც გამოხატავს პრაქტიკაში ინვესტიციების საბაზრო პრინციპების რეალიზებას.

ვფიქრობთ, საქართველოში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების სტიმულირების პროცესში, პრიორიტეტული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს არა რომელიმე მასტიმულირებელ ფორმას, არამედ ქვეყანაში ხელსაყრელ საინვესტიციო გარემოს ფორმირებას, რომელიც მრავალ სოციალურ, ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ფაქტორზეა დამოკიდებული. თანაც უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის პერსპექტივების ანალიზის დროს აუცილებელია სამამულო დამზოგველთა, საინვესტიციო შესაძლებლობათა და საინვესტიციო პროცესში მათი როლის შეფასება.

საქართველოში ინვესტიციური ურთიერთობების მოწესრიგება, ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემოს შექმნა, საერთოდ საინვესტიციო საქმიანობის შეფასების სწორი სისტემის განვითარება, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა და ეფექტიანი დაბანდება, ინვესტიციების ბაზრის სწორი ფუნქციონირება, ინვესტიციური ბანკების შექმნა და სხვა აქტუალური საკითხების კვლევა ერთგვარი წინგადადგმური ნაბიჯი იქნება საინვესტიციო საქმიანობაში არსებული პრობლემების დაძლევის გზაზე.

ლიტერატურა:

1. Barry P. Bosworth, Susan M. Collins and Carmen M. Reinhart. (1999). Capital Flows to Developing Economies: Implications for Saving and Investment. *Brookings Papers on Economic Activity*, 143-180 (38 pages).
2. Blomstrom, M., Kokko, A. (1998). Multinational corporations and spillovers. *Journal of economic Surveys*, 12, 247-277.
3. Colen Liesbeth, Miet Maertens, Johan Swinnen. (2008). Foreign direct investment as an engine for economic growth and human development: A review of the arguments and empirical evidence.

- Leuven Centre for Global Governance Studies*, 70-115.
4. Doing Business. (2023, October 16). *საქართველო საერთაშორისო რეიტინგებში*. Retrieved from საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო: https://www.economy.ge/uploads/publications/economy_6079862260fa6b33358960.32473667.pdf
 5. Euromoney. (2023, 10 18). *Euromoney - surveys*. Retrieved from www.euromoney.com: <https://www.euromoney.com/surveys>
 6. Tsinaridze, R., Makharadze, N. (2023). The role of foreign direct investment in the national economy and correlation analysis. *Access to science, business, innovation in digital economy*, ACCESS Press, [https://doi.org/10.46656/access.2023.4.1\(4\)](https://doi.org/10.46656/access.2023.4.1(4)), 41.
 7. Tsinaridze, R., Rzhvadze G. (2023). Foreign Direct Investments in the Conditions of the COVID-19 Pandemic: Georgia-EU Relations. *Innovative Economics and Management*, 10(1), 48-65. <https://doi.org/10.46361/2449-2604.10.1.2023.48-65>, 62.
 8. YOEL HECHT, ASSAF RAZIN, NITZAN, GAD SHINAR. (2004). INTERACTIONS BETWEEN CAPITAL INFLOWS AND DOMESTIC. *Israel Economic Review Vol. 2, No. 2*, 1-14.
 9. აბესაძე, რ. (2002). *ეკონომიკური რეფორმების განხორციელების ძირითადი შედეგები და მომავლის ამოცანები საქართველოში*. თბილისი: საბაზრო ეკონომიკის განვითარების პრობლემები საქართველოში. ტ. II.
 10. ბასარია, რ., მესხია ი. . (1995). *გარდამავალი პერიოდის მაკროეკონომიკური პრობლემები*. თბილისი.
 11. გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი. (2023, October 16). *გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი, 2018*. Retrieved from ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო: https://www.economy.ge/uploads/files/2017/reitingerbi/gci_2018_1_geo.pdf
 12. დათუნაშვილი, ლ. (2000). *საინვესტიციო კლიმატი საქართველოში*. თბილისი: საბაზრო ეკონომიკის განვითარების პრობლემები საქართველოში. ტ. I.
 13. მსოფლიო ეკონომიკური თავისუფლება. (2023, October 16). *საქართველო მსოფლიო რეიტინგებში*. Retrieved from ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო: https://www.economy.ge/uploads/files/2017/reitingerbi/2022/ratings_2022_geo_6_06_22.pdf
 14. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. (2023, October 16). *ინფორმაცია მშენებლობაზე გაცემული ნებართვებისა და*

ექსპლუატაციაში მიღებული ობიექტების შესახებ. Retrieved from საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/621/informatsia-msheneblobaze-gatsemulinebartvebisa-da-ekspluatatsiashi-mighebuli-obiektbis-shesakheb>

15. ქოქიაური ლ., ბეზიაშვილი ნ. (2010). საინვესტიციო პროექტები - თეორია, ანალიზი. თბილისი: თსუ გამომცემლობა.
16. ქოქიაური, ლ. (2017). უცხოური ინვესტიციები. თბილისი: საფინანსო-საინვესტიციო პოლიტიკისა და სტრატეგიის ფონდი.

ACTUAL ISSUES OF ASSESSMENT OF THE INVESTMENT ENVIRONMENT

Ramin Tsinaridze

Doctor of Business Management, Assoc. professor, Batumi Shota Rustaveli State University, Batumi, Georgia. ramin.tsinaridze@bsu.edu.ge

George Abuselidze

Doctor of Economics, professor, Batumi Shota Rustaveli State University, Batumi, Georgia. george.abuselidze@bsu.edu.ge

Lasha Beridze

Doctor of Business Administration, professor St. Tbel Abuserisdze University, Khulo, Georgia. lashalasha0103@gmail.com

Key words: investments, investment environment, investment climate, economic development.
JEL classification: E22; F21; G11; H54; O16; R42 DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.02>

For Citation: Tsinaridze R., Abuselidze G., Beridze L., (2023) Methodological issues of assessment of the investment environment as a factor of economic growth (in Georgian). *Economic Profile*, vol. 18, 2(26), pp. 50-62. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.02>

Summary

One of the most important factors of the sustainable and safe development of the national economy is the availability of investment resources in the economy, the establishment of a favorable climate for attracting foreign investments and the mechanisms of their effective use. The practice of countries with developing economies shows that investments should play the most important role in ensuring acceptable parameters of economic development and economic growth, that's why investments Countries are considered as one of the factors of economic growth.

Investment environment (climate), as an economic category, represents a wide system of economic-geographic, socio-economic, political-legal, geopolitical-ecological relations. It is formed by the influence of closely related processes and events at the macro, meso or micro level of management and generates strong investment motives.

Foreign direct investment in Georgia and its ratio to GDP are often used as a measure of the country's investment climate and competitiveness. According to Blomstrom, developing countries are able to export competitive products to the world market through direct foreign investments. Investments are closely related to human development, directly ensuring the economic growth and progress of mankind.

According to world experience, many

countries in transition have achieved economic strength as a result of increased investment. The modernization of the national economy, the growth of investments depends on the creation of a favorable, rational investment environment, which means a combination of factors that give companies opportunities, incentives to expand the fields of activity, the scale of business through the advancement of capital. Foreign capital also plays an important role for Georgia, which is the main means of introducing new technologies, using modern management methods and implementing local innovative projects. Foreign investment can also become a motivating factor for local investment and promote healthy competition and the absence of monopoly. The best, rational investment environment leads to attracting large amounts of investment. On the other hand, investments play the role of a catalyst for economic growth and development, it is especially effective in developing countries.

Acceptable level of economic growth, development and achieved micro- and macro-economic conditions are necessary conditions for investment activity. All this contributes to raising the competitiveness of domestic goods producers and, ultimately, the standard of living of the population.

Complex ratings of investment attractiveness of world countries are periodically published by the leading economic magazines: "Euromoney", "Fortune", of which "Euromoney" is considered the most popular. Twice a year (in March and

September), the mentioned magazine informs the readers of the investment risk and reliability rating of the countries of the world with a 10-point system – by the expert reports and analytical results. Nine groups of indicators are used as analytical indicators: the efficiency of the economy, the level of political risk, the state of debt service, creditworthiness, the availability of bank lending, the availability of short-term finance, the availability of long-term loan capital, the probability of occurrence of force majeure circumstances.

In terms of perfecting the investment environment assessment methodology, the USA and Japan have noteworthy practices. In order to evaluate the investment environment in the US, such factors as political views and environmental movements formed in individual states are also used. On the basis of the factors affecting the investment environment, they publish the "annual statistical map" by individual states, which contains four generalized indicators. These indicators are: economic effectiveness of investments, business capacity, and development potential of the territory and the main components of tax policy. Based on the overall assessment of various rating and sovereign companies discussed in the paper, the analysis of the past period of ongoing reforms in Georgia shows that today the formation of a favorable investment environment is again and again an urgent task, and the changes made in the implementation of the state investment policy can be evaluated as a positive event that expresses the realization of the market principles of investments in practice, but it needs improvement and refinement. The various evaluations examined in the article also reveal common trends characterized by the weakness of the legal system (including the judiciary) and innovation.

We think that in the process of stimulating foreign direct investments in Georgia, priority should be given not to any form of stimulation, but to the formation of a favorable investment environment in the country, which depends on many social, economic and political factors. Moreover, during the analysis of the prospects of attracting foreign investments, it is necessary to evaluate the investment opportunities of domestic savers and their role in the investment process. The policy towards foreign investors is one of the main components of the state investment policy. The strong connection between measures to stimulate domestic investments and the attraction of foreign investments, the mutual influence of these two sources of economy and finance determines the feasibility of their complex study. Regulating investment relations in Georgia, creating a favorable investment environment, developing the right system for evaluating investment activities, attracting foreign investments and making effective investments, proper functioning of the investment market, creating investment banks and researching other relevant

issues will be a kind of forward step on the way to overcoming the problems in investment activities. .

The functioning of the state's economic complex is completely impossible without investments. Investments contribute to the realization of industrial, innovative and social projects, participate in the process of increasing the volume of production and increasing the efficiency of public production. In the conditions of state crisis, investments represent the most important means of structural transformation of social and production potential and its subordination to the market.

References:

1. Abesadze, R. (2002). The main results of the implementation of economic reforms and future tasks in Georgia. Tbilisi: Problems of market economy development in Georgia. Tom. II (in Georgian).
2. Basaria, R., Meskhiia I. . (1995). Macroeconomic problems of the transition period. Tbilisi (in Georgian)
3. Datunashvili, L. (2000). Investment climate in Georgia. Tbilisi: Problems of market economy development in Georgia. T. I. (in Georgian)
4. Kokiauri L., Bebiashvili N. (2010). Investment projects - theory, analysis. Tbilisi: TSU Publishing House (in Georgian).
5. Kokiauri, L. (2017). foreign investments. Tbilisi: Financial-Investment Policy and Strategy Fund (in Georgian).
6. Barry P. Bosworth, Susan M. Collins and Carmen M. Reinhart. (1999). Capital Flows to Developing Economies: Implications for Saving and Investment. Brookings Papers on Economic Activity, 143-180 (38 pages).
7. Blomstrom, M., Kokko, A. (1998). Multinational corporations and spillovers. Journal of economic Surveys, 12, 247-277.
8. Colen Liesbeth, Miet Maertens, Johan Swinnen. (2008). Foreign direct investment as an engine for economic growth and human development: A review of the arguments and empirical evidence. Leuven Centre for Global Governance Studies, 70-115.
9. Tsinaridze, R., Makharadze, N. (2023). The role of foreign direct investment in the national economy and correlation analysis. Access to science, business, innovation in digital economy, ACCESS Press, [https://doi.org/10.46656/access.2023.4.1\(4\)](https://doi.org/10.46656/access.2023.4.1(4)), 41.
10. Tsinaridze, R., Rzhvadze G. (2023). Foreign Direct Investments in the Conditions of the COVID-19 Pandemic: Georgia-EU Relations. *Innovative Economics and Management*, 10(1), 48-65. <https://doi.org/10.46361/2449-2604.10.1.2023.48-65>, 62.
11. YOEL HECHT, ASSAF RAZIN, NITZAN, GAD

- SHINAR. (2004). INTERACTIONS BETWEEN CAPITAL INFLOWS AND DOMESTIC. Israel Economic Review Vol. 2, No. 2, 1-14.
12. Euromoney. (2023, October 18). Euromoney - surveys. Retrieved from www.euromoney.com: <https://www.euromoney.com/surveys>
 13. Doing Business. (2023, October 16). Georgia in the international ratings. Retrieved from Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia: https://www.economy.ge/uploads/publications/economy_6079862260fa6b33358960.32473667.pdf
 14. Global Competitiveness Index. (2023, October 16). Global Competitiveness Index, 2018. Retrieved from Ministry of Economy and Sustainable Development: https://www.economy.ge/uploads/files/2017/reitingebi/2017/reitingebi/gci_2018_1_geo.pdf
 15. National Statistical Service of Georgia. (2023, October 16). Information about construction permits and objects put into operation. Retrieved from the National Statistical Service of Georgia: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/621/informatsia-msheneblobaze-gatsemulinebartvebisa-da-ekspluatatsiashi-mighebuli-obiektbis-shesakheb>
 16. World economic freedom. (2023, October 16). Georgia in the world rankings. Retrieved from the Ministry of Economy and Sustainable Development: https://www.economy.ge/uploads/files/2017/reitingebi/2022/ratings_2022_geo_6_06_22.pdf

OUTSOURCING AS AN ACTOR IN HUMAN RESOURCES MANAGEMENT

Jemal Mamaiashvili

Professor, Samtskhe-Javakheti State University, Georgia

mamaiashvilimamaia@mail.ru

KEY WORDS: *outsourcing; information technology; management; transaction.*

J.E.L. classification: M10, G3

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.06>

For citation: Mamaiashvili J., (2023) Outsourcing as an Actor in Human Resources Management. Economic Profile, Vol. 18, 2(26), p. 63-68. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.06>

Abstract

Among all other resources, Human Resources are the most relevant in increasing the efficiency of companies' operations. Currently, the attitude towards the role and importance of Human Resources has changed significantly. As the issue of using modern information technologies and thinking in global categories becomes more active, special emphasis is placed on relationships with that personnel who can offer innovations to company leaders. In fact, they constitute the main core of the intellectual capital of production. The purpose of the article is to analyze the role and place of information technologies in the management (including strategy) of Human Resources. The subject of the research is outsourcing in personnel management. When does a company turn to outsourcing? This is the main issue around which many discussions and scientific disputes have been and are being conducted today in the scientific space. Research on Human Resources outsourcing in Georgia is still scarce. This article is a modest attempt to fill this gap. As a result of the study, both general and case-specific factors of Human Resources management that are currently relevant for Georgia were identified.

INTRODUCTION. In general, outsourcing can be defined as the purchase of value-generating assets from external suppliers that were either previously made or could have been carried out (Ferner, 1997). Consequently, outsourcing Human Resources (HR) activities is the practice of transferring all or part of an organization's HR function to external providers (Adler, 2003). Another explanation (e.g. Harkins, Brown, & Sullivan 1995). Human Resources Management is defined as the philosophy, policies, procedures, and practices

related to the management of people in an organization. It is also seen as the totality of the organization's efforts to use people's skills/talents and creativity to achieve corporate goals. The effort to use available Human Resources is not the responsibility of only one department's managers. All managers, regardless of their profile, are involved in activities designed to ensure the effective use of employees to achieve organizational goals.

Human Resources managers are interested in human management in the organization, to achieve the enterprise goals and objectives. All other resources (such as monetary, materials, technology, and methods) are equally important, but the importance of Human Resources is of paramount importance because this factor gives life and dynamics to other factors of production. Organizational people provide the talents, skills, and efforts on which the successful performance of any organization critically depends. Currently, it is considerably evident that those organizations where people / Human Resources form the central focus of management are more successful. It is widely recognized in literature and practice that Human Resources are the most important asset of every organization. Effective management of these dynamic people contributes to the success of the organization (Inegbenebor, and Agbadudu, 1995).

HR outsourcing became popular in the early 1990s in Western Europe and the USA, where up to 90 percent of organizations used to outsource

HR functions (Brewster, Sparrow & Harris, 2005). However, in Georgia, the use of HR outsourcing has been and still is quite far behind this penetration rate. In addition, still fewer are both empirical and theoretical studies of Human Resources outsourcing in Georgia. The presented article aims to analyze the role of information technologies in Human Resources Management. The latter includes strategic HRM activities, Human Capital Management, Knowledge Management, Corporate Social Responsibility, organizational development, retrieval of Resources (workforce planning, selection/recruitment, and talent management), learning and development, job performance, and incentive management. Also Labor Relations, the welfare of employees, and the provision of services.

In today's ever-changing and innovative business environment, it is no longer enough to remain just competitive in the industry. Experienced executives aspire to achieve the goal of establishing a competitive advantage over competitors and continuing, to post increased profits every year. A separate variable that will help the CEO achieve this goal is adequate training, which strengthens authority and effective management of the workforce (Cole, 2002)

METHODS OF DATA ACQUISITION.

The issues of outsourcing Human Resources activities (HR) attracted the attention of many scientists (Becker, & Huselid (2006); (Elmuti, 2003); (Ferner, 1997); (Greer, Youngblood & Gray 1999); Harkins, Brown, & Sullivan, 1995), while the strategic management of Human Resources was formed, based on the synthesis of Human Resources management and strategic management (Wright & McMahan 1992); (Becker, & Huselid (2006); (Boxall, 1996) etc.

Popular search engines (<http://www.google.com>; <http://www.msn.com>; <http://www.search.aol.com>, etc.) as well as electronic scientific databases (Elsevier SCOPUS, Elsevier Science Direct, JSTOR, EBSCO, etc.) are used online. Various word-key

combinations were applied to collect data.

EXPOSURE OF THE MAIN PART. As mentioned above, among all other resources in improving the efficiency of the company functioning, Human Resources have great importance. Therefore, the views on Human Resources have significantly changed. Today, communication with new generation staff requires special attention, taking into account their potential. They have mastered the basics of information technologies, thinking in global categories. The new generation of staff can offer new proposals to production leadership. Staff production is the intellectual capital of an enterprise/institution. Production management should value employees with dignity and take into account their potential.

The organization's personnel policy can only be effective if the manager is properly trained. Any supervisor, including the **Information System Manager**, should be guided by the overall regularity of the employee's behavior in the organization. In the manager's professional training, serious attention should be paid to this aspect of qualifications working with people.

The training program for training managers of any profile reflects such special discipline as **Organizational Behavior**, as a special universal discipline (Maghradze, 2017).

If necessary, the manager himself/herself will provide information about his/her requirements. Under his/her instructions, assistants and referents regularly find information from various sources and provide it to their supervisor.

At the request of specialists involved in informatization, special courses are organized in companies. According to the current practice in Georgia, the knowledge gained can be deepened in the form of short seminars that are organized by the company to an external institution. The effect obtained from the training is possible to reimburse the costs incurred. The training program can be considered successful if experts are invited from outside and specialists of the firm can perform at these seminars.

Mid-level managers are responsible for

introducing new information technologies with the practice established in Georgia. Especially when distributed information processing systems are being introduced into the information system and structures of enterprises. Even technically and technologically quite successful systems are doomed to failure if humans do not use them. Personnel Management is essential in any company (Maghradze, 2017).

People represent the main value of the company. Its potential is almost inexhaustible. Among the resources available in the enterprise (material, financial, informational, human), the most relevant is Human Resources. Since they ensure the fulfillment of planned work and the implementation of the developed goals. HR management should take into account all the trifles of human life.

United Nations Human Resources Management Programs (Human Resources Management..., 2013) allow not only to effectively manage labor resources and capital but also to obtain individual and corporate information. In many cases, automation of Personnel Management is associated with the task of calculating labor and wages. The success of any company depends on how efficiently the Personnel Management Department works, the main purpose of which is to attract, fasten, correctly distribute and use the necessary specialists for the enterprise. Therefore, when developing an automated company management system, special attention should be paid to the development of Labor Resources Management software, which should provide:

- * Obtaining operational analytical information about personnel and making reasoned decisions;
- * Planning and analysis of costs incurred in staff maintenance;
- * Organization of business processes of Personnel Management and Prevention of duplication of the same data in the system;
- * Maintenance of staff accounting, following the law and avoiding financial sanctions from fiscal institutions.

The classification of software products for the automation of Personnel Management in the information technology market is, as follows:

- * Specialized systems for accounting of personnel.
- * Multi-Functional Expert Systems;
- * Personnel Management Complex;
- * Prospects for the development of the world market for automated Personnel Management (Maghradze, 2017).

As a separate issue, we should highlight the social effect of using the HR system. The latter is even manifested in:

- * Personal accounting of the pension fund of the enterprise's employees;
- * Production of the labor history of each employee of an enterprise;
- * Preparation of reserves of leadership personnel and promotion of prospective employees.

DISCUSSION AND CONCLUSIONS.

Although outsourcing as an alternative has long gained a foothold in the market, often this term still leaves uncertainty. In this article, I have tried to explain the importance of outsourcing in HR management and its purpose. Simply put, outsourcing is the receipt of the necessary services for a company from an external source. For example, when a company needs advertising to increase sales, it chooses one of two main alternatives:

- 1) Hiring an internal specialist who, using the resources available in the company and his knowledge, will try to create quality and effective advertising; or
- 2) Hiring an external advertising company that advertises the company for a certain fee. Likewise, in accounting when a company needs an accountant, for example, to file tax returns and record the company's transactions, it chooses between the same two alternatives:
 - a) Hire an internal accountant; or
 - b) Hire an accounting company to obtain accounting services.

Over time, outsourcing becomes an increasingly popular alternative compared to attracting internal specialists. The main reason for this is that, no matter how paradoxical it may sound, in

the case of outsourcing, the company receives a higher quality of service, at a lower price. This has two main reasons:

- a) In the case of hiring an internal specialist, the company receives limited resources, and the resources obtained from hiring an external company are much larger since the external company specializes in this particular service and has more staff who ensure the correct management and delivery of each element of this service. Moreover, this is expressed in higher quality service.
- b) The outsourcing company has access to modern software and other technologies developed and refined over the years, which allows the staff working in the outsourcing company to use their time more efficiently and saves time. This results in less cost and subsequently less price. For example, professionals working in an accounting company have access to computer programs of the same accounting company, quality control mechanisms, and templates of defined procedures.

Outsourcing can free up cash, personnel, facilities, and time resources for the company. In addition to costs, the company can also implement an outsourcing strategy to focus on its core business competencies. This allows the company to dedicate more resources to what works well, which can improve efficiency and increase its competitiveness. Production can be simplified and production time and operating costs can be reduced.

Companies are driven to outsourcing primarily by the desire not to waste time on the accompanying directions of the main activity (software, accounting, and technical services). Outsourcing allows us to entrust the management of these areas to professionals and concentrate all our efforts on solving key strategic and production problems. Due to the advantages described above, outsourcing as an alternative to hiring an in-house specialist will gradually become more popular. In addition, it should be noted that outsourcing is not only advantageous for client companies but also

allows accountants and other service professionals to develop and advance their careers.

In particular:

- 1) From an economic point of view, attracting an outsourcer allows the company to significantly reduce costs. The company will not have to select an additional structure and inflate personnel. Transaction costs can also be reduced. Some fixed costs can be converted into variables depending on the needs of the firm in a specific period;
- 2) In terms of implementing strategic tasks, outsourcing makes it possible to concentrate resources on the main production. Also, improve operational control. In addition, facilitates the process of introducing new technological or managerial operations;
- 3) Outsourcing opens access to higher technologies. In the case of attracting an outsourcer, the quality of service increases significantly, since a third Party Company undertakes to monitor the quality of the work performed under the contract.

In addition, the following conclusion should be made: the training of personnel will be an important factor for the success of new technologies implemented in the enterprise.

References:

1. Adler, P. S. (2003). Making the HRM Outsourcing Decision. MIT Sloan Management Review, 45, 53- 60.
2. Becker, B. E., & Huselid, M. A. (2006). Strategic Human Resources Management: Where Do We Go from Here? Journal of Management, 32(b), 898-925.
3. Boxall, P. (1996) The strategic HRM debate and the resource-based view of the firm. Human Resource Management Journal, 6: 59-75.
4. Boxall, P. (1998). Achieving competitive advantage through human resource strategy: Towards a theory of industry dynamics. Human Resource Management Review, 8(3), 265.
5. Brewster, Sparrow & Harris, 2005. Towards a

- new model of globalizing HRM. . Available at:https://www.researchgate.net/publication/228666466_Towards_a_new_model_of_globalizing_HRM.
6. Cooke, F. L., Shen, J., & McBride, A. (2005). Outsourcing HR as a Competitive Strategy? A Literature Review and an Assessment of Implications. *Human Resource Management*, 44(4), 413-432.
 7. Collins, C. J., & Clark, K. D. (2003). Strategic human resource practices, top management team social networks, and firm performance: The role of human resource practices in creating organizational competitive advantage. *Academy of Management Journal*, 46(6), 740-751.
 8. Cole, G.A. (2002) *Personnel and Human Resource Management*. 5th Edition. Continuum Publisher, London.
 9. Elmuti, D. (2003). The Perceived Impact of Outsourcing on Organizational Performance. *MidAmerican Journal of Business*. 18(2), 33-41.
 10. Ferner, A. (1997). Country of Origin Effects and HRM in Multinational Companies. *Human Resource Management Journal*, 7(1), 19-36.
 11. Gilley, M., & Rasheed, A. (2000). Making More by Doing Less: an Analysis of Outsourcing and Its Effect on Firm Performance. *Journal of Management*, 26(4), 763-790.
 12. Greer, C. R., Youngblood, S. A., & Gray, D. A. (1999). Human Resource Management Outsourcing: The Make or Buy Decision'. *Academy of Management Executive*. 13, 85-96.
 13. Harkins, P. J., Brown, S. M. & Sullivan, R. (1995). Shining New Light on a Growing Trend. *HR Magazine*, pp.75-79.
 14. Human Resources Management and Training (2013) *Compilation of Good Practices in Statistical Offices*, UN. Available at: https://unece.org/DAM/stats/publications/HRMT_w_cover_resized.pdf
 15. Inegbenebor, A.U and Agbadudu, A.B. (1995) *Introduction to Business: A Functional Approach*. Uri Publishing Ltd., 27 Sokponba Road, Benin City, Nigeria.
 16. James Mes Nwoye Obi (2015). EFFECTIVE HUMAN RESOURCES MANAGEMENT PRACTICES AS THE KEY TO ORGANIZATIONAL PERFORMANCE. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/154229997.pdf>
 17. Maghradze M. (2017). *Information management. Help guide*. Tbilisi. Universali
 18. Outsourcing as an opportunity for financial support of modern business (2021). Available at: [google.com/search?q=აუტსორსინგის+მენეჯერი&oq=აუტსორსინგო&aqs=chrome.69i57j35i19i39j0i30l3j0i5i30l5.23737j0j7&sourceid=chrome](https://www.google.com/search?q=აუტსორსინგის+მენეჯერი&oq=აუტსორსინგო&aqs=chrome.69i57j35i19i39j0i30l3j0i5i30l5.23737j0j7&sourceid=chrome) (In Georgian)
 19. Priem, R. & Butler, J. (2001) Is the resource-based “view” a useful perspective for strategic management research? *Academy of Management Review*, 26: 22-41.
 20. Wright, P. M., & McMahan, G. C. (1992). Theoretical perspectives for strategic human resource management. *Journal of Management*, 18(2), 295–320. Available at: <https://doi.org/10.1177/014920639201800205>.

აუთოსორსინგი, როგორც ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის აქტორი

ჯემალ მამაიაშვილი

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
mamaiashvilimamaia@mail.ru

საკვანძო სიტყვები: აუთოსორსინგი; საინფორმაციო ტექნოლოგია; მენეჯმენტი; გარიგება.

J.E.L. classification: M10, G3

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.06>

ციტირებისთვის: მამაიაშვილი ჯ. (2023) აუთოსორსინგი, როგორც ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის აქტორი (ინგლისურ ენაზე). ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 2(26), გვ. 63-68. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.06>

ანოტაცია. ყველა სხვა რესურსთან ერთად, ადამიანური რესურსები ყველაზე აქტუალურია კომპანიების ოპერაციების ეფექტურობის გაზრდისთვის. ამჟამად, ადამიანური რესურსების როლისა და მნიშვნელობისადმი დამოკიდებულება მნიშვნელოვნად შეიცვალა. გლობალურ კატეგორიებში თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიებისა და აზროვნების გამოყენების საკითხის გააქტიურებასთან ერთად განსაკუთრებული აქცენტი კეთდება იმ პერსონალთან ურთიერთობაზე, რომელსაც შეუძლია კომპანიის ლიდერებისთვის სიახლეების შეთავაზება. რეალურად, ისინი წარმოადგენენ წარმოების ინტელექტუალური კაპიტალის მთავარ ბირთვს.

სტატიის მიზანია გაანალიზოს საინ-

ფორმაციო ტექნოლოგიების როლი და ადგილი ადამიანური რესურსების მართვაში (მათ შორის სტრატეგიაში). კვლევის საგანია აუთოსორსინგი პერსონალის მართვაში. როდის მიმართავს კომპანია აუთოსორსინგს - ეს არის ის მთავარი საკითხი, რომლის გარშემოც მრავალი დისკუსია და სამეცნიერო დავა იმართებოდა და მიმდინარეობს დღეს სამეცნიერო სივრცეში. საქართველოში ადამიანური რესურსების აუთოსორსინგის კვლევა ჯერ კიდევ მწირია. ეს სტატია არის ამ ხარვეზის შევსების მოკრძალებული მცდელობა. კვლევის შედეგად გამოიკვეთა ადამიანური რესურსების მართვის როგორც ზოგადი, ასევე შემთხვევის სპეციფიკური ფაქტორები, რომლებიც ამჟამად აქტუალურია საქართველოსთვის.

დასაქმებულთა კმაყოფილება და შიდა მარკეტინგის პრობლემები საქართველოში

თეა ვალიშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, tea.valishvili@atsu.edu.ge

ლია გენელიძე

მოწვეული მასწავლებელი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, lia.genelidze@atsu.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: მარკეტინგი; შიდა მარკეტინგი; თანამშრომელთა წახალისება; ქართული კომპანიები

J.E.L. classification: M3, M31

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.10>

ციტირებისათვის: ვალიშვილი თ., გენელიძე ლ., (2023) დასაქმებულთა კმაყოფილება და შიდა მარკეტინგის პრობლემები საქართველოში. ეკონომიკური პროფილი, ტ.18, 2(26). გვ.69-76. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.10>

ანოტაცია. ახალ რეალობაში ბიზნესის წარმატების საზომი არამხოლოდ ფინანსური მოგება, არამედ მისი პოზიტიური იმიჯიცაა, რაც ეფექტური შიდა მარკეტინგის გარეშე წარმოუდგენელია. აღნიშნული გულისხმობს ბიზნესის მიზნების მისაღწევად პოზიტიური შიდა გარემოს შექმნას. შიდა მარკეტინგს მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს კომპანიის სრულფასოვნად ფუნქციონირებაში. საქართველოში შიდა მარკეტინგის განვითარება საწყის ეტაპზეა და ლიტერატურა შედარებით მცირეა, თუმცა ინტერესი მაღალია წარმატებული კომპანიების მხრიდან. სტატიაში განხილულია შიდა მარკეტინგი, მისი წარმოშობა და მნიშვნელობა, გამოყენების თავისებურება, უცხოური კომპანიების მიერ დანერგილი პრაქტიკა, ქართული მაგალითებისა და რეალობის შეფასება. სტატიისათვის ჩატარდა ანკეტური კვლევა, რისთვისაც გამოიკითხა 65 ადამიანი. კვლევის მიზანი დასაქმებულთა შეხედულებების განსაზღვრა იყო შიდა მარკეტინგთან დაკავშირებით, ასევე კომპანიებში არსებული პრობლემების აღმოჩენა და მათი აღმოფხვრის გზების დასახვა. გამოკითხვის შედეგად, გაცხადდა რომ შიდა მარკეტინგი ქართულ კომპანიებში ნაკლებად განვითარებულია, დასაქმებულთა უმრავლესობა უკმაყოფილოა სამსახურით, სამუშაო გრაფიკით, შვებულების დღეების რაოდენობით, ანაზღაურებითა და დაწინაურების მცირე შესაძლებლობებით.

დიდი ნაწილისთვის სირთულეს წარმოადგენს ცხოვრებისა და სამსახურის ბალანსის შენარჩუნება, ასევე თვითგანვითარების ნაკლებობა. გამოკითხვიდან ჩანს, რომ წარმატების მისაღწევად ქართულმა კომპანიებმა მეტი უნდა იზრუნონ მარკეტინგის გასატარებლად. დასაქმებულთათვის საჭიროა მინიმალური წახალისებების, სადაზღვევო პაკეტებისა და კორპორაციული სადამოების ნაცვლად, ინდივიდუალური, მათზე მორგებული ღონისძიებების განხორციელება, რაც ადამიანებს თვითრეალიზებისა და აქტიური მუშაობის შესაძლებლობას მისცემს, ხოლო სამსახური მხოლოდ ხელფასის მიღების საშუალება არ იქნება.

შესავალი

შიდა მარკეტინგის ცნება გასული საუკუნის მეორე ნახევარში გაჩნდა, რომელიც ორგანიზაციის შიგნით განსახორციელებელ მარკეტინგის ერთ-ერთ ფორმას წარმოადგენს. იგი ძირითადად ისეთ თანამშრომელთა პროფესიული ზრდისა და მოტივირებისკენაა მიმართული, რომლებიც უშუალო კონტაქტს ამყარებენ მომხმარებლებთან და მიმართულია ისეთი პირობების შექმნაზე, რომლის დროსაც ინდივი-

დის მუშაობა ერთი მთლიანი გუნდის საქმიანობას წარმოადგენს.

არც ისე დიდი ხნის წინ, ფრაზა „მომხმარებელი ყოველთვის მართალია“ საყოველთაოდ იყო აღიარებული. მომხმარებლის შენარჩუნება მოტივირებული, საქმეზე ორიენტირებული პროფესიონალი თანამშრომლების გარეშე შეუძლებელია. დრო იცვლება და ორგანიზაციები ახალი გამოწვევების წინაშე დგებიან. სიტუაცია შეიცვალა და დღეს ხშირად კომპანიებს სადავო სიტუაციებში გადაწყვეტილების მიღება თანამშრომლების სასარგებლოდ უხდებათ. ამის ძირითადი მიზეზი კი ის არის, რომ დღეისათვის კარგი თანამშრომლის დაკარგვა, შესაძლებელია უფრო ძვირი დაგვიჯდეს, ვიდრე ერთი კონკრეტული მომხმარებლის დაკარგვით მიღებული ზარალი.

ახალ რეალობაში ბიზნესის წარმატების საზომი არამხოლოდ მისი ფინანსური მოგება, არამედ მისი პოზიტიური იმიჯიცაა. ეს წარმოდგენელია ეფექტური შიდა მარკეტინგის გარეშე, რომელიც მიზნის მისაღწევად პოზიტიური შიდა გარემოს შექმნას გულისხმობს.

ძირითადი ნაწილი

ცნობილი მარკეტოლოგების, კოტლერისა და არმსტრონგის აზრით, შიდა მარკეტინგი ორიენტირებულია მომხმარებლებთან კონტაქტსა და თანამშრომლების მოტივაციის ამაღლებაზე, მომსახურე პერსონალის მხარდაჭერაზე, რათა გუნდურად იმუშაონ მომხმარებელთა კმაყოფილების უზრუნველსაყოფად. (კოტლერი და არმსტრონგი, 2010).

შიდა მარკეტინგის გამოყენება კომპანიებში, დღეისათვის საკმაოდ აქტუალური გახდა, წარმატებული ბიზნესები ცდილობენ დანერგონ და გაატარონ შესაბამისი ღონისძიებები, დაინტერესდნენ საკუთარი

თანამშრომლებით და განსაზღვრონ პრიორიტეტები მომავალი წარმატებისათვის. ბოლო წლებში, გამრავალფეროვნდა უცხოენოვანი ლიტერატურა, გამოქვეყნდა სტატიები თუ პუბლიცისტური ნაშრომები შიდა მარკეტინგზე, რაც, თავის მხრივ, ხაზს უსვამს ამ თემის აქტუალობას, საერთაშორისო დონეზე.

საქართველოში შიდა მარკეტინგი ახლა იწყებს განვითარებას, ინფორმაცია ქართულ ენაზე არც ისე ბევრია, თუმცა ინტერესი მაღალია. მიუხედავად იმისა, რომ უმრავლეს კომპანიაში დღემდე დგას ისეთი პირველადი საკითხების პრობლემა, როგორცაა ანაზღაურების სიმცირე, სამუშაო საათების ზრდა, არაეფექტური შრომის განაწილება და სხვა, ზოგიერთი წარმატებული კომპანია მაინც ცდილობს განვითარებას და უკეთესი პირობების შექმნას თანამშრომლებისათვის.

წინა ათწლეულებში კომპანიები დროის უმეტეს ნაწილს გარე მარკეტინგულ აქტივობებს უთმობდნენ, რომელიც სამიზნე აუდიტორიის მოზიდვაზე იყო ორიენტირებული. შიდა მარკეტინგის იდეა თანამშრომლების დაინტერესებაში მდგომარეობს. ისინი წარმოადგენენ კომპანიის პირველად ბაზარს, უნდა იცნობდნენ საკუთარი სამსახურის მიზნებს, მისიას და ხედვას, იყვნენ მუდმივად ინფორმირებული და დაინტერესებული კომპანიის წარმატებით. წარმატებული კომპანიების მიერ შიდა მარკეტინგი, ორგანიზაციული ღირებულებების ინსტიტუციონალიზაციის ინსტრუმენტად იქნა აღიარებული, რომელიც თანამშრომელთა ვალდებულებების გასაუმჯობესებლად და მომხმარებელთა კმაყოფილების ამაღლების მიზნით გამოიყენება.

შიდა მარკეტინგის გამოყენებით კომპანია „ყიდის“ თანამშრომელს და არა კონკრეტულ პროდუქციას ან მომსახურებას,

რაც გულისხმობს შემდეგს: მომხმარებელს აქვს ურთიერთქმედება კომპანიის სხვადასხვა დეპარტამენტში, სხვადასხვა თანამშრომელთან, რომელიც მოიცავს პერსონალურ ურთიერთობებს (ადგილზე ვიზიტი), კომუნიკაციას ინტერნეტით (სოციალური ქსელები, ელექტრონული ფოსტა, ფორუმები) ან ტელეფონით (ცხელი ხაზი, ონლაინ შეკვეთა). ასეთ დროს კომპანიის წარმატებისათვის აუცილებელია მომხმარებელი კმაყოფილი დარჩეს ყველა სერვისით. ამას იმ შემთხვევაში მოახერხებს, როდესაც დასაქმებული საკუთარ მოვალეობას პასუხისმგებლობით ასრულებს.

კომპანია როგორც მუშაობს მომხმარებელთა მოსაზიდად, ისევე უნდა ზრუნავდეს თანამშრომლებთან დაკავშირებითაც. სწორედ მათი მუშაობის შედეგებზე და ხარისხზე დამოკიდებული ორგანიზაციის მომავალი. თუ საკმარისი დრო და ენერჯია არ ეთმობა თანამშრომლებთან მუშაობას, იკარგება პოტენციური შემოსავალი. შესაბამისად, პოზიტიური სამუშაო გარემოს შექმნაზე დახარჯული თითოეული ლარი, საუკეთესო ინვესტიციად შეიძლება ჩაითვალოს.

როდესაც კომპანია კარგად გააცნობიერებს საკუთარი თანამშრომლების როლს საერთო მიზნის მიღწევაში, მუდმივად უნდა დაიწყოს ზრუნვა მათი ნაყოფიერების ზრდაზე, შემდეგი ღონისძიებების გატარებით:

- ✓ თანამშრომლებს მისცეს საშუალება გამოავლინონ საკუთარი უნარები და შესაძლებლობები;
- ✓ კომპანიაში თანამშრომლები დაცულად უნდა გრძნობდნენ თავს;
- ✓ ანაზღაურება უნდა იყოს შესაბამისობაში გაწეულ სამუშაოსთან;
- ✓ მუდმივად მიმდინარეობდეს კომუნიკაცია თანამშრომლებსა და ხელმძღვა-

ნელს შორის, რათა თავი კომპანიის სრულუფლებიან წევრებად იგრძნონ;

- ✓ აუცილებელია დასაქმებულებს ურთიერთობა ჰქონდეთ უშუალო ხელმძღვანელებთან.

ყოველივე ეს დაგვეხმარება, შემდეგი მიზნის მიღწევაში:

1. თითოეული თანამშრომელი ვაქციოთ ბრენდის პრომოუტერად და ადვოკატად;
2. თითოეული მათგანი განვაწყობთ პოზიტიურად;
3. გავზარდოთ ხარისხიანობის მაჩვენებელი;
4. შევამციროთ ცვლილებებისადმი წინააღმდეგობა;
5. გავზარდოთ თითოეული თანამშრომლის შრომის ეფექტიანობა;
6. დავაჩქაროთ ახალი თანამშრომლების მოძიებისა და ადაპტაციის პროცესი.

სამწუხაროდ, ქართულ კომპანიებში, შიდა მარკეტინგი ჯერ კიდევ არ არის საკმარისად განვითარებული. ბიზნესის წარმომადგენლებს სრულყოფილად არ აქვთ გათვითცნობიერებული რა გავლენა შეიძლება მოახდინონ თანამშრომლებმა მათ საქმიანობაზე. კომპანიის მფლობელებისათვის კარგი სამუშაო პირობები, ძირითადად მაღალ ანაზღაურებასთან, ფინანსურ წახალისებასთან ან დაწინაურებასთან ასოცირდება, ნაკლებად გამოიყენება უცხოური პრაქტიკა, მოტივაციის ან თვითგანვითარების სხვა შესაძლებლობების მისაცემად. თუმცა, არსებობენ კომპანიები, რომლებიც ცდილობენ სიახლეები დანერგონ ადამიანური კაპიტალის მენეჯმენტში.

ქართულ კომპანიებში შიდა მარკეტინგის შეფასების მიზნით ჩატარდა გამოკითხვა. სულ გამოიკითხა 65 რესპონდენტი, მათგან 42 ქალი და 23 მამაკაცი. გამოკითხულთა 80%-ზე მეტს უმაღლესი განათ-

ლება აქვს. გამოკითხულთა 57% ოპერაციული რგოლის წარმომადგენელია, 38% საშუალო რგოლის მენეჯერია, ხოლო 5% - ტოპ მენეჯმენტის წარმომადგენლები არიან. მათი უმრავლესობა (65%) კერძო სექტორშია დასაქმებული, 29% საჯარო სექტორში, 5% არასამთავრობო ორგანიზაციაში, ხოლო 1% საქველმოქმედო ორგანიზაციაში.

გამოკითხულთა 40%-ის ანაზღაურება 500-1000 ლარის ფარგლებში მერყეობს, ხოლო 34%-ის - 300-500 ლარის ფარგლებში, რაც არც ისე სახარბიელო მაჩვენებელია. მინიმალური ანაზღაურება, 300 ლარამდე, გამოკითხულთა 14%-ს აქვს, ხოლო შედარებით უკეთესი მაჩვენებელი, 1000-1500 ლარი და მეტი, ჯამში გამოკითხულთა მხოლოდ 12%-ს.

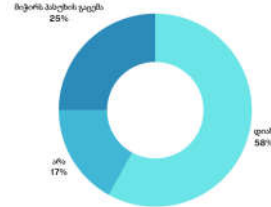
აღსანიშნავია, რომ გამოკითხულთა აბსოლუტური უმრავლესობა (85%) აღნიშნულ პოზიციებზე 5 წელზე ნაკლები დროის მანძილზე მუშაობს. მათ უმრავლესობას (60%) სტანდარტული სამუშაო გრაფიკი აქვს, რომელიც დღეში 8 საათს მოიცავს, ხოლო დანარჩენი ნახევარ განაკვეთზე, ჰიბრიდულად ან სახლიდან მუშაობს. არჩევანის შემთხვევაში, გამოკითხულთა უმრავლესობა უპირატესობას მოქნილ გრაფიკს ანიჭებს, 19%-თვის კი 8 საათიანი სამუშაო დღე მისაღებია.

კითხვაზე, შეიცვლიდნენ თუ არა სამსახურს ალტერნატივის არსებობის შემთხვევაში, დადებითად 58% პასუხობს (რაც ძალიან დიდი მაჩვენებელია), 17% უარს ამბობს, ხოლო 25%-ს არ აქვს ზუსტი პასუხი. (იხ. დიაგრამა 1).

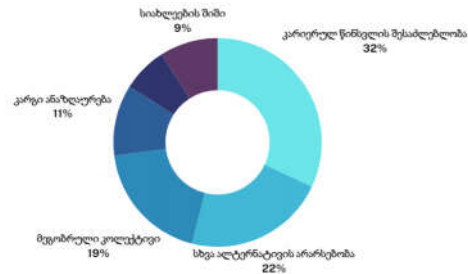
კითხვაზე თუ რატომ აგრძელებენ აღნიშნულ პოზიციაზე მუშაობას, გამოკითხულთა ყველაზე მეტი რაოდენობა (32%) კარიერულ წინსვლას ასახელებს მიზეზად, 22% უალტერნატივობას, 19% მეგობრულ

კოლექტივს, უფრო მცირე ნაწილი კი სამსახური-ცხოვრების ბალანსით კმაყოფილებას, კარგ ანაზღაურებას და სიახლეების შიშს.

დიაგრამა 1. შეიცვლიდით თუ არა სამსახურს ალტერნატივის არსებობის შემთხვევაში?

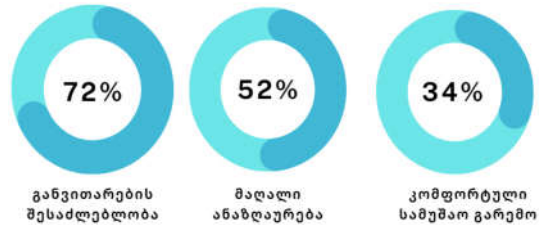

დიაგრამა 2. რატომ აგრძელებთ აღნიშნულ პოზიციაზე მუშაობას?

სამსახურის არჩევისას გამოკითხულთა გადამწყვეტი მნიშვნელობა მიანიჭეს შემდეგ 3 ძირითად ფაქტორს: განვითარების შესაძლებლობა (72%), მაღალი ანაზღაურება (52%) და კომფორტული სამუშაო გარემო (34%).

დიაგრამა 3. სამსახურის არჩევისას რას მიანიჭეთ გადამწყვეტი მნიშვნელობა?

დასვენების დღეები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს თანამშრომელთა ეფექტურ მუშაობასა და განვითარებაზე. მიუხედავად ამისა, გამოკითხულთა 27%-ს სახელმწიფო დღესასწაულებზე დასვენების შესაძლებლობაც კი არ აქვს, ხოლო გამოკი-

თხულთა 40%-ს სასურველ დროს შვებულების აღებაზე ერთხელ მაინც შექმნია პრობლემა. გამოკითხულთა 20%-ს ქონია შემთხვევა როცა შვებულებით ვერ უსარგებლია. მსგავსი ფაქტები სამუშაოსა და ცხოვრების ბალანსის დარღვევას იწვევს, რაც დროთა განმავლობაში აისახება არაეფექტურ საქმიანობაში, მოტივაციის დაკარგვასა და ნაკლებ ინიციატივანობაში.

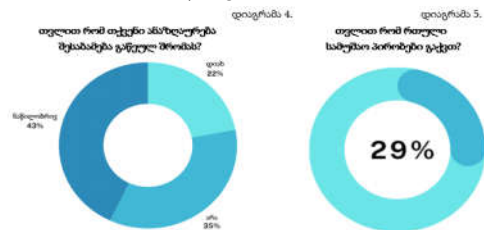
სხვა მნიშვნელოვანი ფაქტორების მიმოხილვისას ირკვევა, რომ სამსახურში ყოფნა სიამოვნებას ნაწილობრივ ანიჭებს გამოკითხულთა 54%-ს. ამავე რაოდენობის გამოკითხული კმაყოფილია საკუთარ კოლექტივში მუშაობით და თვლის, რომ სამსახურში განვითარების შესაძლებლობა აქვს, ამავდროულად კი მეტ პირად დროს საჭიროებენ პიროვნული განვითარებისთვის.

გამოკითხულთა უმრავლესობა (63%) აღნიშნავს, რომ იცნობს ამჟამად საქართველოში მოქმედ შრომის კოდექსს, ხოლო 37% აღნიშნავს, რომ არ გასცნობია შრომის კოდექსს, რაც მიანიშნებს, რომ დასაქმებულებს არ აქვს წარმოდგენა საკუთარ უფლებებზე, დამსაქმებლის ვალდებულებებსა და განსახორციელებელ აქტივობებზე.

გამოკითხულთა 40-დან 50%-მდე აღნიშნავს, რომ ხელმძღვანელობა ითვალისწინებს დასაქმებულთა საჭიროებებს, წახალისებს ახალ იდეებს/ინიციატივებს, აინტერესებს დასაქმებულთა აზრი და პრობლემის აღმოჩენის შემთხვევაში დისკუსიაში მონაწილეობას და კარიერული და პერსონალური ზრდისთვის საჭირო ტრენინგებს სთავაზობს. ამის საპირისპიროდ, გამოკითხულთა 20-30% პერიოდულად უკმაყოფილოა ზემოთ აღნიშნული საკითხებით, არ ეთანხმება კოლეგებს და ამავდროულად თვლის, რომ მენეჯმენტი არ არის ორიენტირებული დასაქმებულთა სამუშაო

პრობლემების აღმოფხვრაზე, უწევთ სამუშაოს სახლში წაღება და ნაკლები დრო რჩებათ სამსახურისა და ცხოვრების ბალანსისათვის.

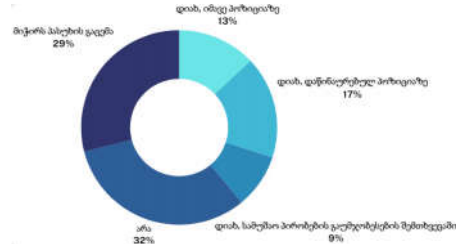
კითხვაზე, თვლიან თუ არა რომ მათი ანაზღაურება შესაბამება გაწეულ შრომას, გამოკითხულთა მხოლოდ 22% პასუხობს დადებითად, ხოლო 35% უარყოფითად, 43% კი თვლის, რომ ნაწილობრივ (იხ. დიაგრამა 4) მათგან 29% აღნიშნავს, რომ რთული სამუშაო პირობები აქვს, დატვირთული სამუშაო გრაფიკის, მცირე შესვენების საათების, აგრესიული კლიენტების მომსახურებითა და გაწეული შრომის შეუფასებლობის სახით. (იხ. დიაგრამა 5)

კითხვაზე თუ რას სთავაზობს ყველაზე ხშირად საკუთარი კომპანია, გამოკითხულთა უმრავლესობა (60%-მდე) ჯანმრთელობის დაზღვევასა და კორპორაციულ საღამოებს/წვეულებებს ასახელებს; შედარებით მცირე ნაწილი (45%-მდე) ფულად წახალისებებს, პრემიებსა და არაფულად წახალისებებს (ტრენინგები, სემინარები).

დიაგრამა 6.

ხედავთ თუ არა საკუთარ თავს აღნიშნულ კომპანიაში 3 წლის შემდეგ?

მე-6 დიაგრამაზე მოცემულ კითხვაზე ხედავენ თუ არა დასაქმებულები საკუთარ თავს აღნიშნულ კომპანიაში 3 წლის შემდეგ

დეგ, 32%-მა უარყოფითი პასუხი გასცა, 29%-მა თავი შეიკავა, დანარჩენმა 31%-მა კი სხვადასხვა მოცემულობის შემთხვევაში დადებითად უპასუხა.

დასკვნა

როგორც კვლევამ გვაჩვენა, დასაქმებულთა უმეტესობა არ არის კმაყოფილი სამსახურით და სამუშაო პირობებით. მათი უმრავლესობა უჩივის დაბალ ანაზღაურებას, არასასურველ სამუშაო გარემოსა და დაწინაურების მცირე შესაძლებლობას. გამოკითხულთა ნაწილისთვის უფრო დიდ პრობლემას თვითგანვითარების ნაკლებობა, ცხოვრებისა და სამსახურის ბალანსის სირთულე წარმოადგენს.

როდესაც გამოკითხულთა აბსოლუტური უმრავლესობა აღნიშნავს, რომ სამსახურს აუცილებლად შეიცვლიდა უკეთესი პირობების სანაცვლოდ, ეს მხოლოდ ანაზღაურების სიმცირის მიზეზით არ ხდება. ასეთ დროს კომპანიამ დასაქმებულთა საჭიროებების შესახებ ინფორმაცია უნდა მოიპოვოს, რათა პრობლემების აღმოფხვრაზე იზრუნოს, საკუთარი წარმატებისთვის.

განვითარების შესაძლებლობა ის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიზეზია, რისთვისაც კონკრეტული სამსახურები აირჩიეს გამოკითხულებმა, კომპანია უნდა ცდილობდეს მსგავსი კადრის შენარჩუნებას, მისი ინტერესის გათვალისწინებას და სამუშაო გარემოს გაუმჯობესებას.

ზემოაღნიშნულიდან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ქართული კომპანიები შიდა მარკეტინგზე ნაკლებად ზრუნავენ. ისინი დასაქმებულებისათვის მინიმალურ წახალისებებს ქმნიან სადაზღვევო პაკეტებისა და კორპორაციული სადამოების სახით, ნაკლებია ინდივიდუალური, თანამშრომლებზე მორგებული წახალისებები, რაც ადამიანებს უბიძგებთ სხვა სამსახურის მივლინას.

მიგვაჩნია, რომ ქართული კომპანიების

წარმატებული საქმიანობისათვის აუცილებელია მათ მიერ მრავალფეროვანი შიდა მარკეტინგული პროგრამის განხორციელება, რათა დაქირავებული თანამშრომლები იყვნენ მოტივირებული და ინიციატივიანი, სამსახური კი მხოლოდ ხელფასის მიღების საშუალებას არ წარმოადგენდეს.

ლიტერატურა:

1. ქარდავა ე., (2018) დასაქმებულთა უფლებები. საერთაშორისო მიდგომები, ასოცირების შეთანხმების ვალდებულებები, საქართველოს რეალობა, რეფორმები, მიმართება ევროპასთან. საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი. <https://www.asocireba.ge/files/Eka-Kardava-Labour-rights-2018.pdf>
2. კოტლერი ფ., არმსტრონგი გ., (2015). მარკეტინგის საფუძვლები. ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა. თბილისი.
3. Ahmed, P. K., Rafiq, M., & Saad, N. M. (2003). Internal marketing and the mediating role of organisational competencies. *European Journal of Marketing*, 37(9), 1221–1241. Retrieved from <http://ceres.emeraldinsight.com>
4. Ballantyne, D. (2000). The strengths and weaknesses of internal marketing. In *Internal Marketing*. Routledge. <https://doi.org/doi:10.4324/9780203207352.ch3>
5. Bansal, H. S., Mendelson, M. B., & Sharma, B. (2001). The impact of internal marketing activities on external marketing outcomes. *Journal of Quality Management*. Retrieved from <http://www.sciencedirect.com>
6. Chan, K. C., Gee, M. V., & Steiner, T. L. (2000). Employee happiness and corporate financial performance. *Financial Practice & Education*, 10(2), 47-52
7. Ferdous, A. S., & Polonsky, M. (2014). The impact of frontline employees' perceptions of internal marketing on employee outcomes. *Journal of Strategic Marketing*, 22(4), 300–315. Retrieved from <http://10.0.4.56/0965254X.2013.876077>
8. Kotler, P. (1997). *Marketing Management – Analysis, Planning, Implementation and Control*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall
9. Narteh, B., & Odoom, R. (2015). Does Internal Marketing Influence Employee Loyalty? Evidence From the Ghanaian

EMPLOYEE SATISFACTION AND INTERNAL MARKETING PROBLEMS IN GEORGIA

Tea Valishvili

Associate Professor of Akaki Tsereteli
State University, tea.valishvili@atsu.edu.ge

Lia Genelidze

Akaki Tsereteli State University,
Visiting Teacher, lia.genelidze@atsu.edu.ge

KEY WORDS: *Marketing; Internal marketing; Employee incentives; Georgian companies*

J.E.L. classification: M3, M31

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.10>

For citation: Valishvili T., Genelidze L., (2023) Employee satisfaction and internal marketing problems in Georgia. (in Georgian). Economic Profile, Vol. 18, 2(26), p. 69-76. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.10>

Summary

The phrase "the customer is always right" was universally accepted for quite a long time. It's clear that customer retention is impossible without motivated, case-oriented professional employees. But time has changed, organizations face new challenges, and companies often have to choose in favor of employees in disputed situations. The main reason for this is that the loss of a good employee can cost the business more than loss of the one particular customer.

In the new reality, the measure of business success is not just financial profit but also its positive image, which is unthinkable without effective internal marketing. It means creating a worthwhile internal environment for employees to achieve business goals. Internal marketing plays a significant role in the development of the company. Foreign companies are constantly working to create better requirements for their employees. The development of internal marketing in Georgia is in the initial phase, the literature is relatively small, but there is a high interest from successful companies.

The article discusses internal marketing, its origin and importance, the peculiarity of its use, the practice introduced by foreign companies, and the assessment of Georgian examples and reality. A questionnaire survey was conducted for the article, where 65 people were interviewed. The purpose of the research was to study employees' satisfaction with the work environment, to determine their views and preferences, to analyze the current situation in companies regarding internal marketing, to discover the existing problems, and to determine the ways of their elimination.

When asked if they would change their job if there were an alternative, 58% of the respondents answered positively (which is a very high rate), only 17% refused, and 25% did not have an exact answer.

32% of the respondents continue to work in their position, because of career advancement, 22% because of a lack of alternatives, 19% for the friendly team, and a smaller number of the respondents answer satisfaction with the work-life balance, good wages, and fear of new things. When choosing a job, the respondents gave decisive importance to the following main aspects: opportunity for development (72%), high salary (52%), and comfortable working environment (34%). 40% of the respondents had at least once a problem with a vacation at the desired time; 20% had an issue when they could not use their vacation. Such facts lead to a violation of the work-life balance, and over time is reflected in ineffective work, loss of motivation, and less initiative.

63% of respondents answered that they are familiar with the Labor Code in Georgia, while 37% are not, which indicates that employees have no idea about their rights, the employer's obligations, and exemplary activities. Only 40 to 50% of the respondents answered that the management takes into account the needs of employees, encourages new ideas/initiatives, is interested in the opinion of employees, offers to participate in the discussion in case of problems, and suggests training for career and personal growth. On the contrary, 20-30% of respondents are occasionally dissatisfied with the above-mentioned issues, they do not agree with their colleagues and believe that the management isn't focused on eliminating the work problems of employees, they have to take work home and have less time for work-life balance.

When asked whether believe that their income corresponds to the work done, only 22% of the respondents answered positively, 35% answered negatively, and 43% believed that it partially did. 29% reported that they have difficult working conditions, in the form of busy work schedules, short break hours, aggressive customer service, and undervaluation of

their work. As the results show, the majority of companies only offer health insurance and corporate evenings to employees; A relatively small part (up to 45%) to financial incentives, bonuses, and non-financial incentives (training, seminars). It is noteworthy that an abundance of employees does not see themselves in the mentioned company after three years, which once again assures us that they are not satisfied with the current situation.

As a result of the survey, it was announced that internal marketing in Georgian companies is slightly developed, and the majority of employees are dissatisfied with their jobs, work schedule, number of vacation days, pay, and small opportunities for promotion. For most of them, it is difficult to maintain the balance of life and work, as well as the lack of self-development.

The survey shows that Georgian companies should start paying more attention to internal marketing to achieve success. Instead of minimum incentives, insurance packages, and corporate evenings for employees, implementation of individual events tailored to them, which will give people the opportunity for self-realization and dynamic work, and the job will not be just a way to get earnings.

References

1. Kardava E. (2018), Employees' rights, international approaches, association agreement obligations, Georgian reality, reforms, relations with Europe. <https://www.asocireba.ge/files/Eka-Kardava-Labour-rights-2018.pdf>
2. Ahmed, P. K., Rafiq, M., & Saad, N. M. (2003). Internal marketing and the mediating role of organisational competencies. *European Journal of Marketing*, 37(9), 1221–1241. Retrieved from <http://ceres.emeraldinsight.com>
3. Ballantyne, D. (2000). The strengths and weaknesses of internal marketing. In *Internal Marketing*. Routledge. <https://doi.org/doi:10.4324/9780203207352.ch3>
4. Bansal, H. S., Mendelson, M. B., & Sharma, B. (2001). The impact of internal marketing activities on external marketing outcomes. *Journal of Quality Management*. Retrieved from <http://www.sciencedirect.com>
5. Chan, K. C., Gee, M. V., & Steiner, T. L. (2000). Employee happiness and corporate financial performance. *Financial Practice & Education*, 10(2), 47-52
6. Ferdous, A. S., & Polonsky, M. (2014). The impact of frontline employees' perceptions of internal marketing on employee outcomes. *Journal of Strategic Marketing*, 22(4), 300–315. Retrieved from <http://10.0.4.56/0965254X.2013.876077>
7. Kotler, P. (1997). *Marketing Management – Analysis, Planning, Implementation and Control*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall
8. Kotler F., Armstrong G. (2015), *Fundamentals of Marketing*, Tbilisi, Georgia, pg.5. Bakur Sulakauri Publishing. (in Georgian).
9. Narteh, B., & Odoom, R. (2015). Does Internal Marketing Influence Employee Loyalty? Evidence From the Ghanaian.

სახელმწიფოს როლი ტურისტული ბიზნესის განვითარებაში

გოდერძი შანიძე

ბიზნესისა და მართვის დოქტორი, ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,

goderdzi.shanidze@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: ტურისტული ბიზნესი; ტურისტული ნაკადები; ტურისტული პოტენციალი; ტურისტების მოზიდვა.

J.E.L. classification: M21, Z38

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.09>

ციტირებისთვის: შანიძე გ., (2023) სახელმწიფოს როლი ტურისტული ბიზნესის განვითარებაში. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 2(26), გვ.77-84. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.09>

ანოტაცია. თანამედროვე ეტაპზე, ტურისტული ბიზნესის განვითარებაში სახელმწიფოს მნიშვნელოვანი როლი ეკისრება. ტურიზმის განვითარებას მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ღირშესანიშნაობები, ინფრასტრუქტურის მოწყობის დონე, მომსახურების შეთავაზებები, მოგზაურობების ორგანიზება, ტურისტული პროდუქტის ბაზარზე გატანა და ა.შ. ქვეყანაში ტურიზმის განვითარებით სხვებთან ერთად დაბალშემოსავლიანი მოსახლეობაც იღებს სარგებელს. ეს შეიძლება ხდებოდეს საქონლისა და მომსახურების ტურისტებისათვის მიყიდვით და მცირე საწარმოების ფუნქციონირებით, რაც სახელმწიფოს მნიშვნელოვანი სტრატეგიული ფაქტორია.

მოსახლეობის დასაქმების, სოციალური პრობლემების მოგვარების, ქვეყანაში ვალუტის შემოდინების, ქვეყნის ბიუჯეტის შევსების, ეკონომიკის სტაბილურობის, მრავალფეროვანი წარმოებისა და მომსახურების შექმნის, რეგიონული განვითარების და ა.შ. მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს ტურისტული ბიზნესი.

ტურიზმი უნდა იყოს ქვეყნის განვითარების სტრატეგიის ერთ-ერთი საყრდენი და პრიორიტეტული დარგი იმ ქვეყნებისთვის, რომელთაც გააჩნიათ რეალურად ტურისტული პოტენციალი და ფლობს კონკურენტულ უპირატესობებს. საქართველოს კი ასეთი უპირატესობები ნამდვილად გააჩნია.

შესავალი

ტურისტული ბიზნესის განვითარების საკითხები საქართველოში საკმაოდ აქტუალური თემაა. ამ მიმართულებით სახელმწიფოს ჩართულობა და მისი წვლილი ტურისტული ბიზნესის განვითარებაში საკმაოდ მაღალია. ბოლო წლებში, საქართველოში პანდემიამდე პერიოდში ტურისტული ბიზნესი ერთ-ერთ სწრაფად მზარდ სექტორად ჩამოყალიბდა. COVID-19 პანდემიის პერიოდში კი ისევე, როგორც ბიზნესის სხვა სფეროები, ესეც რეცესიით ხასიათდებოდა. თუმცა პოსტპანდემიურ პერიოდში ტურისტული ბიზნესი აღმავლობის გზით განვითარდა, რაც ერთ-ერთმა სახელმწიფოს აქტიურმა ჩართულობამაც განაპირობა.

ტურისტული ბიზნესი საქართველოში, ქვეყნის სხვადასხვა ბიზნეს სექტორების განვითარების მასტიმულირებელი ხდება. მომსახურების სფეროსა და ფერმერული მეურნეობების განვითარებისთვის ტურიზმი დამატებითი ფინანსური შემოსავლების ერთ-ერთი საშუალებაცაა.

ძირითადი ნაწილი

საქართველოში ტურისტული ბიზნესი ქვეყნის ეკონომიკის მასტიმულირებელი საშუალებაა. იგი ქმნის დამატებით სამუშაო ადგილებს, ავითარებს მცირე ბიზნესს, ხელს უწყობს სხვა ბიზნეს სექტორების შემოსავლის ზრდას, ქვეყანაში წარმოებული და იმპორტირებული პროდუქციის რეალიზაციას. შესაბამისად, როგორც სხვა ქვეყნებში, საქართველოშიც ეს დარგი სახელმწიფოს შემოსავლის მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს.

მომსახურებებს შორის, ტურიზმისა და მოგზაურობის ინდუსტრია ერთ-ერთი სწრაფად აღდგენადი სექტორია. მოგზაურობისა და ტურიზმის მსოფლიო საბჭოს (WTTC) მონაცემების მიხედვით, 2021 წელს აღნიშნული დარგის კონტრიბუციამ მთლიან მშპ-ში 5.8 ტრილიონი აშშ დოლარი შეადგინა (ზრდა წინა წლის ანალოგიურ მაჩვენებელთან შეადგინა 21.7%) და ხელი შეუწყო 289 მლნ სამუშაო ადგილის შექმნას. მისი პირდაპირი და გვერდითი ეფექტების მხედველობაში მიღებით აღნიშნული სექტორის წვლილი მსოფლიო ეკონომიკის განვითარებაში შემდეგია: მსოფლიოს მშპ-ის 6.1% და ერთი ადგილი ყოველი 11 სამუშაო ადგილიდან (ტურიზმის სტატისტიკა, 2021).

გასული წლების კოვიდ-პანდემიამ უდუდესი დარტყმა მიაყენა ტურისტულ ბიზნესს. ფაქტობრივად აღარ იყო მოთხოვნა ტურისტულ სააგენტოებზე, სატრანსპორტო კომპანიებზე, მინიმუმამდე დავიდა კვების ობიექტების, განთავსების საშუალებების და მსგავსი პროფილის ბიზნესის მომხმარებელთა რიცხოვნობა. ფინანსური პრობლემების გადასაჭრელად საჭირო გახდა ხარჯების ოპტიმიზაცია, თანამშრომლების დათხოვნა ან მათი ხელფასების შემცირება. მსოფლიო ტურიზმის

ორგანიზაციის (UNWTO) მონაცემების მიხედვით, 100-დან 120 მილიონამდე სამუშაო ადგილი საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა, მაშინ როდესაც 2019 წელს ტურიზმში დასაქმებულთა რიცხვი 330 მლნ-ს აღწევდა (United Nations, 2020). მსოფლიოში მიმდინარე მოვლენებმა საქართველოს ეკონომიკური განვითარება მნიშვნელოვნად შეაფერხა.

ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის სტატისტიკის თანახმად, პანდემიის დასრულების შემდგომ, 2022 წლის ივლისში საქართველოში ჩამოვიდა 718,401 საერთაშორისო მოგზაური. ეს რიცხვი გაზრდილია 2021 წლის ივლისის თვესთან შედარებით 177%-ით, ხოლო 2019 წლის ივლისთან შედარებით, ტურისტული ვიზიტები აღდგენილია 80.6%-ით. 2022 წლის პირველ 7 თვეში საერთაშორისო ტურისტული ვიზიტების რაოდენობამ 1,668,983 შეადგინა, რაც 162%-ით არის გაზრდილი გასული წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით (ტურიზმის სტატისტიკა, 2022).

ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის ინფორმაციის მიხედვით, 2022 წელს საერთაშორისო მოგზაურობიდან საქართველომ 3.5 მილიარდი დოლარის შემოსავალი მიიღო. მათივე განცხადებით, 2022 წელს მოგზაურობიდან მიღებულმა შემოსავალმა 2019 წლის მაჩვენებელს გადააჭარბა და დაფიქსირდა რეკორდული მაჩვენებელი 3 516 634 479 აშშ დოლარი, რაც 2019 წლის ანალოგიურ მაჩვენებლის აღდგენაა 107.6%-ით.

საქსტატის მონაცემებით, 2022 წელს, საქართველოს ტერიტორიაზე საერთაშორისო არარეზიდენტი მოგზაურების 5.4 მლნ. შემოსვლა დაფიქსირდა, რაც წინა წლის ანალოგიურ მაჩვენებელზე 2.9-ჯერ მეტია. ვიზიტების უმეტესობა (57.2%) რეგიონულ დონეზე თბილისში განხორციელდა, შემ-

დეგ მოდის აჭარა (45.1%) და მცხეთა-მთიანეთი (19%). დანარჩენი რეგიონებიდან ყველაზე მეტი ვიზიტი განხორციელდა ქვემო ქართლში - 7.9%, სამცხე-ჯავახეთში - 7.7%, იმერეთსა - 7.5% და კახეთში - 5.8% (საერთაშორისო ვიზიტორები...2022).

აღნიშნული კიდევ ერთხელ მეტყველებს იმაზე, რომ საქართველო მიმზიდველი ქვეყანაა ტურისტებისათვის სხვადასხვა მიმართულებით და არსებული ფასებით. სწორედ ამიტომ ფიქსირდება ყოველწლიურად შემოსული ტურისტების მზარდი რაოდენობა, რაც ქვეყნის ეკონომიკის მასტიმულირებელია.

საქართველოში, ტურისტული ბიზნესის განსავითარებლად პანდემიისა და მის შემდგომ პერიოდში სახელმწიფოს მხრიდან საჭირო გახდა სისტემური მიდგომის შემუშავება. აღსანიშნავია, რომ ხელისუფლებამ ამ მიმართულებით გარკვეული მხარდაჭერა გამოხატა და მოახდინა ფიზიკურ და იურიდიულ პირთათვის აღებული სესხების გადავადება, რიგი კომპანიების გადასახადებისაგან გათავისუფლება, გარკვეული შეღავათების დაწესება ა.შ. (Chikhadze..., 2021:112)

თავის მხრივ, ტურიზმის ეროვნულმა ადმინისტრაციამ განახორციელა შემდეგი აქტივობები: კერძო სექტორის მხარდაჭერა და ტრენინგები ოპერირების ადაპტირების მიმართულებით, კომუნიკაცია კერძო სექტორებთან, რეკომენდაციები და სამომავლო მოქმედებების დაგეგმვა, საერთაშორისო თანამშრომლობის გაღრმავება.

ტურიზმის განვითარებაში დიდი წვლილი შეიტანა ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის პროექტმა “იმუშავე საქართველოდან“, რომელიც გულისხმობდა საქართველოში დისტანციურად მუშაობის სურვილის მქონე უცხო ქვეყნის მაღალანაზღაურებად მოქალაქეების საქართვე-

ლოში მასპინძლობას.

ამ პროექტმა ხელი შეუწყო საქართველოში უფრო მეტად მხარჯველუნარიანი ტურისტების შემოსვლას და რაც ძალიან მნიშვნელოვანია, ამით გაიზარდა მოგზაურების სტატისტიკურად დარჩენის პერიოდი საქართველოში, ვიდრე იყო გასულ წლებში.

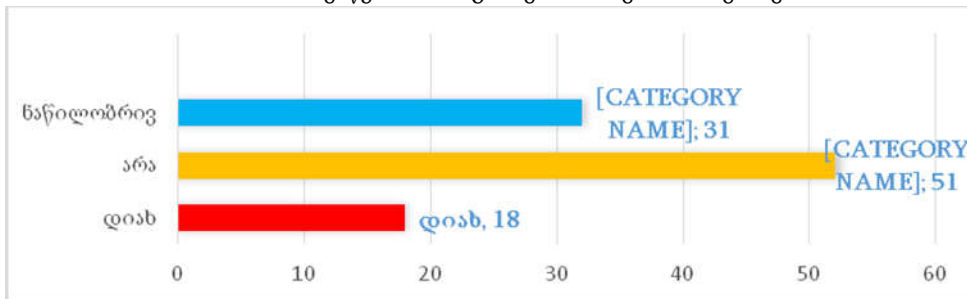
საქართველოს ბევრი რამის შეთავაზება შეუძლია ვიზიტორებისთვის: მრავალფეროვანი ლანდშაფტი, თვალწარმტაცი ბუნება, მთის ხეობა, შავი ზღვის სუბტროპიკული ზონა, მდინარეები და ჩანჩქერები, კლდეში ნაკვეთი ქალაქები, კურორტები და ისტორიული ძეგლები, ტრადიციული ქართული სტუმართმოყვარეობა, სამზარეულო და ა.შ. სწორედ ამ მრავალფეროვნებით არის საქართველო მიმზიდველი უცხოელი ტურისტებისთვის (აფხაზიშვილი, 2021)

სახელმწიფო პროგრამა, „აწარმოე საქართველოში“ დიდ სტიმულს აძლევს იმ ადამიანებს, რომლებიც სასტუმრო ბიზნესით არიან დაინტერესებულნი და აშენებენ ახალ სასტუმროს საქართველოს რეგიონებში, (თბილისისა და ბათუმის გარდა), ასევე ახდენენ არსებული ინფრასტრუქტურის მოწესრიგებას. სახელმწიფო სთავაზობს გარკვეულ პირობებს ბიზნესის განსახორციელებლად და ამ პირობების გაკმაყოფილების შემთხვევაში დაინტერესებულ ადამიანებს თანადაფინანსებით სახელმწიფო უფინანსებს ბიზნეს იდეებს.

ასეთი პროგრამების მიზანია ქვეყანაში ტურისტული სეგმენტის (ტურიზმის და ტურიზმთან დაკავშირებული მომსახურების) პოპულარიზაცია, განვითარება, გაფართოება, მომსახურების სერვისის განვითარება, ფინანსური მხარდაჭერა.

დიაგრამა 1

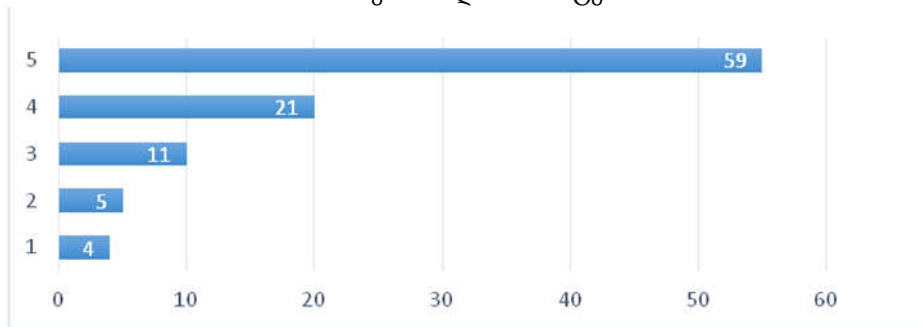
გაქვთ თუ არა ინფორმაცია სახელმწიფოს მხრიდან ტურისტულ სექტორების ბიზნესისათვის ხელშემწყობი პროგრამების არსებობის შესახებ

წყარო: საკუთარი კვლევის ფარგლებში ჩატარებული გამოკითხვის შედეგები, 2023.

დიაგრამა 2

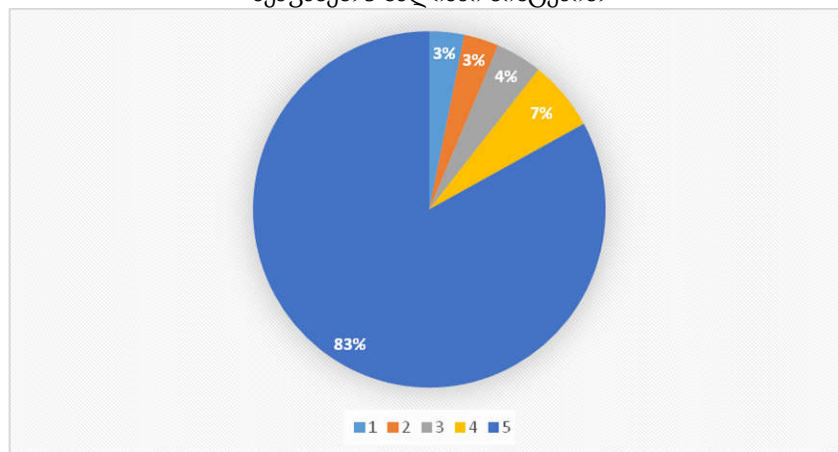
თქვენი აზრით რამდენად არის საქართველოში ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები? შეაფასეთ 5 ბალიანი სისტემით

წყარო: საკუთარი კვლევის ფარგლებში ჩატარებული გამოკითხვის შედეგები, 2023.

დიაგრამა 3

თქვენი აზრით, ხელი უნდა შეუწყოს თუ არა სახელმწიფომ ტურისტულ ბიზნესს განვითარებაში? შეაფასეთ 5 ბალიანი სისტემით

წყარო: საკუთარი კვლევის ფარგლებში ჩატარებული გამოკითხვის შედეგები, 2023.

სტატის მომზადებისას, კვლევის ფარგლებში ჩავატარეთ შერჩევითი გამოკითხვა იმ მიზნით, რომ გაგვეჩვენა, რამდენად მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს ჩართულობა

ტურისტული ბიზნესის ხელშესაწყობად და რამდენად ინფორმირებულია საზოგადოება სახელმწიფოს მხრიდან ტურისტული ბიზნესის მხარდამჭერი ღონისძიებების

- 3%96%E1%83%90%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98-2022.pdf (გადამოწმებულია 3.11.2023)
5. აფხაზიშვილი მ., (2021) ტურიზმი და მისი გავლენა ეკონომიკაზე. საქართველოს ეკონომიკა, 20.07.2021. <https://geoeconomics.ge/?p=13699> (გადამოწმებულია 3.11.2023)
6. Chikhladze N., Chikhladze L., Rusadze N., Challenges of Economic Activities of Cities in the Context of the Covid-19 Pandemic. *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, 2021, vol. 15, #1 : 110-116. <http://science.org.ge/bnas/vol-15-1.html>

THE ROLE OF THE STATE IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM BUSINESS

Goderdzi Shanidze

Doctor of Business and Management, Associate Professor,
Kutaisi University, Akaki Tsereteli State University
Goderdzi.shanidze@unik.edu.ge

KEY WORDS: tourism business; tourist flows; tourist potential; attracting tourists.

J.E.L. classification: M21, Z38

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.09>

For citation: Shanidze G., (2023) The role of the state in the development of tourism business (in Georgian). Economic Profile, Vol. 18, 2(26), p. 77-84. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.09>

Summary

Tourism business in Georgia is a means of stimulating the country's economy, it creates additional jobs, develops small businesses, is an important source of income for other business sectors, promotes the sale of products produced and imported in the country, and therefore, as in other countries, this sector is an important source of state income in Georgia.

According to the information spread by the National Tourism Administration, in 2022, Georgia received 3.5 billion dollars in income from international travel. According to their own statement, the income received from travel in 2022 exceeded the figure of 2019 and showed a record figure of 3,516,634,479 USD, which is a recovery of the similar figure of 2019 by 107.6%.

According to the data of the National Statistical Service of Georgia, in 2022, 5.4 million international non-residents travelled to Georgia, which is 2.9 times higher than the previous year. Most of the visits were made in Tbilisi at the regional level, 57.2%, followed by Adjara with 45.1% and Mtskheta-Mtianeti with 19%. From the rest of the regions, the most visits were made to Kvemo Kartli 7.9%, Samtskhe-Javakheti 7.7%, Imereti 7.5% and Kakheti 5.8%.

In Georgia, in order to develop the tourism business during the pandemic and post pandemic period, it was necessary for the state to develop a systematic approach. It is worth noting that the government has shown some support in this direction and carried out the postponement of loans taken by individuals and legal entities, exempting a number of companies from taxes and establishing certain benefits, etc. The National Tourism Administration, in its turn, implemented the following activities: support of the private sector and trainings in the direction of adaptation of operations, communication with private sectors, recommendations and planning of future actions, deepening of international cooperation.

The project "Work from Georgia" of the National

Tourism Administration made a great contribution to the development of tourism, which meant hosting highly paid citizens of foreign countries who wish to work remotely in Georgia.

This project contributed to the entry of more affluent tourists to Georgia, and what is very important, it increased the statistical stay period of travelers in Georgia compared to previous years.

Tourism, like other economic sectors, needs the establishment of appropriate state policies and state support, both at the local, regional and national levels, for stable development.

The development of tourism business in Georgia and the growth of incomes from this field were caused by the recognition of tourism as a priority area of the country's economy.

For a country that actually has tourism potential and possesses certain competitive advantages, tourism should be one of the main pillars and priority areas of the country's development strategy. Our country really has this potential, and with the support of the state, the tourism business will become more competitive throughout the region.

Conclusions

1. The state should make the population more informed about the existence of state programs promoting tourism business, so that interested people can get involved in it if they wish.
2. The state should actively take care of the arrangement of destinations and infrastructure.
3. The more the demand of foreign tourists based on the increased tourist flows will be satisfied with local products, the more stimulating it will be for the economy of our country.
4. Involvement of the state in the development of tourism business is undoubtedly necessary.
5. The development of tourism business can make a significant contribution to the solution of the country's unemployment problem and the stability of the exchange rate of the lari.

References

1. Statistical review of Georgian tourism 2021. National Tourism Administration of Georgia. URL: https://gnta.ge/wp-content/uploads/2022/10/2021_GEO.pdf (verified on 3.11.2023)
2. UN. The Sustainable Development Goals Report 2020. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/> (verified 3.11.2023)
3. Tourism in Georgia in 2022 <https://netgazeti.ge/news/624737/> (verified on November 3, 2023)
4. International visitors to Georgia. National Tourism Administration of Georgia 2022 <https://gnta.ge/wp-content/uploads/2023/06/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%A8%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%9D%E1%83%9B%E1%83%9D%E1%83%92%E1%83%96%E1%83%90%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98-2022.pdf> (verified on 3.11.2023)
5. Abkhazishvili M., (2021) Tourism and its impact on the economy. *Economy of Georgia*, 20.07.2021. <https://geoeconomics.ge/?p=13699> (verified on 3.11.2023);
6. Chikhladze N., Chikhladze L., Rusadze N., Challenges of Economic Activities of Cities in the Context of the Covid-19 Pandemic. *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, 2021, vol. 15, #1 : 110-116. <http://science.org.ge/bnas/vol-15-1.html>

ეთნოეკონომიკის ზოგიერთი საკითხი

დავით შავიანიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის და ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, david.shavianidze@atsu.edu.ge

გიორგი ღავთაძე

ეკონომიკის დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, george.gavtadze@atsu.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: ეთნოეკონომიკა; სათემო მმართველობა; ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობები; ეკონომიკური ყოფა.

J.E.L. classification: N9, R0

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.03>

ციტირებისთვის: შავიანიძე დ., ღავთაძე გ., (2023) ეთნოეკონომიკის ზოგიერთი საკითხი. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 2(26), გვ. 85-94. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.03>

ანოტაცია. ნაშრომში, ეთნოგრაფიული მასალების კომპლექსური ანალიზის საფუძველზე, განხილულია ეთნო-ეკონომიკის საინტერესო საკითხები. კერძოდ:

მიზეზები სასოფლო დასახლებების დაცვის პროცესის დაწყებისა, რომელიც ახლაც მიმდინარეობს, თუმცა სათავეს იღებს ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნის ბოლო მეოთხედიდან; შრომა-საქმიანობაში ერთმანეთის გვერდით დგომის სურვილიანი წესის უარყოფის შედეგები; პირადი ეკონომიკურ-ყოფითი და სოციალური მდგომარეობის გაკეთილშობილების („შეძლებულად ცხოვრება“) თანამედროვე საშუალებების ინტეგრირება ყოველდღიურობაში.

სოფლის დაცვისა და ტრადიციული მეურნეობის გაუქმების მიზეზებად გვევლინება შემდეგი:

1. „ხალხისეული ცხოვრების“, მეურნეობის მართვის ტრადიციული, დროით გამოცდილი მიდგომების უგულვებლყოფა.

2. ტრადიციული ადგილობრივი სათემო მმართველობის გაუქმება, მაგალითად, „მახვშის“ ინსტიტუტის ჩანაცვლება „ხრიკის მცოდნე, ხელფასიანი“ მამასახლისებით.

3. ერთობის, ერთმანეთისთვის შრომის ეტაპობრივი ჩანაცვლება მიდგომით „ჩემი იყოს“. ვგულისხმობთ, რომ ეკონომიკური უსაფრთხოების მოწესრიგების გზაზე მივიწყებულ იქნა ერთმანეთისთვის „უანგარო დახმარების წესი“;

4. „კანონისმიერად აღიარებული“, თუმცა

ადამიანის შესაძლებლობა გაუთვალისწინებელი ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობები. რწმენის მადლიერებელი „ბეგარის“ ჩანაცვლება „კანონის მუხლით შენზე მოწერილი შეუსაბამო ნატურით“;

5. ღმერთისთვის „ხელმოწყობილი ბედნიერების“ თხოვნის ჩვეულების მივიწყება.

ვლინდება, რომ სახელმწიფოს მხიდან სოციალური კეთილდღეობის ამაღლების მიზნით სხვადასხვა ეკონომიკური პროგრამების ამოქმედებამდე, პიროვნება, თემი თავად იყო ორიენტირებული მიეღო უკეთესი ყოფა და „ეკონომიკურად წელგამართულებს“ გაენაწილებინათ „სარგებელი“ საკუთარი ოჯახისა და მტერ-მოყვარის საჭიროებისთვის.

კომპლექსური კვლევის საფუძველზე ირკვევა ტერმინები: „ნამახი“, „ცუდი მეორშაბათე“, „გაშვება“ და „სიმშვიდე“, „ბეგარა“ ისტორიული მნიშვნელობა; ასევე, „რწმენიანი და გათვლილი შრომით“ მიღებული უკეთესი ეკონომიკური მდგომარეობის სახელი - „შედარებით უკეთესი ყოფა“. ერთობილი კვლევა დავაფუძნეთ კიდევ ეთნოგრაფიული მასალებს. შევუდარეთ სამეცნიერო ლიტერატურაში ჩვენამდე და ჩვენს მერე დაბეჭდილ მსგავსს.

შესავალი

ქართული და უცხოური ისტორიული წყაროები, ეთნოგრაფიული მასალები, ჩვენამდე მოღწეული ეროვნული ზეპირსიტყ-

ვიერება და ხალხის მეხსიერება, ეს ერთგავრი „მუზეუმ-არქივი“, ადასტურებს, რომ საქართველო ყოველთვის იყო აგრარული, ძირითადად, სამიწათმოქმედო მეურნეობის ქვეყანა. დომინირებდა მოსახრება, რომ ძლიერი სოფელი, მთლიანად სახელმწიფოს სიძლიერეს განაპირობებდა და პირიქით.

კომპლექსური კვლევით ირკვევა, რომ ქართული ცხოვრების წესის ჩამომშლელი, „სოფლის დაცლის ხელშეწყობილი პროცესი“ არც თუ ახლო წარსულში, დაახლოებით მე-19 საუკუნის ბოლო მეოთხედიდან დაიწყო და დღესაც (მიზეზები: ადამიანის საჭიროებასთან შეუსაბამო სოციალური პირობების არარსებობა; თანამედროვე ტექნოლოგიების შრომის პროცესში ინტეგრირების სხვადასხვა მიზეზით განპირობებული შესაძლებლობების ნაკლებობა; შემოსავლის, დოვლათის მომცემი საქმიანობით მიღებული სარგებლის მიღების ინტენსივობისა და მოცულობის სიმცირე და ა.შ.) გრძელდება.

გასული, აღნიშნული პერიოდის მსგავსად აწმყოშიც მიმდინარეობს სოფლის მასიური დაცლის, ტრადიციული მეურნეობის მოშლის პროცესი.

ქართული ტრადიციული სამეურნეო ცხოვრების ამსახველი და მისი ჩამოშლის მიზეზების შემსწავლელი მასალების მოძიება, არაერთი წლის განმავლობაში ხდებოდა ისტორიული საქართველოს სხვადასხვა მხარეში აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, ძირითადად ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სტუდენტთა ეთნოგრაფიული ექსპედიციების მიმდინარეობისას.

ძირითადი ნაწილი

იკვეთება ქვეყნის ამა, თუ იმ რეგიონის წარმომადგენლების ეკონომიკური თვალთახედვების მსგავსება ფიზიოკრატიულ

შეხედულებებთან, რომელიც ეკონომიკური აზრის ერთ-ერთი გამორჩეული მიმართულებაა. აღნიშნულის მიზეზად, საქართველოში, უპირველეს ყოვლისა, ქრისტიანული მოძღვრების დომინირება შეიძლება განვიხილოთ. იგი ზეგავლენას ახდენდა საქართველოს მოსახლეობის არა მხოლოდ რწმენით, იდეოლოგიურ, ცნობიერებით და მსოფლმხედველობით საფუძვლებზე, არამედ მათი ეკონომიკური აზროვნების სტილზეც. ამასთან, საკუთარი ინდივიდუალურობის არდაკარგვის პირობებში, ეკონომიკური შედეგების მისაღწევად, ქართველი, ყოველთვის ანიჭებდა უპირატესობას ერთობლივ ქმედებებს, პასუხისმგებლობის გაზიარებას,

1. ზემოაღნიშნული არაერთი კვლევით არის დადასტურებული. ამ მხრივ, განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსად მიგვაჩნია აკადემიკოს ვასილ ჩანტლაძის კვლევები, დაკავშირებული შოთა რუსთაველისა და სულხან-საბა ორბელიანის ეკონომიკურ შეხედულებებთან. ეს უკანასკნელი იმ მხრივაც არის საინტერესო, რომ „ამ შრომაში დასაბუთებულია იმ დროისათვის პროგრესული დებულება სულხან-საბა ორბელიანისა, რომლითაც იგი 70 წლით წინ უსწრებს ფიზიოკრატიული მიმართულების მამამთავარს – ფრანსუა კენეს. შედეგად, პოლიტიკური ეკონომიის ენციკლოპედიის რედაქციამ ენციკლოპედიაში შეიტანა სულხან-საბა ორბელიანი, როგორც ფიზიოკრატიული სკოლის წინამორბედი თავისი ეკონომიკური შეხედულებებით“ (ხელაია, 2007).

აღნიშნულით იმის თქმას ვცდილობთ, რომ ჩვენი კვლევა დავაფუძნეთ, ერთი მხრივ, იმ ეთნოგრაფიულ მასალებს (მასალების თავმოყრა შესაძლებელი გახდა აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა ეთნოგრაფიული და ჩვენი ინდივიდუალური ექსპედიციების ფარ-

გლებში - ხაზი ჩვენია) და, მეორე მხრივ, ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურასა და შესაბამისი გამოკვლევების შედეგების ანალიზს.

ამრიგად, ეთნოეკონომიკის თვალსაზრისით საინტერესო ეთნოგრაფიული მასალების კომპლექსური კვლევით დასტურდება უდავო და საყოველთაო ჭეშმარიტება, რომ „სარფიანი ცხოვრების მომცემი შრომაა“. ირკვევა უკვე თითქმის აღარ არსებული ცოდნის შესახებ, რომ საზრდო მიწის დამუშავებით, სამეურნეო საქმიანობის უკეთ სწავლის მიზნით, მუყაითობით, მეზობელ-მოკეთისთვის გვერდით დგომის სურვილით უზრუნველყოფ შენ შედარებით კეთილდღეობას.

ეთნოგრაფიული მასალები:

„ქონი რომ მოგედო, გქონოდა, უნდა გემრომა იქ, სადაც გამლევედა შენი საცხოვრისისი გარემო, სოფლის მეურნეობაში, თუ შინამრეწველობაში“ (იგულისხმება „შინამეურნეობა“) (მთხრობელი, გ. არუთინოვი. თელავი. 2014).

„ცდილობდნენ სინდისიანი საშუალება შრომით მიეღოთ შედეგად უკეთესი ყოფა, რომ ეფექტით წელგამართულებს გაენაწილებინათ საკუთარ ოჯახსა და მტერმოყვარეზე. ამ ყველაფერს წინაპარი ყოფითობის დაგეგმილ მოწესრიგებას არქმევდა“ (მთხრობელი, გ. კომლაძე. სავანე. 2004).

ეკონომიკური და ფინანსური საფუძვლების შემქმნელი სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოებთან დაკავშირებული ჩვენეული მასალებით ირკვევა „ხალხის ცხოვრების პოლიტიკის“ მიზანი, მაქსიმალურად მოესპოთ „არავისთვის სასურველ-მისაღები უსახსრობა“. ამ გაზაზე, ერთმანეთის გვერდით დგომით შრომით, განმტკიცებული კავშირებით უზრუნველყოფდნენ ეკონომიკურ და სოციალურ დაცვას, სხვათა უფრო „სარფიანად ცხოვრების საშუალებას“;

ირკვევა, რომ ერთმანეთის გვერდით დგომა და ამით შემოსავალისა და მოგების უზრუნველყოფა „სურვილიანი წესი იყო“ (მთხრობელი, ლ. ბურჯალიანი. ლეჩხუმი. ორბელი. 2000).

ცნობილია რუსობის პერიოდის პოლიტიკის, საბჭოთა კავშირში განხორციელებული აგრარულ რეფორმის შესახებ. წვრილ გლეხურ მეურნეობათა მსხვილ სოციალისტურ მეურნეობებად(კოლმეურნეობა) გარდაქმნის გზაზე ხელისუფლებამ, უხეში და ძალადობრივი მეთოდებით, გლეხობას წაართვა ადგილ-მამულები, მიწა, პირუტყვი. შედეგად, მივიღეთ „რა იცი კიდევ რა დრო დადგება, რომ უარესი არ იქნება“-ს შიში, გააქტიურდა უკეთესის პირობებისთვის სოფლიდან ქალაქს თავშეფარების ტენდენცია. შესაბამისად, „ხალხი მოეშვა და ატოვებდა, დღესაც ატოვებს“ მევენახეობას, მიწათმოქმედებას, მესაქონლეობას.

ეთნოგრაფიული მასალები:

ლენჯერის თემის სოფელ ქაშვეთის მკვიდრი ვახტანგ ფილფანის გადმოცემით, მისი სამმოს „დუღაშერების“ წევრ ფიფი ფილფანს და მის მეუღლე მაგრაფინეს მოჰყავდათ იმდენი ხორბალი, რომ ახალ მოწეულ მოსავალს ახვედრებდნენ სავსედ ხის „კიდობნებს“. მთხრობელის თქმით, სავარაუდოდ ეკონომიურადაც ხარჯავდნენ, მაგრამ რაოდენობას მაინც სათესი მიწის ოდენობა განაპირობებდა. ქაშვეთის მკვიდრი, ისლამ ფილფანის მშობლებსაც მართა გულედანს და მაქსიმე ფილფანსაც იგივე „მეთოდი“ ჰქონიათ. „რა იცი რა დრო დადგება“-ს შიშით არ ანებებდნენო ბებია და ბაბუა ბევრი ახალი ფქვილის ხარჯვას თანამედროვეთ ოჯახში. მოგვიანებით, მაგრამ მაინც ახდა ბებიას შიში. 1990-იანი წლების სიღუბლეში, სამოქალაქო ომში ჩათრეულ ქვეყანაში ყველანაირი გაჭირვების ჟამს

მოჰყავდა ჩვენც მოგვყავდა პური, „დედუ-ლების“ ნათესავისგან, თამაზ გულედანისგან გადანახული ხორბლის თესლით. მერე ხორბლის მოწევაც, მოსაწვი იარაღებიც და „კალოც“ ჩაბარდა ისტორიას. კოლმეურნეობა რომ იყო, მაშინ დიდ კალოს ვაკეთებდით და მეტი იყრებოდა. სახლის კალოში თუკი ორ მარხილს ვყრიდით, იქ ათ მარხილსაც ვყრიდით და მეტსაც. მაშინ ხუთეჭვს უღელს მივაყენებდით, ხარებს და ბრუნავდნენ. უკვე, ისინი ტრიალებდნენ კალოში, კიდევაც ადრე ილუწებოდა და ადრე ნიავედებოდა“ (ლენჯერი. ვ. ფილფანი. 2015).

„კოლაფსი შეიძლება დადგეს ნებისმიერი შენგან გაუთვლელი ქმედებით. უნდა გახსოვდეს, რომ ფულის შოვნას შრომა უნდა. მთავარია გახსოვდეს, რომ ქართველი სულ მუდამ სოფლის მეურნეობით ცხოვრობდა, სხვასაც აცხოვრებდა ნებით, შემთხვევით, თუ იძულებით შემოხეტებულს თავის მიწით. უნდა გახსოვდეს, რომ სხვათა მეგობართა, თუნდაც ვითომ მეგობართა პოლიტიკის ბოლომდე მიწოდებაც იგივეს, ყოფის დასრულებას, ქვეყნის დაცლას მოგიტანს. აგერ ჩვენ ტყეებს, მიწას ჩინელები დაედვენ“ (მთხრობელი, ა. მჭავანაძე. ვანი, სოფ. ბზვანი. 2014).

მსგავსი პროცესი მიმდინარეობდა ყველგან: მამათელი მთხრობელი სილიბისტრო როყვას თქმით, ღარიბი ოჯახი ჰქონდათ, თუმცა არ შიმშილობდნენ. ამისთვის შრომობდნენ. საჭირო რაც იყო ჰქონდათ „ტანი მთელი, მუშა ოჯახი და წესიერი“. ეკონომიკური მდგომარეობა შეიმჩნეოდა იმაშიც, რომ უცხო სტუმრისათვის ღომის ჩალა ჰქონდათ „მისასვენებლად“, შინაურისთვის კი სიმინდის ჩალა (ნიკოლაიშვილი, 2019:99).

XX საუკუნის 50 წლებში ბაღდათის სოფელ ზეგანიდან შედარებით ვაკეში ჩამო-

სახლებული სანდრო გორგოძეს ჩამოსახლების მიზეზად ჰქონია ის, რომ „განათლებულ სოფელში“ უნდოდათ ეცხოვრათ, „ცოლ-შვილს კარგად ეცხოვრა“. ამ „კარგად ცხოვრების“ მამიებელი მთხრობელი ადარებს ზეგანის მეურნეობის და ცხოვრების პირობებს ახალი საცხოვრისისას და მოსწონს ახალი: „რგვალი კრამიტის და ყავრის“ სახურავი ჩანაცვლებულია „იფერით“ ან „მარსელის კრამიტით“. „ჩოჩიალა ურმების ნაცვლად ახლა ყველა ოჯახში მანქანაა მიყენებული“. „კოდების წისქვილები“ „დოლაბის წისქვილებმა“ ჩაანაცვლა (ცაგარეიშვილი, 2019: 27-28).

XIX-XX სუკუნეების მიჯნის სინამდვილეს ასახავს გვიმრალაურის მკვიდრი ოლია ჩხაიძის „საჩივარიც“: „გეიკრიფა ყოლკაცი. ახალგაზდებს აღარ უნდებიენ აქოურობა“ არა, თუ მუშაობა „ფეხი ფეხზე გადადობილა არ უნდა აქანა ყოფნა. აფერს არც აკეთებენ, არც ეინტერესებათ, არც უნდებიენ (ნიკოლაიშვილი, 2019:134).

მდრ.: ჯერ კიდევ 1964-1965 წლის იმერეთის, ბაღდათის სოფლებში ჩატარებული კვლევის საფუძველზე პროფესორი ჯულიეტა რუხაძეც წერდა, რომ მთიანი სოფლებიდან ბარის სოფლებში ჩამოსახლების ხელის შემწყობად მიაჩნია გზის გასწვრივ ჩამოსახლება, მაიკაოვსკსა და ქუთაისის შორის მიმოსასვლელზე ცხოვრება (ცაგარეიშვილი, 2019:215-261).

ფინანსური ანაზღაურების მოტივაციის საშუალებად გამოყენებით, გაუქმდა ადგილობრივი, სათემო მმართველობა და გაბატონებული მდგომარეობა მოიპოვა რეჟიმის ინტერესის გამტარებელმა ორგანოებმა. აღნიშნულს ადასტურებს ფულის მომარჯვებით, „საშუალება-ხერხის, ხრიკის მცოდნე“ მამასახლისების, მდივანბეგების, „ათასი ჯურის ჩინოვნიკების“ დანიშვნა. „ურთიერთობების გაკანტორებამ“ სულიერ ერთობას

ჩანაცვლა „მხოლოდ ჩემი იყოს“ მიდგომა (მთხრობელი, კლ. ცინდელიანი. ნაკრა. 2016). ჩანაცვლა „მახვები“, რომლებიც სხვებთან დათათბირების საფუძველზე მიღებული გადაწყვეტილებით, უანგარო ერთგულებით ემსახურებოდნენ თემს. „რუსების, რუს-კომუნისტების და კომუნისტი ქართველების, გაყიდულები მუდამ იყვნენ, შემოსეულმა და პირადულსანაცვლოზე გაცვლილმა აქტიურმა მხარდაჭერამ მოსპო მახვების მმართველობა (მთხრობელი, გ. გიგანი. ზესხო. 2011).

ჩვენი მოსაზრება: ცნობილია, რომ შეფასებითი კატეგორია ფული, თავის სახმარი ღირებულებითა და იშვიათი ხასიათით, უზრუნველყოფს ეკონომიკურ ურთიერთობათა სტაბილურობას. უნდა ვიფიქროთ, რომ კომუნისტური ხელისუფლების მიერ, ფინანსური ანაზღაურება გამოყენებული იქნა მოტივაციის საშუალებად. თქმა იმისა, რომ მიღებული, ფული იმდენი იყო, ადამიანს საკუთარ ტრადიციულზე უარი ეთქვა, შეცდომა იქნება. თუმცა ფაქტია, რომ ადგილობრივი, სათემო მმართველობის ნაცვლად გაბატონებული მდგომარეობა მოიპოვა რეჟიმის ინტერესის გამტარებელმა ორგანოებმა. ანუ, „იშვიათი მნიშვნელობა-ფუნქციის“, სახმარი ღირებულების შეფასებითი კატეგორია ფული, მაინც გახდა მოტივატორი. სახეზეა დემოტივაციაც. ადამიანთა დიდ ნაწილს არ სურდა „გამართული, სისხლხორციელი“ მმართველობის გაუქმება. მნიშვნელოვანია, რომ ეს ნაწილიც არ იყო „ამ ხელოვნურად გაჩენილი შემოსავლის გარეშე“. **შდრ.:** მკვლევრების ინტერესი დღემდე მაღალია ფულის, დემოტივაციურ ხასიათზე. მეცნიერთა ნაწილი ემხრობა იმას, რომ ფული უფრო დემოტივატორია და ნეგატიური გავლენა აქვს ადამიანის ჩართულობაზე (კოპალიანი და სხვ., 2021).

საყოფაცხოვრებო, ტრადიციული ნივთების (მაგ, „მახვების სკამი“) დამზადების საქმე ერთ-ერთი შემოსავლის წყარო იყო. თუმცა ბევრ შემთხვევაში, ზოგ ნივთზე გადაწყვეტი იყო უსასყიდლოა:

ეთნოგრაფიული მასალები:

„დღეს სკამის დამზადება შეიძლება ძვირი კი არაა, მაგალითად ასი დოლარი, მაგრამ ამ მცირეს არქონებაცაა და ვერ გამოზადებინებენ. სასაჩუქრედ დიდებულია, თუმცა მასალა ჭირს. ნამდვის მასალა ნაკლები ღირს. თელა ძალიან ძვირი ღირს“ (მთხრობელი, ზ. ჭკადუა, ლახამულა. 2017).

„მე ჩემ სოფელში ყველა გარდაცვლისთვის ვამზადებდი „სასახლეს“ უფასოდ. ვიღაც ფულს ღებულობს. გაწეული მუშაობის საზღაური უნდა აიღო, მაგრამ სხვა რაღაცებიც მესმის ხის ხელობა და იქ ვღებულობ. იქაც არავის ვწვავ. რაც არ აქვს ადამიანს, იმას, რომ მოთხოვ, ღმერთი რას გიზამს? თუ შენსაზე დადექი და არ მიხვდი კაცის საჭიროებას და „ხელშეწყეულობას“ უსახელოც და საერთოდ უშემოსავლოც დარჩები. სახელიანს ვიღაცა მოგიხედავს, უსახელოს და უშემოსავლოს გაუჭირდება (მთხრობელი, კ. გოგოლაშვილი. ოკრიბა, კურსები. 1998წ).

აღნიშნული მასალები მიგვანიშნებენ აქტივობაზე, როცა ფასდება ნედლეული, გასაყიდად ითვალისწინება შენი შრომის პროდუქტი. ანუ საზღაური მიწოდებული საქონლის (სამუშაოს) გაწეული მომსახურების სანაცვლოდ გადაცემული ფულადი ან ნივთობრივი ანაზღაურებაა (გურგენიძე, 2004)

მნიშვნელოვანია აღვნიშნოთ, რომ ქართველის ცხოვრების წესი ქრისტიანულის სადარი იყო. ბუნება, რომელსაც „სხვათა უანგარიშოდ გვერდით დგომის ჰქვიოდა“ სხვა არაფერია, თუ არა ქრისტეს აღმსარებლობის მიმდევარობა. თუმცა მოხდა ის,

რომ „სულის და პატიოსნების გაყიდვაზე გათვლილი ნაწილი ფულმა გააყოფო, „მაღალი“ გახდა, გააამპარტავანა. მივიღეთ მდგომარეობა, როცა გაგვიაქტიურდა მხოლოდ საკუთარის უპირატესობა, მიივიწყა სიკეთე და ქველმოქმედების ბედნიერება. „მიჩეჩებულმა“ და ადამიანისგან მიღებულმა, საკუთარის ზედმეტად დამფასებლობის გზამ მარტო დატოვა ადამიანი პრობლემებთან“ (მთხრობელი, ნ. დოგრაშვილი. ბაღდათი. ზეგანი. 1995).

ირკვევა, რომ ხელფასის, ეკონომიკური და სხვადასხვა, ფინანსური სარგებლის მომტანი, ანაზღაურებადი სამუშაოს გარეშე დღეს უკვე ცხოვრება წარმოუდგენელია; ადამიანთა დიდ ნაწილში დაიკარგა თანაგრძნობის და გვერდით დგომის უნარები, გახდა „მოწყალეების“ შემყურე და ამ „დახმარების მიღების საფუძველზე მორჩილი“.

ეთნოგრაფიული მასალა:

„დღეს ყველას ყველაფერი მზა უნდათ. იმოვნება. საყიდელი ფული არ იმოვება, მაგრამ ფულისთვის მუშაობა ურჩევნიათ, ვიდრე მაგალითად სოფელში. არ უნდათ სოფელში მოწვენილის რეალიზებით მიღებული შემოსავალი, ურჩევნიათ საზღაურად მიღებული ფული. შეიძლება მართალიცაა, მაგრამ სოფელი, ქვეყანას რა ეშველება შენგან უპატრონოს, სხვის ხელში? გაღებულია კარები რომ გახვიდე. იცლება ქვეყანა და ტრადიცია ივიწყება. გამოგზავნილი ფული ქვეყნის ფიზიკურ-სულიერი სიმაგრე, ვერც მატერიალური ვერაა. ვერაა, რადგან როცა არ ქმნი, გამოგზავნილი იღევა. რა ვიცი, ორი მხარე აქვს ყველაფერს“ (მთხრობელი, ხ. ღურჭუმალიძე. ლეჩხუმი, ნასპერი. 2015).

სადავო არაა, რომ აწმყოს საქართველოში მთავარი პრობლემა ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფაა. თუმცა ვეჭვობთ, რომ მეურნეობის გარეშე, უცხოე-

თიდან გამოგზავნილის, სხვათაგან დახმარების საფუძველზე შექმნილი უკეთესი ყოფა არ ნიშნავს ეკონომიკური დემოკრატიის გზაზე დგომას.

ცნობილია, რომ საქართველოს მთაში დღემდეა შემორჩენილი საეკლესიო და სახატო მიწები, რომ სვანური თემი მჭიდროდაა დაკავშირებული თავის ტერიტორიაზე მდებარე, ტრადიციული სამეურნეო ყოფის, სულიერი სფეროს მაკოორდინირებელ და მაკონსოლიდირებელ ცენტრ ეკლესიასთან“ (გუჯეჯიანი, 2008:369).

მცირემიწიან მთაში სარიტუალო მარცვლეულის მოსაყვან მიწებთან ერთად თითქმის აღარ რჩებოდა ვარგისი მიწა. ამის მიუხედავად, სალოცავის მიწაზე რომ რამეს არ გაემართლებინა, „ბეგარას საკუთარი სახლობისთვის მონაწევს“ მართმევენ. აღნიშნულით „რწმენა ნარჩუნდებოდა. ურწმენობა კი უწესობა და უკეთურებაა. დღესაც თითქოს ვინახავთ, მაგრამ დაცლილ სოფელში რას შეინახავ? (მთხრობელი, ვ. ცინდელიანი, ნაკრა. 2017).

თემის ამ „წესრიგის“ ჩანაცვლება, „გული არ გაიტეხოთ და მსგავსი, თუმცა შენი შესაძლებლობის გაუთვლელი“, „ნატურით“ ზღვევის სახელმწიფო კანონმდებელთაგან შემოღებული წესი გვაგონებს კანონისმიერ ვალდებულებითი-სამართლებრივი ურთიერთობის წყაროს. ანუ, ერთი პირი უფლებამოსილებით ითხოვს მეორე პირისგან ზიანის ანაზღაურებას.

ეთნოგრაფიული მასალა:

„მთავრობის სამართლით განსაზღვრული შეუსაბამო თანხით („ნატური“) ზღვევის შესახებ გეტყვიან არა მხოლოდ აქ ხევში, ფშავსა და სვანეთში, ხევსურეთში, ყველგან საქართველოში. ფასს, ნატურ გადასახდს, საზღაურის შესახებ გადაწყვეტდა სამართალი და გადაიხდიდი საქონლით და ა.შ. ფულითაც. ეს გადასახადი იოლი არ

იყო, მაგრამ არც ისეთი, რომ მოესპე. თემი ისე იზამდა, რომ შენ შეცდომაც გაგრძობინებდა და არ გადაგაყოლებდა. მერე შეცვალეს ახლებმა. გრძელდება ასე“ (მთხრობელი, ჟ. ხაიკაშვილი. ყაზბეგი. აგვისტო, 1993).

ყველგან საქართველოში, შემორჩენილი სხვადასხვა დროს შესასრულებელი საკულტო-მითოლოგიური წეს-რიტუალები, შესრულების ტრადიციები, სასოფლო, სალოცავები, დღემდე ასრულებენ ღვთაებისათვის ნაყოფიერების სათხოვნელ, ოჯახის შვილიანობისა და ახალი სულის შემოსვლის/„ბედნიერობის“ რიტუალებს. დაწესებული იყო და გარკვეულ დღეებში იცავდნენ კიდევ აკრძალვებს. სამეგრელოში „თუთაშხა ორშაბათი“ შენი ოჯახისთვის და პირადისთვის კარგი დღეა, მაგრამ არ დაიწყებდნენ იმ საქმის კეთებას, „რაც რადის ოჯახიდან გარეთ გატანას მოითხოვდა, თუ პირიქით, უნდა ყოფილიყო კი“. ყვებიან და ამბობენ, რომ გაჭირვების საჭიროებამ მოგვარებია ორშაბათის, ოთხშაბათის და პარასკევის ნაკიან, ეშმაკის დღეებად მოხსენიება. საქართველოში ყველგან სწამდათ ავი თვალისა და ავი ფეხისა. საქმეზე მიმავალ ადამიანს აუცილებლად „კარგ ფეხს“ დაახვედრებდნენ, „რომ გაემარჯვა“.

მსგავსი რიტუალები და დღესასწაულები, საქართველოს ყველა ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ ერთეულში, მომავალი თაობების მრავლობასა და ოჯახის ფუძე-კერას სავსეობას ემსახურებოდა.

ეთნოგრაფიული მასალა ოკრიბიდან:

„რწმენა იყო მატერიალური კეთილდღეობის წყაროც. ჭირნახულის უხვად მოყვანის უზრუნველსაყოფად, დასაცავად ხალხი სხვადასხვა საშუალებებს მიმართავდა, რწმენით თავს გადაირჩენდა“ (მთხრობელი არიადნა ფორჩხიძე-გაბადაძე, ორპი-

რი, 1993წ).

ეთნოგრაფიული მასალა რაჭიდან: „სჯულში რწმენა იგულისხმება, ჩვეულებაში კი თემში მიღებული წესის, ნორმის დაცვა. ორივეთი ერთად თავს გაიტანდი, გადაირჩენდი“ (მთხრობელები: დ. ჭოხონელიძე, რაჭა, სოფ. თხმორი, 1994.). იგივეს გეტყვიან ყველგან საქართველოში.

აღნიშნულს ეხმაურება ბალს ზემო სვანეთში დადასტურებული ტერმინები: „ნამახი“, „ცუდი მეორშაბათე“, „გაშვება“ და „სიმშვიდე“.

ნამახი დამახული ძაფია მთიულურში (ღლონტი, 1974:416). დამახებას, „ცუდის მომტან დანამახებს“ აღნიშნავს სვანურ მეტყველებაში. „გიორგობა დღეს ცუდად მიგვაჩნია ვინმეს დამახება. საქონელს რომ ნაკლებობა არ ექნეს მურიანი წყლით გაწუწავენ“ (ეკ. ფილფანი, ლენჯერი. 1995; ლ. ზურაბიანი. 2013 წელი. ლენტეხი. ჟახუნდერი).

„ცუდი მეორშაბათე“ - „ცუდი თვალის და ფეხის“ ადამიანს, „გაშვება“ „გაცემას“ აღნიშნავს, „სიმშვიდე“, კი კარგად და მრავლად ყოფნის მნიშვნელობით გამოიყენება სვანურში. ორშაბათი, ხუთშაბათი და შაბათიც სვანებს „საციქველის“ გაცემისათვის ცუდ დღედ მიაჩნიათ, მით უფრო ახალ მთვარეზე. ორშაბათს, ხუთშაბათს და შაბათს რძის ნაწარმის კარში „გაშვებას“/„გაცემასაც“ არავინ „ჩაიდენდა“. შაბათს და ხუთშაბათს და ორშაბათს კარში არავის არ გაუგზავნიდნენ მარცვალს და ფქვილს“.

ვფიქრობთ, ათეიზმის ხანაში და დღევანდელი გლობალიზაციის ეპოქის ერთი და იგივე მეთოდების გამოყენებამ მიგვიყვანა იქამდე, რომ ბევრი ადამიანი დარწმუნდა საკუთარ ყოვლისშემძლეობაში. დავით ჩახვაშვილი, ქვეცნობიერში არსებულ რწმენას, თავისებურ დაზღვევას ეძახის და დასძენს, რომ, სადღაც ადამიანი

ფიქრობდა: „იქნებ მართლაც რაღაც არსებობს?“ (ჩახვაშვილი, 2001).

ჩვენის მხრივ დავსძენთ, რომ ეს ე.წ. „დაზღვევა“ ადამიანისგან საკუთარი ტრადიციის მივიწყება, გაუკეთესებული ეკონომიკური მდგომარეობისთვის ყოვლისშემძლეობის დარქმევას.

დასკვნა

სახელმწიფოს მიერ სოციალური და ეკონომიკური ფუნქციების აღებამდე, თემი თავად იყო პასუხისმგებელი მისი წევრების უკეთეს ყოფაზე, რათა „წელგამართლებს“ „სარგებელი“ გაენაწილებინათ საკუთარი ოჯახისა და მტერ-მოყვარის საჭიროებისთვის. შეიძლება, ერთი შეხედვით ვიფიქროთ, რომ ე.წ. „კოლექტიური პასუხისმგებლობის“ პირობებში ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის არეალი იკარგება და შედეგად ვიღებთ „მასობრივ უპასუხიმგებლობას“. თუმცა, თემის შემთხვევაში, ეს უნდა აღვიქვათ, როგორც „ხამს მოყვარე მოყვრისათვის“ პრინციპის რეალიზება და ერთმანეთის მიმართ ზრუნვის გამოხატულება.

ზემოთქმულს შეიძლება დავამატოთ თანამედროვე ფინანსური ურთიერთობის - „დაზღვევის“ მაშინდელი გაგების საკითხიც, როდესაც თემის წევრი მზად იყო გაეზიარებინა „მოყვასის“ ცხოვრებასთან დაკავშირებული რისკები, თანაც, ყოველგვარი სარგებლის გარეშე. ეს იმიტომ, რომ პირადად მისი და მისი ოჯახის კეთილდღეობას, ასევე, „დაზღვეული“ იყო თემის სხვა წევრების მხრიდან. აღნიშნულის მაგალითებად შეიძლება გავიხსენოთ, ე.წ. „ნადი“; მესაფლავეობა მორიგეობით; სოფლის ნახირის მწყემსვა მორიგეობით; ე.წ. „სადილის“ მიტანა ოჯახში, რომლის წევრიც გარდაიცვალა, ასევე მორიგეობით და ა.შ.

შედეგად, ამ ყველაფერს, „რწმენით და გათვლილ-გახედილი შრომით“ მიღებულ

„შედარებით უკეთეს ყოფას“ შეიძლება ვუწოდოთ „თემის ეკონომიკა“. მართალია, იგი ზოგად-ეკონომიკური კანონების მოქმედებას ექვემდებარებოდა, მაგრამ მასში გამოკვეთილი იყო ადგილობრივი საზოგადოების მორალური და სოციალური ყოფითი თავისებურებები, რომელთა ფორმირებაში გადამწყვეტ როლს რელიგია და ისტორიულად ფორმირებული ტრადიციები ასრულებდა. სწორედ ამ ვითარების აღსაწერად გამოვიყენეთ ტერმინი „ეთნო-ეკონომიკა“.

ლიტერატურა:

1. გურგენიძე ვ., (2023) მოხელის სამაგიდო ლექსიკონი. თბ., 2004. - 483 გვ.
2. გუჯაჯიანი რ., (2008). ქართველ მთიელთა მენტალობის ისტორიიდან (სვანეთი), თბ., „უნივერსალი“.
3. კოპალიანი კ., ჩომახიძე ელ., ზუბაშვილი ა. (2021) ფულის ფსიქოლოგიური არსი. ბიზნესი და კანონმდებლობა, N2. URL: <https://ojs.b-k.ge/index.php/bk/article/view/726> (დადასტურება 6.10.2023).
4. ნიკოლაიშვილი ელ., (2019) მოთხრობები გურიის ახლო წარსულიდან. დიალექტური ტექსტების კრებული.
5. ქართულ კილოთქმათა სიტყვის კონა (ქკოსკ). შემდგენელი ალ. ღლონტი, თბ., 1974
6. ცაგარეიშვილი თ., (2019). ცოცხალი ისტორიები. ჯულიეტა რუხაძის ეთნოგრაფიული ჩანაწერები.
7. ხელაია გ. (2007) გამოჩენილი ქართველი მეცნიერი ვასილ ჩანტლაძე. საქართველოს ეკონომიკა, N1. URL: <https://geoeconomics.ge/?p=2627> (დადასტურება 6. 10. 2023).
8. ჩახვაშვილი დ., (2001) XX საუკუნე და „ოპიუმი ხალხისათვის“. საქართველოს ეკონომიკა, N5. <https://geoeconomics.ge/?p=421> (დადასტურება 6. 10. 2023).
9. ზუბაშვილი ა., (2021). ფულის ფსიქოლოგიური არსი. ბიზნესი და კანონმდებლობა. URL: <https://ojs.b-k.ge/index.php/bk/article/view/726> (დადასტურება 6. 10. 2023).

SOME ISSUES OF ETHNO-ECONOMICS

David Shavianidze

Associate Professor of Akaki Tsereteli State University and Kutaisi University.
davit.shavianidze@unik.edu.ge

George Gvartadze

Doctor of Economics, Professor of Akaki Tsereteli State University
george.gvartadze@atsu.edu.ge

KEY WORDS: *ethno-economics; community governance; obligation-legal relations; economic existence.*

J.E.L. classification: N9, R0

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.03>

For citation: Shavianidze D., Gvartadze G., (2023) Some issues of ethno-economics (in Georgian). Economic Profile, Vol. 18, 2(26), p. 85-94.
DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.03>

Summary

In the paper, based on a complex analysis of ethnographic materials, interesting issues of ethno-economics are discussed. In particular:

The reasons for the beginning of the process of emptying rural settlements, which is still ongoing, but originates from the last quarter of the 19th century; the consequences of rejecting the willing rule of standing next to each other in labor-activity; Integrating modern means of ennobling personal economic and social status ("living affordably") into everyday life.

The following are the reasons for the emptying of the countryside and the abolition of traditional farming:

1. neglecting traditional, time-tested approaches to "people's life", farm management;
2. Abolition of traditional local community governance, for example, replacement of the "Makhvshi" institution with "trickster-savvy, salaried" administrators;
3. The gradual replacement of unity, work for each other with the approach "to be mine". We mean that on the way to economic security, the "rule of unselfishness help" was forgotten.
4. "legally recognized" binding relationships that did not take into account human capacity. Replacing the faith-boosting "begar" with "an inappropriate natural tax imposed on you by law";
5. Forgetting the habit of asking God for "provided happiness".

It is revealed that before the government launched various economic programs to raise social welfare, the individual and the community themselves were oriented to get a better life and distribute the "benefit" to their family and external needs.

On the basis of complex research, the historical meaning of the terms: "Scream", "Bad Monday",

"Letting go" and "Peace", "Begara" is revealed; Also, the name of a better economic condition obtained by "faithful and calculated work" - "comparatively better being".

It is worth noting the fact that ethnographic materials once again confirmed the opinions of Georgian economists that physiocratic views were always predominant for the Georgian space, until the consciousness of our population was formed on the basis of national-Georgian morality. This was reflected not only in various types of legislation, but also in literature. Only "The knight in the panther skin" and "Wisdom of Lies" are enough to prove this.

However, after the disruption of the Georgian statehood by Tsarist Russia and, later, the Sovietization, the thinking of the citizens of Georgia changed and adapted to the new reality, which should be perceived as an adequate response to the change in environmental conditions. However, historical experience shows that this process had a negative impact on the current situation and future prospects of our country.

Before the state took over social and economic functions, the community itself was responsible for the well-being of its members. We may think that in the conditions of the so-called "collective responsibility", the area of individual responsibility is lost, however, in the case of the community, it was the concern for the well-being of another; by being willing to share the risks associated with the life of a "neighbor" without benefit, a community member insured himself and his family's well-being.

As a result, all this, "relatively better living" obtained by "faith and committed work" can be called the "community's economy". Although it was subject to general economic laws, but the moral and social characteristics of local society were highlighted in it, in the formation of which a decisive role was played by

religion and historically formed traditions.

The ethno-economy is what we used to describe this situation.

References:

1. Gurgenidze V., (2023) Official's desk dictionary. Tb., 2004. - 483 p.
2. Gujejiani R., (2008).). From the history of Georgian highlanders' mentality (Svaneti), Tb, UMIVERSALI publishers.
3. Kopaliani K., Chomakhidze El., Zubashvili A. (2021) Psychological essence of money. Business and Law, Issue 2. URL: <https://ojs.b-k.ge/index.php/bk/article/view/726> (confirmation 6.10.2023).
4. Nikolaishvili El., (2019) Stories from the recent past of Guria. A collection of dialect texts.
5. A bundle of the Georgian idioms. Collector - Ghlonti, Tb, 19-74
6. Tsagareishvili T., (2019). Live stories. Ethnographic records of Julieta Rukhadze.
7. Khelaia G. (2007) Outstanding Georgian scientist Vasil Chantladze. Economy of Georgia, Issue 1. URL: <https://geoeconomics.ge/?p=2627> (confirmation 6. 10. 2023).
8. Chakhvashvili D., (2001) XX century and "opium for the people". Economy of Georgia, Issue 5. <https://geoeconomics.ge/?p=421> (confirmation 6. 10. 2023).
9. Zubashvili A., (2021). The psychological essence of money. Business and legislation. URL: <https://ojs.b-k.ge/index.php/bk/article/view/726> (confirmation 6. 10. 2023).

წლის საუკეთესო ნაშრომი აგრარულ სფეროში

*(რეგენზია რევაზ ასათიანისა და პაატა კოლუაშვილის მონოგრაფიაზე
„საქართველოს სოფლის მეურნეობა - გამოწვევები და პერსპექტივები“ -
თბილისი, 2023, 154 გვ.)*

სოფლის მეურნეობა, მიწა არა მარტო წარმოების საშუალება, არამედ ქართველი ერის თვითმყოფადობის შენარჩუნების, მისი მდგრადობის გამოხატულების უმნიშვნელოვანესი პირობა და სასიცოცხლო სივრცეა. ყოველივე ეს ყველაზე კარგად უწყიან ქართული აგრარული მეცნიერების თვალსაჩინო წარმომადგენლებმა ბატონებმა რევაზ ასათიანმა და პაატა კოლუაშვილმა და ბუნებრივია, რომ მათი ამგვარი დამოკიდებულება ძალუმად იგრძნობა მონოგრაფიის პირველიდან ბოლო გვერდამდე.

ნაშრომის არსი, ლეიტმოტივი უკვე მის სათაურიდანვე ჩანს - ის გვეუბნება, რომ ამ სფეროში ყველაფერი რიგზე არაა და დარგი სერიოზული პრობლემების წინაშე დგას. მაგრამ სათაური ასევე აგრძნობინებს მკითხველს, რომ ეროვნული ეკონომიკის ამ უმნიშვნელოვანეს დარგს აქვს პრობლემების დაძლევის და განვითარების შანსი და რესურსი.

გლობალური მასშტაბით მოსახლეობის მატების ტემპი უსწრებს მსოფლიოში აგრარული პროდუქციის წარმოების ზრდას, ხოლო ამ უკანასკნელის მატება საგრძნობლად ჩამორჩება გლობალური ეკონომიკის ზრდას. აღნიშნული განაპირობებს იმას, რომ არსებითად იზრდება მოთხოვნა სურსათზე და მის ძირითად მატერიალურ საფუძველზე - სოფლის მეურნეობის პროდუქციაზე, რის გამოც მწვავედება კონკურენცია სურსათის მოძმარებელთა შორის გლობალურ ბაზრებზე სურსათზე ფასების ზრდის ნეგატიური შედეგით.

ასეთ პირობებში საქართველოს სტრატეგია უნდა იყოს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მკვეთრი ზრდა, შრომის მწარმოებლურობის ამაღლება აგრარულ სექტორში, აღნიშნული კომპონენტით საგარეო სავაჭრო ბალანსის მკვეთრი გაუმჯობესება და როგორც შედეგი, საქართველოს სოფლის მეურნეობისთვის თავისებური სტიგმის - „ეროვნული ეკონომიკის ყველაზე სუსტი რგოლის“ დაძლევა. ავტორებს გააზრებული აქვთ, თუ რა გზით, როგორ და რა რესურსებითაა შესაძლებელი, რა დროშია მიღწევადი ამგვარი სტიგმის დაძლევა და აგრარული სექტორის საქართველოს ეკონომიკის ძლიერ რგოლად გადაქცევა.

მონოგრაფიის ავტორები აგრარული სექტორის განვითარებას არ უკავშირებენ მხოლოდ მოსახლეობის მოთხოვნილების უფრო სრულად დაკმაყოფილებას და მისი კეთილდღეობის ამაღლებას. - მათი აზრით, ამგვარ ძალისხმევას აქვს კიდევ ერთი ასპექტი - ქვეყნის უსაფრთხოების განმტკიცება. - სასურსათო უსაფრთხოებას, სურსათით, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტებით თვითუზრუნველყოფის ამაღლებას ავტორები თვლიან ეროვნული უშიშროების უმნიშვნელოვანეს კომპონენტად.

ბატონები რ. ასათიანი და პ. კოლუაშვილი მიიჩნევენ, რომ დასახული მიზნების რეალიზაცია ორ ეტაპად უნდა განხორციელდეს: პირველ ეტაპზე (2023-2026 წწ.) უნდა მოხდეს დარგის მთავარი წარმოების საშუალების და ფაქტორის - მიწების ინვენტარიზაცია, მათზე დაფუძნებული წარმოების რეაბილიტაცია-განვითარება; მეორე ეტაპზე (2027-2030 წწ.) კი განსახორციელებელია ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვა, სოფლის მეურნეობის მაღალტექნოლოგიურ დარგად ტრანსფორმაცია და უპირატესად ინტენსიური გზით

განვითარების უზრუნველყოფა.

ავტორები დასახული ამოცანების რეალიზაციას უკავშირებენ მოწინავე ტექნოლოგიების დანერგვა-გამოყენებისათვის საჭირო სწავლებასა და ცოდნას; ამავე დროს, ისინი დიდ როლს აკუთვნებენ სახელმწიფოებრივ მხარდაჭერას - როგორც ეკონომიკური მექანიზმის ფორმირების, ისე კონკრეტული პრაქტიკული ნაბიჯების გადადგმის გზით. უაღრესად საინტერესო და საგულისხმოა ამ ასპექტით მათი ხედვა აგრარული და სასურსათო პროდუქციის წარმოების, აგრეთვე რეგიონების განვითარების კუთხით სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამების რეალიზაციის, მათ შორის ინოვაციური ტექნოლოგიებისა და უცხოური კაპიტალის მოზიდვის მხრივ.

მთლიანობაში, ნაშრომის გაცნობა იძლევა შესაძლებლობას, მკითხველი თანმიმდევრულად გაეცნოს ავტორთა მიერ დარგის განვითარებისათვის გადასაწყვეტ ამოცანებს. ამასთან, ისინი იძლევიან არა მარტო ეკონომიკის აღნიშნული სექტორის განვითარების მოდელს, არამედ გვთავაზობენ უფრო მასშტაბური ამოცანის გადაწყვეტის გზასაც - ქვეყნის არაუზრუნველყოფიერების (სოფლების) სტაბილური განვითარების უზრუნველყოფის პირობებს.

სოფლის მეურნეობის, მთლიანად აგრარული სექტორის განვითარების მაგისტრალური ხაზი, ავტორთა აზრით, გადის ამ სფეროს მოდერნიზაციაზე, თანამედროვე მოთხოვნილებების დონეზე გაყვანაზე. ამ სფეროს დაჩქარებული განვითარება და საქმიანობისა და ინვესტიციების სტიმულირების გაზრდა საჭიროებს სახელმწიფოს მხრიდან ისეთ ღონისძიებებს, როგორებიცაა:

- ა) მხარდაჭერის სახელმწიფო პროგრამები;
- ბ) სპეციალიზებული აგროსაკრედიტო სისტემა და ფერმერული მეურნეობებისათვის იაფ კრედიტზე ხელმიწვდომობა;
- გ) აგროდაზღვევა;
- დ) იაფი საწვავი;
- ე) ინოვაციური ტექნოლოგიები.

აღნიშნულის მისაღწევად ავტორები გვთავაზობენ 2030 წლამდე სამოქმედო მეგაპროექტს, რომლითაც უნდა შეიქმნას „სპეციალიზებული/აგრარული საინვესტიციო ფონდი“ სახელმწიფო და საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების მონაწილეობით, განხორციელდეს ქვეყნის საბანკო და საფინანსო ინსტიტუტების ორიენტაცია აგროსასურსათო სექტორის მაღალტექნოლოგიურ დარგად ტრანსფორმაციისათვის; შეღავათიანი რეჟიმების შემოღება ამ სფეროში დაფუძნებული ქართულ-უცხოური კომპანიებისათვის, სპეციალიზებული აგროინოვაციური, აგროტურისტული, აგროსასწავლო, აგროინდუსტრიული და სხვა ზონების შექმნა ქვეყნის რეგიონული მრავალფეროვნების გათვალისწინებით, მოსახლეობის/ფიზიკური პირების ქართულ-უცხოური ერთობლივი კომპანიების ფასიან ქაღალდებში, ექსპორტზე ორიენტირებული სწრაფი მოდერნიზაციის ინტერესებისა და ინვესტიციების დაცვისთვის საერთაშორისო არბიტრაჟის/დავების დამრეგულირებელი ორგანოს დაფუძნება და სხვ.

ნაშრომის ბოლოს მოტანილი მდიდარი სტატისტიკური მასალა კიდევ უფრო თვალსაჩინოს ხდის ღვაწლმოსილი მეცნიერების იდეების წარმოჩენას, მათ შეხედულებებს საქართველოს სოფლის მეურნეობაში არსებული გამოწვევებისა და მათი გადაწყვეტის გზე-

ბის შესახებ.

მიგვაჩნია, რომ მონოგრაფია, მისი კომპლექსური ხასიათის, თეორიული დასკვნებისა და პრაქტიკული რეკომენდაციების გათვალისწინებით ქართული ეკონომიკური და აგრარული მეცნიერების მნიშვნელოვანი შენაძენია. იგი დიდ სამსახურს გაუწევს არა მარტო აკადემიური სფეროს წარმომადგენლებს, არამედ ეკონომიკური, კერძოდ აგრარული პოლიტიკის შემუშავებით და რეალიზაციით დაკავებულ მკვლევარებს, ეკონომიკური პროფილის უმაღლეს სასწავლებლებს.

ნიშანდობლივია, რომ საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმის გადაწყვეტილებით მონოგრაფია „საქართველოს სოფლის მეურნეობა - გამოწვევები და პერსპექტივები“ აღიარებულ იქნა წლის საუკეთესო ნაშრომად აგრარულ სფეროში.

იოსებ არჩვაძე, ეკონომიკის დოქტორი,
ქუთაისის უნივერსიტეტის პროფესორი
ნიკოლოზ ჩიხლაძე, ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
ქუთაისის უნივერსიტეტის პროფესორი

THE BEST PAPER OF THE YEAR IN THE AGRICULTURAL FIELD

(Review of Revaz Asatiani and Paata Koguashvili's monograph "Georgian agriculture - challenges and perspectives" – Tbilisi, 2023, 154 pg.)

The monograph of the renowned experts in agrarian science - Mr. Revaz Asatiani and Paata Koguashvili - is dedicated to the most crucial field for the national economy and national security: the situation in agriculture, the problems, potential ways to overcome them, and development prospects.

The authors not only realize that Georgia's state strategy should involve a sharp increase in agricultural production, an improvement in labor productivity in the agrarian sector, a drastic enhancement in the foreign trade balance, thereby overcoming the existing stigma of Georgia's agriculture as "the weakest link of the national economy". They also present their systematic and comprehensive visions of how, with what resources, and in what manner it is possible to overcome the aforementioned stigma and turn the agrarian sector into a robust pillar of Georgia's economy.

The authors of the monograph pay special attention to the development of the agrarian sector in one of its most critical aspects - strengthening the security of the country - by increasing food security and the production of agricultural products, considering it a crucial component of national security.

Prof. R. Asatian and prof. P. Koguashvili believe that achieving the set goals will occur in two stages: the first stage (2023-2026) involves the primary means and factors of production in the field, such as land inventory and production rehabilitation and development based on them; in the second stage (2027-2030), innovative technologies need to be implemented, transforming agriculture into a high-tech sector and ensuring predominantly intensive development.

The problems faced by the agrarian sector in the monograph are presented in a comprehensive manner, figuratively speaking, "in three dimensions," illustrating the roles and functions of the entities and institutions involved in this process. It is noteworthy that they discuss the issue not only from an economic perspective but also from a philosophical aspect (one of the paper's paragraphs is titled "The role of land in Georgian consciousness"). The authors also address the relationship between land and the state, the rational use of land resources, and the challenges brought about by the modern era in their country.

The extensive statistical material helps the authors of the monograph demonstrate the landscape of land use, the problems of land cultivation, and the overall situation of spatial planning in the territories. Of particular importance is the authors' view on the role of the state in economic, organizational, and institutional aspects of land use. The authors emphasize that the issue of land and its resolution must be organically derived from the national interests and public expediency of their own country. Additionally, they draw insights from the land use experiences of Germany, Switzerland, and Austria to strengthen their position.

Gentlemen R. Asatian and P. Koguashvili underscore the high correlation between effective land use and the foundation of a robust agrarian sector and its implications for the entire country. They argue that achieving this requires inclusive entrepreneurial development and taking into account modern international experiences. The paper contains numerous recommendations for fostering an appropriate model of cooperation and for the establishment and development of social and industrial infrastructure, including the adaptation of effective foreign models based on cooperation with Georgian reality, preference for community cooperatives, utilization of pastures for rural areas, return to the permanent use of pastures, water, and forest funds, as well as shared agricultural or communal infrastructure, etc.

According to the authors, the main direction for the development of agriculture and the entire

agrarian sector is the modernization of this field to meet modern needs. Accelerated development and increased incentives for activities and investments require state-sponsored measures such as: A) State Support Programs; B) Specialized agroscredit systems and access to affordable credit for farms; C) Aggroinsurance; D) Affordable fuel; E) Innovative technologies.

To achieve this, the authors propose a mega-project of action to be undertaken before 2030, with the participation of the "Specialized/Agrarian Investment Fund" and State and International Financial Institutions. The project aims to direct the country's banking and financial institutions toward the high-tech sector of the agri-food sector for transformation. The proposal also includes introducing preferential regimes for Georgian-foreign companies operating in this field, focusing on specialized agro-innovative, agritourism, agro-training, and creating agro-industrial and other zones, taking into account the regional diversity of the country.

This monograph is not a typical scientific publication. It serves as a comprehensive program of action prepared and proposed by the government at the highest academic level. The government's attention and recommendations for rural development should be taken into account, including granting legal status to the village and restoring the village governing body. This grants the village the status of a legal entity and the right to own property and utilize land permanently, while also obliging the village to maintain soil fertility and improve environmental conditions.

Given its complex nature, theoretical conclusions, and practical recommendations, this monograph should become a valuable resource not only for representatives of the academic field but also for those engaged in the development and implementation of agrarian policy in the country. Moreover, it is recommended for use in higher education institutions with an economic profile when teaching various topics.

Joseph Archvadze, Doctor of Economics, Professor at Kutaisi University
Nikoloz Chikhladze, Doctor of Economics, Professor at Kutaisi University

კომპიუტერული უზრუნველყოფა და დაკაბადონება
ლევან იობაძე

ქალაქის ზომა 1/8
ნაბეჭდი თაბახი 6,25

დაიბეჭდა ი.მ. „მარიამ იობაძის“ მიერ
ქ. ქუთაისი, ახალგაზრდობის გამზირი 25-ა
ტელ. 579-10-13-23; 592-02-25-55; 599-18-20-98